



**Türkiye’de Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamalarının
Afet Sosyolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi**

Baran KAYA

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Güven AVCI

2024

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE AFET SONRASI PSİKOSOSYAL DESTEK
UYGULAMALARININ AFET SOSYOLOJİSİ BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ

Baran KAYA

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ.DR. MEHMET GÜVEN AVCI

TEKİRDAĞ-2024
Her hakkı saklıdır

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

26/06/2024

Baran KAYA



ÖZET

Kurum, Enstitü : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD : Sosyoloji Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Türkiye’de Afet Sonrası Psikososyal Destek Uygulamalarının
Afet Sosyolojisi Bağlamında Değerlendirilmesi
Tez Yazarı : Baran KAYA
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Güven AVCI
Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2024
Sayfa Sayısı : 106

Bu çalışma ile Türkiye’de afet sonrası yapılan psikososyal destek uygulamalarını afet sosyolojisi bağlamında değerlendirmek amaç edinilmiştir. Bu amaca bağlı kalınarak elde edilecek bulgular ve sonuçlar ışığında, Türkiye’de uygulanan afet sonrası psikososyal destek uygulamalarının niteliği, verimliliği ve uygulanabilirliğinin artırılması hedeflenirken afet sosyolojisi literatürüne katkı sunmak alt amaç olarak belirlenmiştir. Modern insan kendi eliyle riskler yaratmış, risklerin ve afetlerin öngörülemezliği nedeniyle olası risk ve afetlere karşı önlemler alma ihtiyacı hissetmiştir. Önlemlerden arasında olan Afet yönetim planlarının modernleşmesi gerekliliğinden dolayı Türkiye’de afet sonrası uygulanan psikososyal destek uygulamalarının dahil edildiği bütüncül afet yönetimi uygulanmaktadır. 1999 Marmara depreminden sonra afetlerde psikososyal destek uygulamanın; afetzedelerin sosyal ve psikolojik uyumsuzluklarını/bozukluklarını önemle ve giderme konusunda etkin olduğu, bireylerin afet öncesi rutinlerine dönüş kapasitelerini artırdığını söylemek mümkündür. Çalışmanın amacına ve önemine bağlı kalınarak, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji deseni kullanılmış, kartopu yönetimi aracılığıyla katılımcılara ulaşılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Sonuç olarak, uygulayıcıların uygulama hedefleri ile literatürde bulunan amaçların uyumlu olduğu ancak uygulama sonucunda hedeflere ulaşım konusunda doyum yaşanmadığı, uygulayıcılarının yeterli eğitim ve tecrübelerinin olmaması, afet sahasında yaşanan iletişimsizlik-koordinasyon eksikliği ve akut dönemde uygulamanın başlatması

nedenlerinden dolayı uygulamanın yeterli nitelikte olmadığı düşünölmekte olup elde edilen sonuçlarla uygulamanın geliştirilmesi için önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Psikososyal Destek, Afet Sosyolojisi, Risk



ABSTRACT

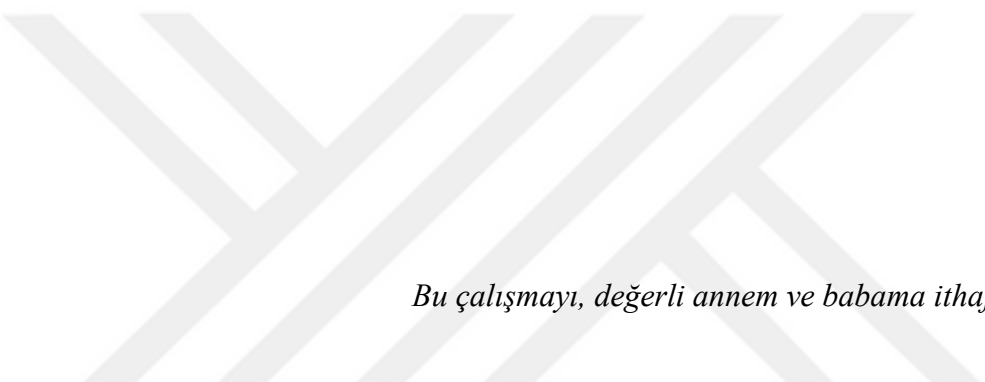
Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Department : Department of Sociology
Thesis Title : Evaluation of Post-Disaster Psychosocial Support Practices in Turkey in the Context of Disaster Sociology.
Thesis Author : Baran KAYA
Thesis Adviser : Assoc.Prof. Mehmet Güven AVCI
Type of Thesis, Year : MS Thesis, 2024
Total Number of Pages : 106

The aim of this study is to evaluate psychosocial support practices after disasters in Turkey in the context of disaster sociology. In the light of the findings and results to be obtained by adhering to this purpose, it is aimed to increase the quality, efficiency and applicability of post-disaster psychosocial support practices applied in Turkey, while contributing to the sociology of disaster literature has been determined as a sub-objective. Modern man has created risks with his own hand and felt the need to take measures against possible risks and disasters due to the unpredictability of risks and disasters. Due to the necessity of modernisation of disaster management plans, which is one of the measures, holistic disaster management including psychosocial support practices applied after disasters is applied in Turkey. After the 1999 Marmara earthquake, it is possible to say that the application of psychosocial support in disasters is effective in addressing the social and psychological maladjustments/disorders of the disaster victims and increases the capacity of individuals to return to their pre-disaster routines. Based on the purpose and importance of the study, phenomenological design, one of the qualitative research designs, was used, and in-depth interviews were conducted by reaching the participants through snowball management. As a result, it is thought that the implementation objectives of the practitioners are compatible with the objectives found in the literature, but there is no satisfaction in reaching the objectives as a result of the implementation, the implementation is not of sufficient quality due to the lack of sufficient training and experience of the practitioners, lack of communication-coordination in the disaster area and the initiation of the

implementation in the acute period, and suggestions for the development of the implementation are given with the results obtained.

Keywords: Disaster, Psychosocial Support, Disaster Sociology, Risk





Bu çalışmayı, değerli annem ve babama ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının tamamlanmasında birçok ismin emeğine ve katkısına sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Öncelikle araştırmaya gönüllü olarak katılan ve bu tez çalışmasının ortaya çıkmasını sağlayan katılımcılara teşekkür ediyorum.

Yüksek lisans sürecimin en başından itibaren her konuda bana desteğini sunan, yol gösteren, her işimi kolaylaştıran, hayatımda yeri bir öğretmenden fazla olan ve samimiyeti ile beni motive eden değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Güven AVCI'ya yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek Lisans ders ve tez sürecinde bana her türlü imkân ve kolaylığı sağlayan değerli kuruluş müdürüm Özlem KEMİKKİRAN'a ayrıca teşekkür ediyorum. Birlikte yüksek lisans tez süreçlerimizin stresini yaşadığımız, karşılıklı bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunduğumuz değerli mesai arkadaşım Ezgi YALKUT'a, desteklerini benden esirgemeyen yeri geldiğinde motivasyon sağlayan çalışma arkadaşlarıma ve değerli dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Kardeşlik ve arkadaşlık duygularını birlikte yaşatan, her zaman bana destek olan değerli kardeşlerime teşekkür ediyorum. Yüksek lisans sürecinin tanışmama vesile olduğu, bu tez çalışmasını bitirmemde en önemli motivasyon kaynağım ve hayattaki en güzel şansım olan Tutku İrem İPEK'e kalpten teşekkür ediyorum. Hayatımın her anında ve özellikle yüksek lisans tez çalışmamın başından sonuna kadar desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen, anneme ve babama sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLOLAR LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
BÖLÜM1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.Afet.....	4
2.Afete İlişkin Kavramlar.....	7
2.1 Tehlike.....	7
2.2 Acil Durum.....	8
2.3 Kriz ve Kriz Yönetimi.....	8
2.4 Afet Yönetimi.....	10
2.5 Risk.....	13
3.Afetlerin Sosyal Bilimlerde Tanımlanması.....	14
4.Risk ve Risk Toplumu.....	17
5.Afet Sosyolojisi	21
6.Afetlerin Etkileri ve Afet Sonrası Toplumsal Davranış/Tepki.....	29
6.1 Afetlerin Fiziki Etkileri	30
6.2 Afetlerin Ekonomik Etkileri.....	31

6.3 Afetlerin Sosyal ve Psikolojik Etkileri.....	33
7. <i>Psikososyal Destek Nedir?</i>	41
7.1 Afetlerde Psikososyal Destek Müdahalesi	43
7.2 Afetlerde Psikososyal Destek Araçları.....	47
2. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	50
2.1.Araştırmanın Amacı	50
2.2. Araştırmanın Önemi	50
2.3. Araştırmanın Sorunu ve Soruları.....	51
2.4. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni	53
2.5. Evren ve örneklem	55
2.6. Veri Toplama Tekniği ve Araçları	55
2.7. Araştırmanın Etiği	56
3. BÖLÜM BULGULAR.....	58
3.1. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerin Değerlendirilmesi.....	58
3.2. Psikososyal desteğin genel olarak değerlendirilmesi	61
3.2.1. Uygulayıcıların psikososyal destek sağlama hedefleri.....	61
3.2.2. Uygulayıcıların Psikososyal Destek Sağladıktan Sonra Geri Bildirimleri.....	63
3.3. Psikososyal Destek Sağlama Araçlarının İşlevselliği	66
3.3.1. Psikososyal Destek Uygulama Formları	67
3.3.2. Psikososyal Destek Formlarının İşlevselliği	69
3.3.3 Psikososyal Destek Formlarının Afetzede İhtiyaçlarını Belirlemesi	70
3.3.4. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Talepleri	72
3.3.5. Psikososyal Destek Formlarının İşlenme Süreci	74
3.4. Psikososyal Desteğin Afetzedelerin Beklentisi ve Tepkileri Açısından Değerlendirilmesi.....	76

3.4.1. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Beklentileri	76
3.4.2. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Tepkileri.....	79
3.4.3. Psikososyal Desteğin İhtiyaçları Karşılama Durumu.....	81
3.5. Uygulayıcıların Öz Değerlendirmeleri ve Psikososyal Destek Konusunda Yetkinlikleri	84
3.5.1. Psikososyal Destek Uygulayıcıların Yetkinlik Durumları	84
3.5.2. Psikososyal Destek Uygulayıcıların İhtiyaç Duydukları Destekler .	86
4.BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	89
KAYNAKÇA	96
EKLER	104

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1:	15
Tablo 2.2:	31
Tablo 2.3:	35
Tablo 2.4:	39
Tablo 2.5:	60



ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1:	9
Şekil 2.2:	11
Şekil 2.3:	12



KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı
PSD	Psikososyal Destek
SÇ	Sosyal Çalışmacı
PDR	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
PSK	Psikolog
ÇG	Çocuk Gelişimci
SOS	Sosyolog
UNDRR	United Nations Office for Disaster Risk Reduction
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SBB	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
IASC	:Inter-Agency Standing Committee
TSSB	:Travma Sonrası Stres Bozukluğu
IFRC	:The International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies
WHO	World Health Organization

GİRİŞ

Toplumsal açıdan değişme, düzen ve devamlılık gibi kavramlar toplum bilimi çalışmalarında kendisine daima yer bulmaktadır. Toplumlara bu kavramlar özelinde inceleyen sosyal bilimler, toplumsal değişmelere neden olan, sosyal düzen ve devamlılığı sekteye uğratan afetlere sosyal bir perspektiften bakma gereği duymuştur.

Herhangi bir bölgede ya da insan topluluğunun bulunduğu bir yerde kayıplara ve hasara maruz kalınan, fiziksel zarar görülen ve rutin işlerin sekteye uğradığı doğal veya insan kaynaklı olaylara afet denilmektedir. Afetler bir noktada yoğunlaşmadığı gibi dünyanın birçok bölgesinde aynı afet ya da benzer afetler yaşanılabilir. Meydana gelen afetin boyutuna ve gerçekleştiği yerin coğrafi şartlarına göre fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan kitlesel ya da bireysel açıdan eşit olmayan zararlar ortaya çıkabilir (Kreps, 1984; Perry ve Lindell, 2007; Quarantelli, 2008; Tierney, 2019).

Furedi(2007), insanların geçmişten bu yana afete olan bakış açılarının üç ayrı aşamadan geçtiğini, ilk olarak geleneksel dönemde afetlerin Tanrının işi doğaüstü olaylar olarak görüldüğünü, ikinci aşamada aydınlanmanın etkisiyle bilimin yeni bilgi kaynağı şeklinde nitelendirilerek doğanın belirleyici olduğu düşüncesi kabul görmüştür. Son aşamada ise modernizm ve sanayileşme kavramlarının altında yatan insanın doğaya hâkim olma düşüncesinin sonuçları neticesinde afetlerin oluşmasında rol oynayan asıl etkenin insan olduğu gerçeğinin kabul gördüğünü belirtmektedir. Furedi'ye göre günümüzde insanların birçoğunun afetlerin nasıl meydana geldiğinden ziyade neden meydana geldiğini sorgulamakta ve bu bir yandan bireyin anlam arayışının farklı bir tezahürüdür (Furedi, 2007, s. 483).

Doğal bir olgu olduğu kadar sosyal bir olgu olan afetler, bazen ani bir şekilde bazen de belli bir süreç dahilinde meydana gelmektedir. Fiziksel, psikolojik ve ekonomik açıdan yarattığı etki; meydana gelen toplumsal sonuç itibarıyla insanoğlu açısından önemi yüksek ve önlem alınması gereken bir olgu olduğu açıktır(Can, 2020; Özden, 2016).

Afetlerin sosyal boyutunun olması ve sosyal bilimlerde tanımlanmasıyla beraber sosyoloji disiplini altından alt bir disiplin teşekkülünde afet sosyolojisi literatürü oluşmuştur. Yılmaz'ın(2021) da belirttiği gibi meydana gelen her afet kendi

örüntüsünü yaratırken ayrıca kendine ait bir sosyoloji de oluşturmaktadır. Bu bağlamda afetlerin sosyoloji dışında değerlendirilmesinin eksik bir değerlendirme olduğu, ilerde meydana gelecek afetler açısından alınacak önlemleri de yetersiz bırakacağını söylemek mümkündür (Yılmaz (2021, s. 196).

Bir afet olduğunda ilk olarak hızlı bir şekilde afetten sonra meydana gelen izler silinmeye çalışılır. İnsanlar örgütsel olarak bir arada yaşadığı dönemden itibaren afetlerin izlerini hızlı bir şekilde silmek ya da en aza indirebilmek amacıyla bu konuda kurumsallaşmaya ve yasal düzenlemeler yapmaya çalışmıştır. Bu duruma afet eylem planları, afet yönetimi ve kriz yönetimi gibi uygulamaları örnek verilebilir. Ancak afetlerin insanlar üzerinde yarattığı sosyal ve psikolojik etkilerin ortadan kaldırılması, afetten etkilenen bireylerin afet öncesi hayatlarına hızlı bir şekilde geri dönmesinin sağlanması, meydana gelen psikolojik uyumsuzluk, bozuklukların önlenmesi, normal yaşantılarına geri dönme kapasiteleri konusunda farkındalıklarının artırılmasının sağlanması için Türkiye’de afet sonrasında psikososyal destek uygulanmaktadır.

Afet ülkesi olan Türkiye’de özellikle 1999 Marmara Depreminin ardından afet yönetiminde değişiklikler yaşanmış ve bu çalışmanın kavramsal çerçevesinde belirtilecek olan Türkiye’de sosyal bilimlerde afet çalışmalarından da anlaşılabileceği üzere bu araştırmaların 1999 Marmara depreminden sonra başladığı görülmektedir. Dünyada 19. yüzyılın ortalarından itibaren afet sonrası sosyal destekler sağlanırken ve bu sosyal destekler insani yardım ekseninde yapılmakta olup günümüzde afetlerin yarattığı psikolojik etkilerin göz ardı edilemeyecek duruma gelmesiyle beraber afet sonrası bütüncül bir uygulama olan psikososyal destek önem kazanmıştır.

Türkiye Afet Müdahale Planı gereği psikososyal destek Hizmetlerine yönelik koordinasyonu sağlanmakla görevli olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, paydaş birçok bakanlık ve kurumla birlikte afet sonrası uygulanan psikososyal destek uygulamaları yürütülmektedir. Bu süreçte belli periyotlarla afet bölgesinde psikososyal destek için uygulayıcılar görev almakta ve afet bölgesinde belli bir plan dahilinde çalışmalarını yürütmektedir.

Sosyal hizmet bölümünden mezuniyetim ve 2020 yılından beri sosyal çalışmacı olarak görev yapmış olmam doğal bir psikososyal destek uygulayıcısı

olmamı sağlamaktadır. 2021 yılında meydana gelen Bozkurt/Kastamonu sel felaketinden sonra afet sahasında ve 6 Şubat 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş depremlerinden sonra Tekirdağ'a göç eden afetzedelere yönelik psikososyal destek sağladım. Bu süreçte edindiğim gözlemler ve tecrübeler tez konusunu seçmemi sağlayan ana unsurlardır.

Bu çalışmayla; Türkiye'de afet sonrası uygulanan psikososyal destek uygulaması, afet sosyolojisi bağlamında değerlendirerek afet sonrası yürütülen psikososyal destek uygulamalarının niteliği, verimliliği ve sahada görev alan meslek elamanlarının kendi değerlendirmeleri neticesinde yetkinliklerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Elde edilen bulgular ışığında varılan sonuçlar ile Türkiye'de uygulanan psikososyal desteğin afetzedeler açısından fayda durumu, uygulayıcılar açısından genel olarak değerlendirilmesi ve psikososyal destek araçlarının işlevselliği tartışılmaya açılacaktır.

Bu araştırmanın önemli hedeflerinden biride afet ülkesi olan Türkiye'de yetersiz kaldığı görülen afet sosyolojisi literatürüne katkı sunarak bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara kolaylık sağlamaktır.

BÖLÜM1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Afet kavramının tanımlanmasına ilişkin farklı disiplinler çeşitli bakış açılarıyla birçok tanım yapmıştır. Yapılan tanımların genel olarak üzerinde durduğu nokta; afetlerin oluşma sebepleri, afetlerin mekanizmaları ve neden olduğu sonuçlardır. Perry'ye (2018) göre, afet kavramına ilişkin yapılan tanımların ve görüşlerin karşılaştırılması afet konusuna farklı bir bakış açısı kazandırmayı sağlayacaktır (Perry, 2018). Afet konusuyla ilişkilendirilen tehlike, risk ve kriz gibi afet ile ilişkili bazı kavramlar da açıklanarak afet tanımının daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Mevcut literatür incelendiğinde afet kavramına ilişkin bazı tanımlar şu şekildedir:

1.Afet

Afet, toplumların, toplulukların veya bölgelerin hasara ve kayıplara maruz kaldığı, fiziksel olarak zarar gördüğü ve rutin işleyişin bozulduğu bir olaydır. Afetler gözlemlenebilirler ancak zaman ve mekanda yoğunlaşmış olmayabilirler. Bir afet birden fazla toplumu, devleti ya da ulusu etkileyebilecek geniş bir etki alanına sahiptir. Bu tür olaylar gündelik temel hizmetleri keskin ve eş zamanlı olarak kesintiye uğratarak yüksek düzeyde fiziksel hasar ve sosyal bozulmalara neden olmaktadır. Afet durumlarında müdahalenin zorluğuna göre öncelikle afet planlarında öngörülenler aşmaya çalışılır ancak afetin etkisinin geniş ölçeği her topluluğun acil müdahale sistemini bozar ve genellikle merkezi bir hükümet müdahalesini gerektirmektedir. Afetten etkilenen bölgelerde büyük ölçekli tahliyeler, uzun süreli yerinden edilme veya göçlerin yaşanması mümkündür. Ayrıca afetten sonra kitlesel ve sosyal açıdan eşit olmayan iyileşme güçlükleri nedeniyle bireylerin ve coğrafi bölgelerinin yaşanan olaydan yıllar hatta bazen on yıllar sonra bile etkilendiği görülmektedir (Kreps, 1984; Perry ve Lindell, 2007; Quarantelli, 2008; Tierney, 2019;).

Can'a göre sosyal bir olgu olan afet, insan topluluklarının hayatını idame ettirdiği yerlerde ani bir şekilde veya bir süreç dahilinde oluşan, doğanın rutin devinimleri ya da bizzat insan müdahalesi ile gerçekleşen; ekonomik, fiziksel, psikolojik ve birçok farklı açıdan büyük kayıp ve hasarlara sebep olup etkisi açısından da önemli toplumsal neticeler yaratan bir olgudur (Can, 2020).

AFAD'ın Açıklamalı Afet Terimleri Sözlüğünde ise: “*Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay.*” şeklinde tanım yapmıştır (AFAD, 2014, s. 23).

Özden'e göre afet tanımı yapılırken insan tarafından ya da doğal olarak inşa edilen bir çevre veya yapının yine doğa ve/veya insan kaynaklı bir nedenle zarara uğramış olması, can ve mal kayıplarının yaşanmış olması gerektiğini savunmaktadır. Afet konusunda önemli faktör insandır ve insanın bu noktada olmasının nedeni ise zarar göreme çerçevesi içinde değerlendirilmesidir. Bu nedenle, insan yaşamına dair izlerin bulunmadığı bir çevre ya da topoğrafyada yaşanacak doğal veya insan kaynaklı bir olay/olgu toplum nezdinde afet kavramı açısından bir değer görmez (Özden, 2016).

Sosyal bir olay olan afetler, her ne kadar insan veya doğal faaliyetler neticesinde meydana gelseler de bir afet tanımı için öncelikle mağdurun var olması gerekir. Yani insan kaynaklı ya da doğal bir etki sonucunda insanın maruz kaldığı bir hasarın olması gereklidir (Shimoyama, 2003, s. 20)

Evrensel düzeyde kabul gören bir afet tanımı bulunmamaktadır. Çünkü her disiplin afet tanımını kendi terminolojisine bağlı kalarak yapmaktadır. Bu bağlamda afet; geleneksel anlamıyla sadece kriz demek değildir. Afetler, büyük ve teknik acil durumlar karşısında sürdürülmesi gereken yönetim prosedürlerini ve yönetim sorunlarının üstesinden gelmeyi kapsamaktadır (Turner, B.A. ve Pedgeon, N.F., 1997). Evrensel açıdan kabul gören bir afet tanımının olmaması hem akademisyenlerin hem de kurumların farklı bakış açıları ve bağlı oldukları disipline göre tanım yapmamalarına yol açmıştır. Bu tanımların çalışmada yer bulması, afet konusuna bakış açısına çeşitlilik katacağı öngörüldüğünden literatürde bulunan birtakım tanımlara yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi, herhangi büyüklükte bir topluluk veya toplumun; kırılganlık, maruz kalma ve kapasite koşullarıyla etkileşime girerek insan, malzeme, çevresel ya da ekonomik kayıp ve etkilere sebebiyet veren tehlikeli olayların yarattığı *toplumun işleyişinin bozulma* durumu şeklinde

tanımlamıştır. Ayrıca planlama, koordinasyon ve uygun kaynakların kullanılması için özel önlemlerin alınmasıyla afetlerin olumsuz etkilerinin en aza ineceği öngörülmektedir (UNISDR, 2009).

Doğada bıraktığı kalıcı etkiler ve afetin yarattığı sonucu tanımda merkez alan bir diğer tanıma göre afetler, birikimli bir yapıya sahip olan insanların sosyokültürel ve sosyoekonomik yapılarına zarar veren, can kaybına ve maddi hasarlar yaratan, ekosistemler üzerinde onarılması güç ve uzun yıllar süren yıkımlara yahut yok oluşlara sebep olan ve çoğunlukla aniden olan doğal olaylardır (Koç, 2005, s. 1248). Akyel, afet tanımında sonuç odaklı bir tanım yaparak afetleri, yarattığı etki ve zarar verilebilirlikleri itibarıyla bir insan topluluğu ya da yerleşim yerinin faaliyetlerini durdurması ya da kesinti yaratması sonucunda nitelemiştir (Akyel, 2007, s. 6).

Afet tanımlamalarında (Stallings, 1998; Killian, 1954; Polughman, 1997, s. 121; Quarantelli, 2000; Kadioğlu, 2011) ortak olarak şu noktaları ifade etmektedirler: Afetlerin sosyal işleyişi bozduğu ve afetten etkilenen kişileri rutinlerin dışına çıkardığı, bireyin içinde var olduğu ve işlev gördüğü sosyal bağ ve sermayesinin zarar gördüğü, yerel imkan ve kaynak kullanılarak baş edilemeyen bu nedenle planlanmış eylemlerin uygulamaya konulması gerekliliği yaratan ani olaylar.

Literatürde afet konusunda birçok tanım yapılmış olup bu tanımların birbirine benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Yapılan tanımlarda genel olarak afet tanımı, afetin sonuçlarını da ihtiva edecek şekilde yapıldığı söylenilebilir. Ancak evrensel açıdan kabul gören bir afet tanımı olduğunu söylemek de güçtür. Bu çalışmada yer alan tüm bu tanımlardan yola çıkarak afetin genel ve ortak özelliklerini şöyle sıralayabilmek mümkündür:

- İnsan ya da doğa kaynaklı olup yine insanı etkilemesi,
- Sonucunda can ve/veya mal kaybı yaratması,
- Hem doğada/doğanın bir parçasında hem de toplumda/toplumun bir bölümünde onarılması ya da tamir edilmesi güç etkiler bırakması,
- Bireyi rutinin dışına çıkarması ve sosyal işleyişi(statükoyu) sekteye uğratması,
- Üstesinden güç gelinen bir durum olması.

2.Afete İlişkin Kavramlar

Afeti, kavram olarak tanımlayıp kendisiyle ilişkisi olan ve temel olarak nitelenecek bazı kavramlara açıklık getirmemek hem afetin genel hatlarıyla kavranmasında yetersizliğe neden olacağı hem de bu araştırmanın devamında vurgulanacak diğer konu başlıklarının da anlaşılmasında güçlük yaratacaktır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde afete ilişkin kavramlardan Kriz, Kriz Yönetimi, Tehlike, Acil Durum, Afet Yönetimi ve son olarak Risk ve Risk Toplumu kavramlarından bahsedilip söz konusu kavramlar mevcut literatür bağlamında tanımlanmaya çalışılacaktır.

2.1 Tehlike

Sözcük anlamak olarak tehlike kelimesini incelediğimizde, *“büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek olay, bir şeyin veya bir kimsesinin varlığını, güvenliğini tehdit eden olaydır”* (Devellioğlu ve Güneyçal, 1993, s. 1567). Kadioğlu(2011), tehlike kavramını afet bağlamında değerlendirip tehlikenin; can ve mal kayıplarının yanında afete maruz kalan halkın sosyoekonomik durumuna, bölgenin tarihi ve kültürel kaynaklarına zarar verme ihtimali olan doğal veya insan kaynaklı olay ve olaylar bütünü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca tehlike, bireyin yaşamına gelecekte zarar verme olasılığı olan bir tehdit olup muhtemel afetlerin kaynağıdır. Afet Yönetimi Terimler Sözlüğüne göre tehlike:

“Belirli bir zaman veya coğrafyada ortaya çıkarak yaşamı tehdit eden, toplumun sosyoekonomik düzen ve etkinliklerine, doğal çevreye, doğal, tarihi ve kültürel kaynaklara zarar verme potansiyeli olan doğa, teknoloji ya da insandan kaynaklanan fiziki olay ve olgu” şeklinde tanımlanmaktadır (AFAD, 2014b, s. 144).

Sosyologlar genellikle afetleri tehlikelerden ayırırlar. Afet, bir topluluğun insan ve/veya mal kaybına uğradığı ve toplumdaki mevcut kaynakların ciddi şekilde vergilendirildiği bir olay olarak görülürken, tehlike topluma ve çevreye zarar verme potansiyeli olan bir durumdur (Drabek, 2004). Tehlikeler ailelerin, toplulukların ya da toplumların karşı karşıya kaldığı risk, kırılganlık ya da maruziyeti yansıtır Bu ayrım, sosyolojinin geniş alanını tanımlayan perspektifleri, kavramları ve yöntemleri

kullanmak isteyen sosyologlar için önemli bir referans çerçevesi sağlamıştır (Drabek, 2005, s. 4).

Tanımlardan yola çıkarak tehlikelerin, bireyin yaşantısına gelecekte zarar verebilecek ve muhtemel bir afetin kaynağı olabileceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle tehlikelerin afete dönüşmemesi veya insan hayatını riske edecek bir duruma gelmemesi adına önceden belirlenmesi ve iyi analiz edilmesi gerekmektedir.

2.2 Acil Durum

Acil durum kavramı 5902 sayılı kanunda “*toplumun tamamını veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olayları ve bu olayların oluşturduğu kriz hali*” şeklinde tanımlanmıştır. Acil durum, ivedi bir şekilde müdahale edilmesi ve acil yardım uygulamalarının yürütülmesini gerektiren hal ve olaylardır. Bir diğer deyişle afetin meydana gelmesi durumu denilebilir. Ayrıca olay anında ve sonrasında olağanüstü nitelenecek tedbirler uygulanmasına ve faaliyetlerin yapılmasına ihtiyaç durulan kalıcı olmayan durumlardır (Özmen, Gerdan ve Ergünay, 2015).

2.3 Kriz ve Kriz Yönetimi

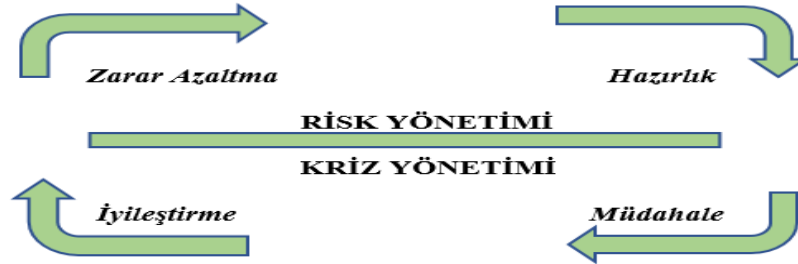
Kriz kavramı günlük hayatta kendisine yer bulduğu kadar birçok farklı disiplinde bu kavrama yer verilmiş ve tanımlamalar yapılmıştır. Her disiplin kriz kavramını kendi bakış açısına göre yorumladığını söylemek mümkündür. Tıp biliminde yaygın bir kullanım alanı olan kriz hastalığının en kritik anı başka bir deyişle iyileşme ya da ölümün belli olacağı anlamına gelirken; işletme biliminde kriz tehdit edici koşullara müdahale etme yetersizliği, işletme açısından ekonomik dengenin aniden bozulması anlamında kullanılmaktadır. Sosyoloji biliminde kriz toplumun dengesini kaybetmesi ve kurumların bağlaşımasının sarsılması hali olarak tanımlanırken sosyal bilimlerde genel olarak buhran ve bunalım kelimeleri ile eş anlamı olarak da kullanılmaktadır (Akt. Yavaş, 2005).

Kriz “*bir sistemi fiziksel biçimde bir bütün olarak etkileyen ve temel varsayımlarını, öznel benlik duygusunu, varoluşsal çekirdeğini tehdit eden bir aksaklıktır*” (Pauchant ve Mitroff, 1992, s. 15). Moe ve Pathranarakul’un aktardığına göre “*kriz bir bireyin, grubun veya kuruluşun karşılaştığı normal rutin prosedürleri*

kullanarak başa çıkamadığı ve ani değişimin stres yarattığı bir durumdur” şeklinde ifade edip Ayrıca toplumsal açıdan ve temel değerleri büyük ölçüde tehdit eden, zaman baskısı ve stres altında yüksek önemde kararlar alınmasını gerekli kılan durumları kapsadığını belirtmiştir (Moe ve Pathranarakul. 2006).

Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü ise kriz kavramını; normal düzenin bozulmasına ve toplum için olumsuz sonuçlar doğurmasına neden olabilecek sosyal, fiziksel, politik ve ekonomik olayların ortaya çıkması durumu şeklinde tanımlanmıştır. Anı kaynakta kriz yönetimi kavramını ise sadece kriz hali durumlarında uygulamaya konulan ve afet yönetimi ile farkının da sürekliliği bulunmayan, belli bir zaman sınırı bulunan, kriz halinin ortadan kalkmasıyla sürecin sonlandığı yönetim biçimi olarak tanımlanmıştır (AFAD, 2014).

Kriz ve Risk Yönetimi Döngüsü



Şekil 3.1. Kaynak: Gülnerman, Tezer ve Göksel, 2014’ten uyarlanmıştır. (1 riski azaltma, 2 tahmin ve erken uyarı, 3 etki ve ihtiyaç analizi, 4 yeniden inşa)

Kriz ve risk yönetim döngüsü şeklinde de gösterildiği gibi afet sürecinde yaşanan kriz durumunda uygulanan faaliyetlerin iç içe geçen bir döngü halindedir ve bu faaliyetlerin başarılı şekilde uygulanması bir sonraki uygulamayı da etkilemektedir. Kriz kavramı ile ilgili yapılan tanımlarda ortak olarak ani bir şekilde ortaya çıkan ve genel prosedür ile üstesinden gelinemeyen durumlar olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada uygulamaya konulan kriz yönetimi ise afet yönetiminin kapsamında olan ve içerisinde afet sonrasında müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa gibi eylemleri barındırmaktadır (Kadıoğlu, 2008).

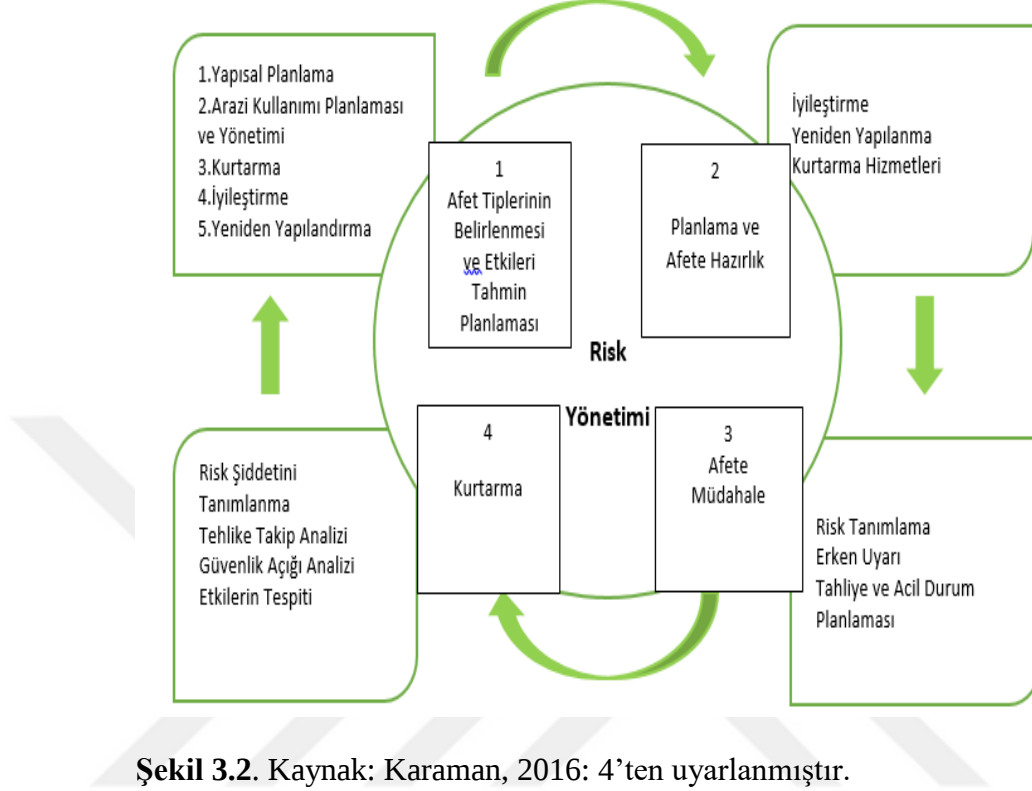
2.4 Afet Yönetimi

Günümüzde toplumlar için daima bir afet ile karşı karşıya riski bulunmaktadır. Bir toplumun olası bir afet karşısında direnç gösterebilmesi ve başarılı bir şekilde mücadele edebilmesi için birlik olup örgütlü bir şekilde hareket etmesi ve bir yönetim organizasyonu yaratması gerekmektedir. Bu noktada ortak bir amaç etrafında birleşme gereğinden yönetim kavramında söz etmek mümkündür. Literatürde yönetim kavramını ilişkin yapılan tanımlarda genel olarak ortak bir amacı gerçekleştirme amacıyla yapılan faaliyetler vurgusu öne çıkmaktadır. Ortak amaç ve gereksinimler neticesinde öne sürülen afet yönetimi kavramı; toplumun kurum, kuruluş ve kaynaklarını bir afet olayının önlenmesi ya da yarattığı zararlarının azaltılması amacıyla yönetilme durumudur (Ergünay, 1993: s. 263). Ergünay'ın yapmış olduğu tanım daha çok afet anı ve sonrasına vurgu yapmaktadır. Ancak afet yönetimi tanımını yaparken sadece afet anı ve sonrası yapılan çalışmalara odaklanmak dar anlamda bir tanımının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, afet öncesi, afet anı ve afet sonrası biçiminde bütüncül ve geniş açıdan bakılması gereken bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında afet riskinin kabul edilerek yönetilmesi, doğacak olumsuz sonuçların önlenmesi ya da en az mal/can kaybıyla atlatılmasını sağlayacağı öngörülmektedir.

AFAD Terimler Sözlüğü'nde afet yönetimi kavramına şu şekilde yer verilmiştir:

“Afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması amacıyla, afet öncesi, sırası ve sonrasında alınması gereken önlemler ve yapılması gereken çalışmaların planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi, desteklenmesi ve etkin olarak uygulanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, imkân ve kaynaklarının belirlenen stratejik hedefler ve öncelikler doğrultusunda kullanılmasını gerektiren, çok yönlü, çok disiplinli ve çok aktörlü, dinamik ve karmaşık bir yönetim sürecidir” (AFAD, 2014, s. 33).

Afet Yönetim Döngüsü



Şekil 3.2. Kaynak: Karaman, 2016: 4'ten uyarlanmıştır.

Afet ve Acil Durum Başkalığı afet yönetimini şöyle tanımlamaktadır: *“Afetlerle baş edebilen, dayanıklı ve dirençli bir toplum oluşturmak için tüm tehlikeleri dikkate alan, afet yönetiminin önleme, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemleri, toplumun tüm güç ve kaynaklarını kullanarak gerçekleştirebilen bir yönetim süreci; entegre afet yönetimi”* (AFAD, 2022b).

Bir diğer afet yönetimi tanımlamasına göre afet yönetimi; afet öncesi hazırlık şu anda, afet anında müdahale etme ve kurtarma faaliyetlerinin organizasyonu, planlanması ve uygulanmasıdır. Ancak afet yönetimi bütün tehditlere engel olamaz ve ortadan kaldıramaz. Ollası afetlerin yaratacağı etkiyi en aza indirmek ve afet sonrasında normale dönüş için hazırlık ve belli planları uygulamaya odaklanmaktadır (UNDRR, 2019).

Yapılan tanımlamalar ve afet yönetim döngüsünde de görüldüğü üzere afet yönetimi birbirini tamamlayan ve iç içe geçen evrelerden oluşmaktadır. Bu evrelerden

herhangi birinin iyi veya kötü neticelenmesi bir sonraki evreyi aynı şekilde etkilemektedir. Literatür incelediğinde afet yönetiminin temel dört aşamadan oluştuğu görülmektedir. Bu aşamalar: zarar azaltma, afet öncesi hazırlık, afete tepki ve müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa aşaması şeklindedir (Fişek ve Kabasakal, 2008; Özer, 2014; AFAD, 2014; Harrison ve Johnson, 2016).

Şekil 3.3. Afet Yönetim Döngüsü (Harrison ve Johnson, 2016: 21)’den alınmıştır.

Herhangi bir afet veya acil durumda hızlı ve etkili karar alınması söz konusu olayın yaratacağı zarar boyutunu önemli ölçüde etkilemektedir (Harrison ve Johnson, 2016). Şekil 2 ve 3 incelendiğinde afet yönetimi safhalarının: Zarar azaltma, afet öncesi hazırlık, afete tepki ve müdahale, iyileştirme ve yeniden inşa aşaması gibi benzer anlamları taşıyan başlıklar etrafında birleştiğini görmekteyiz. Bu dört safha ile ikilisi örnekleri ise:

- Zarar azaltma: Riski en aza indirme veya ortadan kaldırmayı hedefleyen bir süreçtir. Bu süreçte mevcut riski tanımlama, analiz etme ve değerlendirmenin yanı sıra kamuda bilinç oluşturma, eğitim faaliyetleri, mekan planlaması ve teknik önlemler olarak riski azaltmaya odaklanılır.
- Afet öncesi hazırlık: Acil durumlara ve afetlere nasıl yanıt verileceğinin planlanma kısmına odaklanmaktadır. Bu evre acil durumlara karşı yapılacak

planlama ve eğitimlerin yanında tahmin, izleme ve erken uyarı sistem kurulumları ve geliştirilmesine yönelik uygulamalar içermektedir.

- Afete tepki ve müdahale: Acil durum veya afetin meydana gelmesiyle başlayan bu evre ilk yardım, arama kurtarma faaliyetleri, tıbbi sağlık hizmetler, gıda giyim, barınma, su ve su arıtma sağlama hizmetleri gibi acil olarak karşılanması gereken hizmetleri sağlamaya yöneliktir. Ayrıca bu evrede hasar tespiti afet yerine ulaştırılan yardımların ve kaynakların koordinasyonu bu safhada gerçekleşmektedir.
- İyileştirme ve yeniden inşa: afet ve acil durumdan etkilenen bölgenin yaşam koşullarının eski haline ya da normale döndürme sürecidir. Bu evrede amaç hayatın bir an önce normale dönmesini sağlamak bölgenin olası afetlere karşı kapasitelerini geliştirmek ve en az zarar görmeleriyle sonuçlanacak güvenli bir yaşam çevresi oluşturulması hedeflenmektedir (AFAD, 2014; Poser ve Dransch, 2012, s. 3).

2.5 Risk

Risk, mevcut durumda yaşanmış ve yaşanma olasılığı olan tüm belirsiz ile güvensizlikler bütünüdür (Christie ve Mitler, 1999, s. 233). AFAD'ın açıklamalı afet terimleri sözlüğünde ise risk kavramı, belli şartlar altında ortaya çıkacak can, mal, ekonomik ve çevresel kayıplar olasılığı ile ilişkilendirilmiş olup risk eşittir potansiyel kayıplar ya da risk eşittir tehlike çarpı hasar görülebilirlik olarak nitelenmiştir (AFAD, 2014, s. 128).

Sosyal bilimlerde yaygın bir kullanımı olan risk, çeşitli disiplinler tarafından kendi pratikleri içerisinde ve bakış açılarına göre çeşitli şekillerde tanımlanıp değerlendirilmiştir. Risk kavramı genel olarak toplumların sanayileşmesiyle ve modernliğin getirmiş olduğu zarar verici yönleri konusunda bu toplumlarda yaşayan bireylerin düşünmeye başladıkları toplumsal şartlar anlamına gelmektedir (Can, 2020, s. 136). Sosyal bilimlerde risk ve risk toplumu ilgili hakim görüşün Beck (1992, 2002) ve Giddens (1998, 1999) kavramsallaştırmaları olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çalışmanın devamında risk ve risk toplumu kavramlarına sosyolojik muhayyilede ayrıca açıklanmaya çalışılacaktır.

3.Afetlerin Sosyal Bilimlerde Tanımlanması

Çalışmanın bu bölümünde afet sosyolojisi metodolojisinin gelişimini anlamak amacıyla öncelikle literatürdeki bilgiler ışığında afetlerin sosyal bilimlerde tanımlanma sürecine yer verilecektir. Bölümün devamında bu sürecin sonucunda ortaya çıkan afet sosyolojisi disiplinine ve afet sosyolojisi kapsamında yerli ve yabancı literatürde bulunan birtakım çalışmalara yer verilecektir.

Fen bilimleri, özellikle 20. yüzyıla kadar afetlerin sonuçlarını ve nedenlerini önemle incelenmiştir. Bu nedenle afet konusu, jeoloji ve yer bilimleri açısından başat araştırma konularından olmuş ve bu bilimler afet alanında yapılan çalışmalar ve araştırmalar ile konunun hâkim disiplinleri haline gelmişlerdir. Afet konusunda yapılan tüm bu araştırmaların yanında sosyal bilimler açısından özellikle sosyolojik perspektiften araştırılmasına da ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü bu noktada afeti yaşayan ya da afetten etkilenen bireyler için afetin nedenin bilinmesi yeterli tatmini sağlamamaktadır. Bireylerin artık kendilerine ne olduğunu keşfetmek istemiş ve ne oluyor, ne olacak ve ben bu süreçte ne hissettim gibi içe dönük soruları yanıtlamaya çalışmıştır. Sorulara cevap verilmesi için de sosyoloji ve psikoloji gibi bilim dalları afet ve afet sonrası konulu çalışmalarının da artırmasıyla sosyal bilimlerde afet konusunun varlığından bahsedilmiştir (Perry ve Lindell, 2007; Tierney, 2019; Can, 2020).

OECD'nin (1942, s. 42) yayınlamış olduğu *Afet Zararlarının Azaltılmasına İlişkin Kılavuz (Guidelines On Disaster Mitigation)* adlı raporunda afetlerin etkisinin dört ayrı kategoriye ayırmıştır. 1. *Fiziksel etki*: Konut, alt yapı, yaşam hattı sistemleri ve tarım arazilerinde zarar. 2. *Biyolojik-yaşamsal etki*: Yaşanan can kayıplarının (ölü ve yaralılar) ve etkilenenlerin sayısı. 3. *Ekonomik etki*: Afet sonucunda ortaya çıkan mali ve ekonomik sonuçlar. 4. *Sosyolojik etki*: Hayatta kalanların yaşadığı travma, parçalanmış aileler, yetimler, kaçırılan eğitim fırsatları ve borçluluk gibi sosyal sonuçlar. OECD'nin bu raporunda her ne kadar afetlerin etkileri kategorilere ayrılmış olduğu görülse de bu kategorilerin afet olgusunu açıklamaya yetmediği aşikârdır. Afet olgusunun etkilerini belli bir ayrıştırma tabi tutmak ya da sınırlar çizmek mümkün değildir. Örneğin, sosyolojik etki faktörünü ekonomik etki faktöründen ya da fiziksel etkiyi, biyolojik-yaşamsal etkiden ayırmak güçtür (Can, 2020, s. 27).

Sıralanan etkilere bakıldığında birbirlerini etkileyen ve sonuçları itibariyle sınırları görünmeyen etkiler olduğunu açığa çıkarır. Bu bağlamda sosyolojik etkinin daha komplike olduğunu, sadece afet sonucu dışında afetin öncesi ve sırasını da merceğine altına alan bir etki olduğunu söylemek mümkündür.

1980-2014 Döneminde Meydana Gelen Doğal Afetlerin Etkileri

Kıta	Doğal afet sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Etkilenen İnsan Sayısı	Toplam Zarar (1000\$)
Afrika	2157	734.124	80.785	419.656.685	25.010.782
Kuzey ve Güney Amerika	2618	395.229	2.678.770	197.051.717	939.767.941
Asya	4177	1.223.674	3.290.131	5.415.710.338	1.180.741.886
Avrupa	1463	181.682	71.001	34.782.093	345.039.757
Okyanusya	467	5.822	8.991	20.414.231	71.131.862
Toplam	10.882	2.540.531	6.129.678	6.227.034.895	2.561.692.228

Tablo 1.1. Kaynak: (Akt. Yavuz ve Dikmen, 2015, s. 305)

Meydana gelen bir doğal afetin fiziksel etkileri; can kayıpları, yaralanmalar ve maddi zararlarıdır. Tablo 4'te de görüldüğü üzere; 1980 sonrasında toplam 10.882 doğal afet meydana gelmiştir ve bu doğal afetler sonucu 2.540.531 insan ölmüş, 6.129.678 insan ise yaralanmış ve 6.227.034.895 kişi etkilenmiştir. Ayrıca meydana gelen bir doğal afette yaşanan can kayıpları ve yaralanmaları net bir şekilde tespit etmek güçtür. Birçok insan kaybolmakta ve afet sonrası farklı bölgelere taşınmaktadır. Toplumsal açıdan bu büyüklükte bir insan topluluğu üzerinde etkisi olan bir olgunun sosyal bilimlerin, özellikle sosyoloji disiplininin önemli bir araştırma ve çalışma konusu haline gelmektedir.

Genelde sosyal bilimler özelde sosyoloji disiplininin bakış açısıyla afet kavramına ilişkin yazar ve araştırmacıların yaptığı bazı tanımlamalar mevcuttur. Afet kavramını bu bağlamda değerlendiren Fritz'e (1961, s. 655) göre afet, belli bir zaman ve mekâna bağlı olarak gerçekleşen, toplumun bütün katmanlarının fiziksel açıdan

zarar gördüğü, bir kısım üyelerinin kayba uğradığı ya da yaşadığı, sosyal yapının zarar görerek yerine getirilmesi gereken temel işlevlerde aksamalar olması sosyal karışıklığı neden olan olaylardır. Benzer bir tanımla yapan Dynes' göre ise, etkisi ve sonuçları itibariyle sosyal açıdan yıkım yaratan ve sosyoloji disiplini açısından da önemli olan durum, vaka ve olaylardır (Dynes, 1972).

Yine afet kavramını sosyal/sosyolojik minvalde değerlendiren ve Türkçe literatürde afetlere bu bakış açısıyla yaklaşan ilk ve bütüncül derleme olan *Afet Sosyolojisi* isimli eserde Can'ın afet kavramına ilişkin yapmış olduğu tanım bu çalışma için de önem taşımakla beraber afetlerin sosyolojik yönüne değinmektedir. Can, herhangi bir insan topluluğunun üzerinde; fiziksel, ekonomik ve psikolojik gibi birçok farklı açıdan etkiler bırakan zamanla ya da aniden gerek doğal gerek doğrudan insan müdahalesi ile meydana gelen sosyal olguları afet olarak nitelemiştir (Can, 2020, s. 20). Aynı çalışmasında Can, değişen dünya ve toplum yapısı, modernizmin etkileri ve küreselleşmenin neticesinde afetlerin daha kolay sınırları aştığını ve bireylerin her daim afetzede adayı olduklarını çünkü bireyin afetler çağında yaşadığını ve dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir afetin bütün insanlığı etkilemesi işten bile olmayacağını aktarmıştır (Can, 2020, s. 15)

Afet tanımlarında ve yukarıdaki tablonun aktardığı nicel verilerinin büyüklüğünden anlaşılabileceği üzere afetlerin sadece fiziksel açıdan hasar bırakmadığını söylemek mümkündür. Bundan dolayı afeti sadece fizikler hasar üzerinden değerlendirmenin eksik ve yetersiz olacağını ifade etmekle beraber afetler aynı zamanda toplumsal etkilerinin de olması afetleri sosyal bilimler açısından araştırma konusu haline getirmesi gayet doğaldır. Afet oluşumları itibariyle etkileri bazen çok uzun yıllar sürmekte olup bu bağlamda toplumu etkisi altına alan her olgu sosyolojinin gözlem ve çalışma alanına girmektedir.

Afetlerin sadece belli bir bölge ile sınırlı kalmaması ve bireylerin günümüzde birer afetzede konumuna gelmesinde birçok sebep bulunmaktadır. Geline nokta risk ve risk toplumu kavramları söz konusu süreci açıklamada yardımcı olacak kavramlar arasındadır.

4.Risk ve Risk Toplumu

İnsan aklının; tüm sosyal, ahlaki ve doğal olguların bağı olduğu ana hakikatleri keşfetmeye ve tesis etmeye muktedir fikri modern toplum bireyleri tarafından yaygın olarak kabul edilen bir düşünce (Howe, 1994, s. 514) ve bu fikir neticesinde insanın doğa üzerinde yaratmaya çalıştığı tahakküm beraberinde birtakım sorunlar yaratmıştır. Bir diğer deyişle, bilimin iki ucunun keskin olduğu, bu diyalektik yapısının da çözümler ile birlikte problemleri beraberinde getirdiği ve bu problemler de belli bir noktada birey için bazı riskler yaratmıştır. Bu süreç sonucunda sosyal bilimlerde tartışma konusu olarak kendine yer bulan risk kavramı, yaşanan toplumsal felaketlerden (Çernobil Faciası, Covid-19 Pandemisi) sonra tartışma zeminini giderek genişletmiştir.

Beck'e göre riskler öngörülemez ve tahmin edilemez oldukları için onlara karşı önlem almak güçtür. Modernleşmenin gelişim olarak en uç noktasında denetimsizlik ve belirsizlik sorunları baş göstermiştir. Her ne kadar bu riskler ne yapmamamız gerektiğini söylese de ortada hala yapılması gerekenlere dair belirsizlikler bulunmaktadır (Beck, 2005, s. 46-47). Riskler, sahip oldukları tahmin edilemezlik ve öngörülemezlik özellikleri sebebiyle risk dahilinde olan bazı olguların sigorta kapsamına alınmamasına sebep olmuştur. Nükleer kazalar, radyoaktif kazalar ve atomik tehlikeler önceki kaza tanımına girmedikleri için sigorta kapsamına da girmemişlerdir. Günümüzde, zenginliğin ve riskin dağılımı farklılaşmış olup bazen yerel bir bölgede ortaya çıkan bir risk türü karmaşık yollarla ve tahmin edilmeyecek bir şekilde bütün dünyaya yayılmaktadır. Bu noktada riski yaratanlar kazançlı bir konuma gelirken geri kalan insanlar olumsuz etkilenmektedir. Otoritede yaşanan boşluk ve denetim eksiliğinden dolayı risklerin tehlike boyutunun artması ve etki altına alacağı insan sayısı artabilmektedir (Beck, 1992, s. 22-26).

Beck'in risk konusundaki görüşlerine baktığımızda özellikle yakın zamanda yaşanmış olan Covid-19 pandemisi ve devamındaki gelişmeler fikirlerini doğrulamaktadır. Covid-19 virüsünün laboratuvar ortamında mı üretildiği yoksa doğal yollarla mı ortaya çıktığı henüz gizemini korurken sonuçta bu risk hızlı bir şekilde dünyadaki bütün insanları etkilemiş ve modernleşmenin gelişim olarak ulaşmış olduğu

bu noktada ortaya çıkan riskler denetimsizlik ve belirsizlikten kaynaklanan sorunlar nedeniyle daha tehlikeli bir noktaya varmıştır.

Giddens'e göre orta çağ ve öncelerinde geleneksel kültürlerin çoğunda risk kavramına rastlanılmıyordu. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda risk kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Kavramın, ilk olarak kullanım alanı ise dünyanın farklı bölgelerine giden Batılı kaşiflerin yapmış olduğu seyahatlerini nitelerken ortaya çıkmış olup İngilizceye ise bilinmeyen sulara açılmak anlamında Portekizcede ya da İspanyolcada kullanılan bir kelimeden geçmiştir (Giddens, 2000). Luhmann, risk kavramının etimolojik kökeninin net bir şekilde bilinmediğini ilk kullanım döneminin ise 16. ve 17. yüzyıllara denk geldiğini ifade ederek Giddens'in bu konudaki fikirlerini de doğrulamaktadır. Yine Luhmann'a göre risk kavramının ortaya çıktığı yılların dönem itibarıyla modernitenin zeminin oluşmaya başladığı yıllar olduğu ayrıca kavramın geleneksel toplumdan modern toplumlara geçiş aşamasında kullanılan bir neolijizm olduğunu da aktarmaktadır (Luhmann, 1993, s. 9-10).

Giddens, modern dünya ve toplumun oluşmasına katkıda bulunan olguların biçimlenmesinde insan eliyle üretilen risklerin öncü olduğunu, insanların modernleşen dünyada artık Tanrıların ve doğaüstü güçlerin yaratabileceği etkilere itibar etmediklerini dile getirir. Modernleşmenin risklere veya tehlikelere karşı genel kabulleri değiştirdiğini, geleneksel toplumlarda kader, şans, Tanrı vergisi, talih gibi kabullere göre hareket edilirken modern toplumlarda artık bunları şekillendiren bireylerin tercihleridir (Giddens, 1994, s. 101). Giddens'in bu fikrinden yola çıkarsak günümüz toplumlarında bireyler eğer bir *risk* aldıklarında kader çizgisinin dışında çıktıkları ve artık Tanrının vergisiyle değil de kendi iradelerine göre hareket ettiklerini de kabul etmiş oluyordur.

Risk kavramına ilişkin tanımlamalar ve ilgili tartışmalara geniş bir pencereden bakıldığında, risk kavramına geleneksel ya da tarım toplumlarında yüklenen anlam ile modern dünyada yüklenen anlamın değişmiş olduğu konusunda fikir birliği vardır. Risk kavramının genellikle geleceğe dair bir belirsizliği ortadan kaldırmak adına bir araç olarak görüldüğü, olasılık üzerinden tanımlandığı, bireyin eylemleri ve almış olduğu kararlar neticesinde oluşan kontrol etme dürtüsünün bir sonucu olarak oluştuğunu söylemek mümkündür. Riskler, öngörülemedikleri sürece kontrol

edilmeleri zorlaşan ve toplumun riske dair görüşleri neticesinde hem büyüyebildiği hem de göz ardı edilebildiği görülmektedir.

Alman sosyolog ve akademisyen Ulrich Beck tarafından 1986 yılında yayımlanan “*Risk Society: Towards a New Modernity*(*Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*)” isimli kitabında ortaya çıkardığı risk toplumu kuramı yeni bir kavramsallaştırma olduğu kadar yeni bir sosyolojidir. Beck’e göre risk kavramı modern toplum için tanımlayıcı bir kavram olmakla beraber bireyler bir risk toplumunda yaşamaktadır. Bundan dolayı Beck, modern toplumu risk kavramı bağlamında değerlendirmekte olup mevcut risklerin çoğunlukla insan ürünü ve uluslararası olgular olduğunu fikrini öne sürerek modern toplumu tarım ve sanayi toplumundan ayırır. Post-modern bir dünyadan ikinci bir moderniteye geçildiği, yeni modernitede risk ve risk idaresinin tanımlayıcı özelliklerinin olduğu ve bir refleksif modernleşme çağına geçildiği görülmektedir (Slattery, 2008).

Beck, modernleşmenin tarım toplumunu tasfiye edip sanayi toplumunu ortaya çıkardığını, günümüzde de sanayi toplumunda bir dönüşüm yaratarak modernliğin yenilenen ve süreğen yapısından kaynaklı farklı bir toplumsal biçimi meydana getirdiğini tarihsel bir anoloji ile aktarmaktadır. Beck, postmodernizmi reddeder ve ona göre insanlık modernitenin ötesinde bir toplumda değil de ‘ikinci modernlik’ olarak ifade ettiği bir aşamaya doğru yöneldiğini belirtmektedir (Beck, 2014, s. 9).

Delibaş, risk toplumun kavramının Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle dünyanın bir dönüşüm yaşadığını ve bir önceki çağlardan radikal bir kopuş yaşadığını aktarır. Risk toplumunda modernleşmenin, aydınlanma düşüncesinin, sanayileşme ve sınırsız kalkınma şiarı, ulus-devlet ve çevresel sorunlar gibi birçok temel kavram ve değer yeniden tanımlanmaya başladığını ve büyük ölçüde yargılandığını aktarmaktadır. Delibaş, risk toplumunun bir süreç dahilinde yeniden tanımlandığını, bu sürecin de erken modern toplumdan, geç modern topluma şeklinde olduğunu, oluşan yeniden tanımlama ile merkezi sosyal ve siyasal tartışmalara konu olduğunu ve böylece tartışılmaya başlandığını belirtmiştir (Delibaş, 2015, s. 55).

Beck, risk toplumunun oluşumunu modernleşme sürecinin içkin devinimi neticesinde gerçekleştiğini, bu oluşumu yaratan modernleşmenin başına buyruk,

sonuçları görmezden gelen ve umursamaz bir yapısı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca risk toplumunun birey açısından vazgeçilecek ya da seçilecek bir yapısının olması dışında modern toplumun ortaya çıkardığı bireysel, ekolojik ve toplumsal risklerin etkisinin arttığı ve değiştiği bir toplum modelidir. Bu toplum modelini diğer toplumsal yapılardan ayıran özelliklerin başında risk toplumunun kararlara göre bir öz-tehdit veya bir öz-yıkım taşıma potansiyeli olmasıdır (Beck, 1999). Beck, risk toplumunun tüm bu özelliklerinden dolayı felaket toplumu şeklinde nitelerken bir yandan da olağanüstü halin normal hal olarak algılanma ihtimalinden de söz etmektedir (Beck, 2014, s. 29).

Giddens, geleneksel toplumlar ile modern toplumlarda bulunan riskler arasında bir kıyaslama yaparak tehlike boyutlarının birbirlerine yakın olduğu kanısına varmıştır. Ancak gelecek inşası ile meşgul olan risk toplumu bu inşada riski üreten bir yapıda olduğunu ve bu farkı ortaya çıkmasına neden olan olgunun küreselleşme olduğunu aktarmaktadır. Giddens'e göre küreselleşmeden kaynaklı ortaya çıkan risklerin görece geçmişteki sosyal düzenlerdeki risklerden farklı olarak sonuçları ve kaynakları konusunda kesin kanılara varmak güçtür. Bu durumda iki farklı risk türünden bahseden Giddens, bunların imal edilmiş riskler ve dışsal riskler olarak ikiye ayırmaktadır. Dışsal risklerin doğa kaynaklı olan ve bireye baskı uygulayan riskler olarak tanımlarken imal edilmiş riskleri ise geleneğin ve doğanın sona erdiği noktada ortaya çıkan ve bilim ve teknolojinin ilerlemesi de bu risk türünün ortaya çıkmasına rol oynamaktadır (Giddens, 2000, s. 40-41).

Giddens ve Beck'in risk toplumu konusundaki fikirleri birçok noktada ortak bir paydada buluşsa da birtakım farklılıklar içerdiğini söylemek mümkündür. Giddens, risk toplumunu modernitenin ve kurumsal özelliklerinin bir uzantısı olarak tanımlayıp bunun küreselleşmenin bir sonucu olarak niteler ve modernitenin son aşaması olarak görmez. Ayrıca risk kavramı üzerine söylemlerini modernlik üzerine yaptığı tahlillerin bir niteliği olarak görüp tamamen bir olumsuzluk yüklemekten de kaçınır (Giddens, 2000, Beck, 2014).

Risk ve risk toplumu kavramları hakkında yapılan tartışmalara ışığında günümüzde geçmişe kıyasla daha çok riskle karşı karşıya olduğumuz ve bu risklerin son derece yıkıcı olma potansiyeline sahip olduğunu söylemek mümkündür. Hem imal

edilmiş riskler hem de dışsal riskler küreselleşmenin etkisiyle dünya geneline yayılmaktadır. Bu risklere dönüp bakıldığında büyük bir bölümünün insanoğlunun modernleşme isteği ya da kapitalizmin döngüsü içinde daha fazla kar sahibi olma çabasından kaynaklandığı açıktır. İnsanoğlunun bu konudaki aç gözlülüğü ve tüketim alışkanlıklarının değişmesiyle doğanın dengesinde bozulmalara neden olmakta bu durum da sel, kuraklık, salgın hastalık ve kıtlık gibi bazı afetler ile daha sık karşı karşıya kalınmasına yol açmaktadır.

5.Afet Sosyolojisi

Afetlerin sosyal bilimlerde yer alması ve sosyoloji disiplini açısından bir araştırma konusu olmasıyla beraber bir alt disiplin teşekkülünü mümkün kılan *afet sosyolojisi* literatürünün oluştuğu görülmektedir. Yılmaz'a göre afetlerin kendilerine ait bir sosyoloji olduğunu belirtmekte olup meydana gelen her afetin bir toplumsal örüntü yarattığını, bu örüntülerin toplumsallaşmaya ve hayata dair olduğunu aktarmıştır (Yılmaz, 2021, s. 196) Bu bağlamda insan eylemleri ya da doğa olaylarının bir sonucu olarak meydana gelen kayıp ve yıkımlar, afet olarak nitelenmekte ve oluşumu itibariyle meydana geldiğinde toplumsal yapı ve işleyişe zarar verip bazen durdurma noktasına getirmektedir. Kimi afetler oluşumları itibariyle etkileri bazen çok uzun yıllar sürmektedir. Meydana gelen yıkım ve yıkımdan kaynaklı yaşanan toplumsal değişme ile afetlerin sosyolojinin gözlem ve çalışma alanına girmesiyle afet sosyolojisi müstakil bir alt disiplin haline gelmektedir. Afet sosyolojisi bir alt disiplin olması nedeniyle sosyoloji biliminin metodolojisini kullanmaktadır.

Afet sosyolojisine ilişkin çalışmalar ilk olarak Amerika'da başlamış olup zamanla Avrupa'da yürütülen çalışmaların eklenmesiyle literatür gelişmiştir. Samuel Henry Prince'nin Colombia Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olduğu dönemde yazdığı *Catastrophe and Social Change, Based upon A Sociological Study of the Halifax*(Felaket ve Sosyal Değişme, Halifax Afeti Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma) adlı tezi afete odaklı ilk İngilizce sosyal bilim çalışması olarak kabul görmektedir (Peek, Wachtendorf ve Meyer, 2021). Prince'nin(1920) bu çalışması, Kanada'nın Nova Scotia eyaletindeki Halifax Limanı'nda Belçika'ya ait *Imo* isimli yük gemisi ile içinde yaklaşık 2500 ton TNT patlayıcı bulunan Fransız *Mont Blanc* isimli iki geminin çarpışması sonucu meydana gelen patlamanın ardından edildiği gözlem ve mülakat

verilerine dayanmaktadır. Prince bu çalışmasında insan davranışları ve toplumsal tepkileri araştırmış olup afetlerin sosyolojik olarak incelenmesinin merkezinde yer bulacak olan afetlerin afetzedeler üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerinin incelenmesi, karşılıklı yardımlaşma ve yardım etme davranışı, afet neticesinde oluşan sosyal düzensizlik, sosyal değişim ve sosyal düzenin yeniden tesisi gibi kavramların incelenmesinin de önünü açmıştır (Prince, 1920).

Prince'nin doktora tezi her ne kadar afet sosyolojisi alanında kurucu bir belge olma niteliği taşıyor olsa da sosyal bilimciler açısından bu alan 1940'ların sonu ve 1950'lerin başına kadar özellikle ABD'de incelenmeye başlanmamıştır (Peek, Wachtendorf ve Meyer, 2021). Can'a(2020) göre Prince'nin çalışması insan kaynaklı oluşan afetleri konu alan bir çalışma olup devamında yürütülen çalışmalarda da yine insan fail olarak gösterilmiştir. Bu noktada asıl dikkat edilmesi gereken hususun içinde bulunduğumuz bu çağın, fail olan insanı üreten sosyal ve kültürel niteliği olması gerektiğini aktaran Can, 2020 yılında Lübnan'ın Beyrut Limanı'nda 2750 ton amonyum nitratın infilak etmesiyle meydana gelen patlamanın, 1917 yılında gerçekleşen Halifax Patlaması ile benzer özellikler taşıması afetlerin oluşmasında insanın rolünün devam ettiğinin ve giderek de arttığına vurgu yaparak bu konuda yapılacak çalışma sayısının artmasının da önem taşıdığını savunmaktadır (Can, 2020).

Literatür açısından önem taşıyan bir diğer çalışma ise Pitirim A. Sorokin tarafından 1942 yılında kaleme alınan *Man and Society Calamity: The Effects of War, Revolution, Famine, Pestilence upon Human Mind, Behavior, Social Organisation and Cultural Life* (Afette İnsan ve Toplum: Savaş, Devrim ve Kıtık ve Salgının İnsan Zihni, Davranışı, Sosyal Organizasyonu ve Kültürel Hayatı Üzerindeki Etkileri) başlıklı çalışmadır. Sorokin'in bu çalışmasında savaş, devrim, kıtlık ve salgın gibi felaketleri de afet kapsamına almış olup insanların bu afetler karşısında davranışsal, zihinsel ve duygusal açıdan nasıl etkilendiklerini ve bu afetler sonucunda nasıl tepkiler gösterdiklerini; inançlar, düşünceler, rutinler kısaca kültürel yapı içindeki bu mefhumların nasıl değişiklikler gösterdiğine odaklanıp ayrıca göç, sosyal hareketlilikler, kurumların ve sosyal organizasyonların yeniden yapılanmasını detaylı bir şekilde incelemektedir (Sorokin, 1942, 2017; Akt. Can, 2020). Sorokin'in bu çalışması 2.Dünya Savaşının yaşandığı döneme denk gelmiş olup afet kavramına o

dönemlerde bu kadar geniş bir perspektiften bakmasının üzerinde etkisinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Lakin günümüzde yaşanan afetler ve afetler sonucunda gerçekleşen sosyal hareketlilikler Sorokin'i haklı çıkarmaktadır. Suriye iç savaşı sonucu ülkemize doğru gerçekleşen göç hareketliliği ve bu hareketlilik sonucunda değişen sosyal ve ekonomik durumlar, 2019 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi gibi örnekler Sorokin'in afet kavramına olan bakış açısını doğrular niteliktedir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra afet konulu akademik çalışma ve araştırmaların sayısının arttığı görülmektedir. Özellikle bu dönemde yapılan çalışmaların odak noktası toplumun savaştan nasıl etkilendiğinin tespit edilmesine yöneliktir (Akt. Can, 2020). ABD'de soğuk savaş döneminde yapılan afet odaklı çalışmalar afet sosyolojisinin literatürünün oluşumunda önemli katkısı bulunmaktadır. Chicago Üniversite'ne bağlı olarak kurulan Ulusal Düşünce Araştırma Merkezi(National Opinion Research Center-NORC) ve Ulusal Bilimler Akademisi(National Academy of Sciences) bu konuda önde gelen aktörlerdir. Savaştan sonra ABD'de ordu tarafından afet araştırmalarına fon sağlandığı görülmekte ancak burada destekleyenlerin talebi özellikle Amerikan vatandaşlarının aşırı baskı koşulları altında nasıl tepki vereceklerini tespit etme üzerine yapılan saha temelli çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda saha araştırma ekiplerinden olan ve sonrasında afet sosyolojisinin kurucularından biri haline gelen Enrico Quarantelli yapılan saha araştırmaları ile ilgili: *“çalışmanın amacı, yetkililer tarafından sosyal kontrolün nasıl uygulanabileceğini bulmaktır ve afet sorunlarının doğası gereği öncelikle sosyal-psikolojik nitelikte olduğu varsayımı yapıldı”* ifadesini kullanmıştır (Quarantelli, 1987, s. 287).

Afet sosyolojisi literatürü, afetlerde örgütsel işleyişe ilişkin saha çalışmalarıyla 1960'lı ve 1970'li yıllarda genişlemiş ancak yapılan çalışmaların odak noktası savaş zamanı ve sivil savunmanın menfaatlerine ilişkin sosyo-psikolojik yönler olmuştur. Bu dönemde çalışma yürüten öncü araştırmacılar afetleri genel olarak yüksek stresin hakim olduğu koşullarda örgütsel ve kolektif davranışların gözlemlenip aktarıldığı metinler şeklinde görmüşlerdir. Afetlere ilişkin yapılan çalışmalarda gözetilen bu yaklaşımın kilometre taşı olarak 1963 yılında Ohio Eyalet Üniversitesi'nde kurulan *Afet Araştırma Merkezi (Disaster Research Center)* görülmektedir. Merkezin

kurucuları arasında olan E.L. Quarantelli, Russel Dynes ve J. Eugene Haas afet sırasında ve afetlerin hemen sonrasında ortaya çıkan örgütsel ve sosyal davranışları inceleyen bir araştırma odağı geliştirerek bahsedilen yaklaşımın öncüleri olmuşlardır (Ballano, 2017; Tierney, 2007).

1980’li ve 1990’lı yıllara gelindiğinde sosyoloji dışında Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Avrupa’da sosyal bilimler akademisyenleri tarafından afet sosyolojisi literatürüne yoğun bir katkı sunulmuştur. Bu dönemde yapılan çalışmaların sosyolojik odak noktasının değiştiği, afet çalışmalarında ırk, etnik köken, yaş, cinsiyet ve sınıf konuları bağlamında çalışmalar yapılmış ve çeşitli boyutlarda araştırmalar yürütülmüştür (Ballano, 2017). Quarantelli’ye göre bu dönemde yürütülen çalışmaların her ne kadar sosyolojik açıdan daha kapsayıcı bir bakış açısı yaratılmış olsa da yürütülen çalışmaların çoğunda afet politikası, acil durum yönetimi organizasyonları, uyarı sistemleri ve benzer konulara yöneldiğini belirtmektedir (Quarantelli, 1987).

Afet sosyolojisi literatürü için önemli bir diğer çalışma da Franco Angeli’nin editörlüğünü yaptığı Russel R. Dynes, Bruna De Marchi ve Carlo Pelenda tarafından düzenlenip 1987’de kaleme alınan *Sociology of Disasters: Contribution of Sociology to Disaster Research* (Afet Sosyolojisi: Sosyolojinin Afet Araştırmalarına Katkısı) başlıklı çalışmadır. Bu eserde, araştırmacıların birçok başlık altında yürüttükleri çalışmalarını kaleme aldığı ve bir kitap haline getirildiği görülmektedir. Russel Dynes, Dennis Milleti, Thomas Drebeke, Gary Kreps ve Enrico Quarantelli gibi afet sosyolojisinin açısından önemli akademisyen/araştırmacılar katkı sağlamıştır. Söz konusu çalışma, afetleri sosyolojinin normal kapsamı içinde çerçevelemenin yararlı olduğunu ve afetlerin genel insanlık durumunun bir parçası olarak görülmesi gerektiğini, diğer bir deyişle afetleri nadir görülen bir sapma olarak değil de her gün göz önünde tutulması gereken bir şey olduğu konusuna vurgu yapılırken teorik ilerleme ihtiyacı ve kavramsal iyileştirmelerin gerekliliği konuları da genel bir tema olarak öne çıkmaktadır. Çalışmada ayrı ayrı olarak bazı yazarların fikirlerine bakıldığında ise:

- Drabek’in afete müdahale edilirken ortaya çıktığı gözlemlenen yapıların afetin diğer aşamalarında ve insan davranışlarının diğer bağlamlarında da meydana

geldiğinin belirtilmesi ve bu noktadan yola çıkarak araştırma parametrelerinin afet olayından etkilenme kapsamına göre değil de sosyolojik soruna göre belirlenmesi gerektiği bir başka ifadeyle afet araştırmalarının sosyal sorunların sosyolojik çerçevesi içinde yürütülmesi gerektiği fikri,

- E. Quarantelli'nin afet odaklı araştırmaların genel sosyoloji içinde yer almasının uzun vadede fayda sağlayacağı düşüncesi,
- F. Bates ve Walter Peacock değişim kavramının afetlere yönelik araştırmaların merkezinde bulunduğunu ve değişim fikrinin afet kavramının doğasında yer aldığını savunurken afetten kaynaklanan değişimin sürekliliği ya da kalıcılığının hala netlik kazanmadığını bunun nedeninin de afet kavramına yönelik tanımların muğlak olmasından kaynaklandığı düşüncesi,
- Stallins'e göre afet araştırmalarında en çok değişim sürecinin incelenmesinin uygun olacağını sürerken afetin neden olduğu değişim, afetin hızlandırdığı değişim ve afetin engel olduğu değişim şeklinde bir ayrım yaparak konuya açıklık getirmeye çalışılmalı düşüncesi öne çıkan fikirler arasında gösterilebilir (Dynes, De Marchi ve Pelanda, 1987).

Afet sosyolojisi literatürüne katkı sunan yabancı kaynaklardan sonra Türkiye'de afet odaklı yapılan çalışmalara ve afet sosyolojisi literatürüne göz atmak gereklidir. Bu kapsamda ülkemizde afet odaklı çalışmaların bulunduğu görülmekte ancak sosyal bilimlerde afet odaklı çalışma sayısının ekseriyetle 1999 Marmara depremlerinden sonra artmaya başladığını söylemek mümkündür.

Can'a(2020) göre yaklaşık yirmi bin insanın vefat ettiği ve binlerce insanın yaralandığı Marmara depremlerinden sonra depremlerin birçok akademik çalışmaya konu olduğu bu çalışmaların içinde sosyolojik açıdan afete odaklanılan çalışmaların(Bkz. Bozkurt, 2000; Kasapoğlu ve Ecevit, 2001; Köse ve Küçükcan, 2006; Akgüngör, 2011; Duman, 2016) da bulunduğunu aktarmaktadır. Depremlerden sonra bazı sorunlar ayyuka çıkmış olup özellikle afete müdahalenin yetersiz kalması, denetimsizlik, çarpık kentleşme, afet yönetimindeki başarısızlıklar ve ekonomik kriz gibi birçok konu gündemde yerini almıştır (Can, 2020, s. 24).

Ülkemizde afet sosyolojisi literatürünün gelişmesinde önemli payı olan bir diğer olay da Covid-19 pandemisidir. 2019 yılında yaşanan salgın, birçok afet odaklı

çalışmaya konu olmuştur. Sahadan veri elde etmenin teknolojinin gelişmesiyle kolaylaşması; Covid-19 salgının ekonomi, aile, eğitim, sağlık, siyaset, medya, psikososyal problemler ve sosyal sermaye bağlamında değerlendirilmesinin önünü açmış ve yapılan çalışma sayısında büyük artış yaşanmıştır. Ancak söz konusu salgından önce ülkemizde afet odaklı yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun deprem bağlamında yapıldığı literatür incelemesinde görülmektedir.

Bozkurt'un(2000) *Deprem ve Toplum* isimli kitabı Türkiye'de afet sosyolojisi literatürü açısından ilk çalışmalardan biri sayılmaktadır. Bozkurt, bu çalışmasını Marmara depremlerinden sonra kaleme almış olup çalışmada; Weberyen sosyolojinin bürokratik örgütlenme ve rasyonelleşme vurgusu ile birlikte modernitenin de anahtar kavramları ışığında depremin çoğunlukla sosyolojik boyutunu tartışmaya açıp değerlendirilmektedir. Çalışmada sahadan elde ettiği verileri de kullanan Bozkurt'a göre eksik modernite, koordinasyon eksikliği, örgütlenme sorunları ve afet yönetimindeki yetersizliklerden kaynaklı, yaşanan afetin olması gereken daha çok can ve mal kaybına neden olduğunu aktarmaktadır.

Kasapoğlu ve Ecevit'e (2001) ait olan *Doğu Marmara Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumunu Depreme Hazırlıklı Kılma* başlıklı çalışması afet odaklı sosyolojik çalışmalar açısından önem taşımaktadır. Çalışmada öncelikli olarak toplumu depreme hazırlıklı ve haberdar kılmak açısından bilim insanlarıyla idarecilerin ortaklaşa çalışmasına vurgu yapmaktadır. Yazarlar, toplumun depreme hazırlanması ve olası afet durumunda oluşan zararı azaltmak için disiplinler üzerinde bir çalışmanın olması gerektiğinin altını çizirken spesifik olarak deprem konusunda çalışma yürüten yer ve yapı bilimlerinin sosyoloji ile işbirliği yapması gerekliliğini de aktarmaktadırlar. Kasapoğlu ve Ecevit'in çalışma neticesinde elde ettiği tespitlere göre ülkemizde çoğunlukla afet olduktan sonra sorun olarak gündeme geldiği ve toplum tarafından afet bilinci oluşmasına yönelik çalışmaların ihmal edildiği, eğitim düzeyinin artmasıyla beraber afetlere karşı daha akılcı yaklaşıldığı ve bu konuda rasyonel politikalar talep edildiğini belirtmektedirler (Kasapoğlu ve Ecevit, 2001).

17 Ağustos 1999 Depreminde İki Çimento Fabrikası: Bir Afet Sosyolojisi Çalışması (2008) başlıklı Akgüngör'ün kitabı, Türkçe literatürde afet sosyolojisi

terimini ilk olarak kullanan akademik yayındır. Akgüngör bu çalışmada 1999 Depremi sonrası Kocaeli ilinin İzmit ilçesinde bulunan Lafarge Aslan Çimento ve Nuh Çimento adında iki fabrika çalışanlarına yönelik yaptığı nicel bir görüşme sonucunda elde ettiği verilerle katılımcıların özelinde depremin nasıl yaşandığı ve nasıl tepki verildiğini tespit etme amacındadır. Eserinde yalın bir dil kullanmaya çalışan yazar, afet sosyolojisi açısından literatüre kendi içeriğinde çok değinmemiş, bir sonraki olası afetlerde çalışanlara acil durum, tehlike ve risk konularında bir rehber olarak kullanılmasını amaçlamıştır (Akgüngör, 2008). Akgüngör'ün *Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek* başlıklı 2010 yılında yayınladığı makale afet ve sosyoloji disiplininin kesişimi ve kapsamına dair detaylar içermektedir (Akgüngör, 2010).

Odabaş'ın(2010) doktora tezinden kitaba dönüştürdüğü *Sürdürülebilir Afet Yönetimi Ve Kadın* başlıklı kitabını nicel bir saha çalışmasına dayandırarak afet sosyolojisi kapsamında toplumsal cinsiyet konusuna değinmiştir.

Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din üst başlıklı kitabıyla Duman(2016), odağına Van Depremini alarak ve sahadan elde ettiği veriler ışığında afetlerin yarattığı travma ve insan psikolojisine etkisine vurgu yaparak bu noktada dinin iyileştirici rolünü öne çıkarmaktadır.

Delibaş (2017) kaleme aldığı Risk Toplumu başlıklı kitap ile bir doğal afet olan deprem olgusu üzerinden artan söylentilerin sosyolojik sebeplerini ortaya çıkarma ve birçok insanın da bu söylentilere inanmasının altında yatan nedeni; risk toplumu, belirsizlikler, söylenti ve sosyal güven gibi sosyolojinin açılımlarını kullanarak aktarmaya çalışmaktadır. Delibaş(2017) bu çalışmada beş farklı şehirden (Diyarbakır, İzmir, Denizli, Erzurum, Tokat) elde ettiği nicel verilerle söylentilerin kitle iletişim araçları sayesinde çok hızlı yapılabildiği, afet durumlarında söylentilerden dolayı doğru ile yanlışın ayırt edilemez duruma geldiği ve dezenformasyon yarattığını, söylentilerin afetlere ve afet riskine karşı toplum nezdinde spesifik kurgu oluşturabildiği sonucuna varmıştır (Delibaş, 2017).

Türkçe afet sosyolojisi literatüründe önemli bir boşluğu dolduran İslam Can'ın editörlüğünü yaptığı 2020 yılında kaleme alınan *Afet Sosyolojisi* başlıklı çalışma hem

bu araştırma için hem de ülkemizde afet odaklı sosyal bilim çalışmalarına yeni ufuklar açıyor olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Söz konusu eserde 16 farklı öğretim üyesinin 16 farklı makale ile toplumsal açıdan afet konusu ele aldığı Türkçe literatürdeki ilk sistemli ve bütüncül çalışmadır. Eserde; kavramsal ve kuramsal açıdan afet sosyolojisi, afet çağında toplumu anlamak, afet türlerinin sosyolojik çözümlenmesi ve afetin bazı sosyal kurumlarla etkileşimi adına dört farklı konu başlığı ile afet-toplum ilişkisi sosyolojik perspektiften ele alınmıştır. Afetlere ekonomik, psikososyal durum, din, kriz yönetimi, risk toplumu, dezavantajlı gruplar ve sosyal politika gibi birçok farklı sosyolojik bağlamda değinilmiş olup bu konuda geniş ve kapsamlı bir çerçeve sunulmuştur. (Can, 2020).

Çapcıoğlu ve Çınar'ın(2023) editörlüğünü yaptığı *Psikososyal Boyutlarıyla Afetler ve Din* başlıklı çalışma ile temelde din bağlamında afetlerin sosyolojik açılımlarını değerlendirmektedirler. Eserde afet ile din arasındaki ilişkiden yola çıkılarak dini inançların afetleri anlamlandırma, algılama, etkileme ve yeniden inşa etme gibi birçok konudaki güçlü işlevine vurgu yapılarak bu konuda yapılacak teorik ve uygulamalı çalışmaların sayısını arttırılması gerekliliğini öne çıkarılmaktadır.

Son olarak Kasapoğlu(2023) tarafında editörlüğü yapılan *Afet ve Toplum: İnsan Doğa İlişkisi* başlıklı çalışmada, katkı sunan yazarların afet ve toplum konusu bağlamında insanların doğa ile kurduğu ilişkinin sonuçları üzerine ortaya çıkan farklılıklar, karmaşıklıklar ve belirsizlikleri sosyolojik ve sosyal bilim perspektifinden değerlendirdikleri, eserde genel olarak insanın neo-liberal politikaların fırsatçılık temeli bütün eylemlerine eleştiril bir dil ile vurgu yapılmakta olup gelişmekte olan ülkelerdeki afet sonrası can ve mal kaybının yüksek olması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşların sorumluluk alması gerektiğini ve uygulanmakta olan politikaların yetersizliğine dikkat çekilmektedir (Kasapoğlu, 2023).

Alkın(2020) tarafından YÖK'ün tez veri tabanı yapılan afetlerle ilgili sosyal bilimlerde yapılan lisansüstü tezlere yönelik araştırmasına göre sosyoloji anabilim dalında tanımlanan dokuz Türkçe tez mevcuttur. Yapılan çalışmaların konuları, afet sosyolojisi bağlamında toplumsal cinsiyet, gönüllülük, psikososyal destek ve afet sonrası politikalar şeklindedir (Alkın, 2020, s. 79-81).

Şikar(2023) tarafından yazılan *Afet sosyolojisinde Sosyal Sermayenin Güven Boyutunun İncelenmesi: 2020 İzmir Depremi Örneği* başlıklı lisansüstü tez çalışması, YÖK'ün tez veri tabanına göre afet sosyolojisi başlığını çalışmasında kullanan tek ve güncel çalışmadır (Şikar, 2023).

Sosyoloji disiplini dışında diğer disiplinlerde yapılan çalışmalara bakıldığında afet sosyolojisi literatürüne dahil olabilecek birçok lisansüstü ve doktora çalışması mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bütün çalışmalara ayrı ayrı olarak yer vermek araştırmanın kapsamı dışına çıkmayı gerektireceğinden sadece sosyoloji disiplini başlığı altında yapılan çalışmalara yer verilmiştir. Türkiye'de afet sosyolojisi tartışma başlıklarının araştırma konusu haline getiren tez, kitap ve kitap bölümü sayısının artması sosyal bilimler açısından afet konusunda teorik ve metodolojik eksiğin giderilmesi Türkiye'nin afetlere karşı bilinçli-duyarlı bir ülke olmasını sağlamak açısından olumlu bir gelişme olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

6.Afetlerin Etkileri ve Afet Sonrası Toplumsal Davranış/Tepki

Afetler, türü ve boyutu fark etmeksizin, meydana geldikten sonra topluluk üzerinde derin izler bırakabilmektedir. İster doğal ister insan kaynaklı olsun meydana gelen her afet fiziksel, ekonomik ve psikososyal açıdan ardında büyük hasarlar bırakmaktadır. İnsanlık, dünya üzerinde kendini bildiği ve örgütsel olarak bir arada yaşadığı dönemden itibaren afetlerin izlerini hızlı bir şekilde silmek ya da en aza indirebilmek amacıyla bu konuda kurumsallaşmaya ve yasal düzenlemeler yapmaya çalışmıştır. Çalışmanın ilk bölümlerinde bahsedilen afet yönetimi ve kriz yönetimi gibi kavramlar bu konuda örnek oluşturmaktadır.

Afetlere müdahale konusunda oluşturulan kurumsal yapı ve uygulamalar kimi zaman zararları en aza indirme konusunda yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle birbirinden farklı afet yönetim modelleri ortaya çıkmış olsa da afetlere yönelik müdahale faaliyetleri afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası şeklinde üç ayrı aşamaya ayrılmıştır. Günümüzde çoğunlukla bu üç aşamayı kapsayan ve bir bütünlük içinde uygulayan bütünlük afet modelleri uygulayıcılar tarafında tercih edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünün odak noktası afet sonrası olup afetlerin bıraktığı ekiler, afet

sonrası toplumsal davranışlar ve tepkileri ile birlikte afet sonrası uygulamalara değinilecektir.

6.1 Afetlerin Fiziki Etkileri

Afetlerin fiziksel, ekonomik ve psikososyal olmak üzeri birçok farklı şekilde etkileri olduğu konusunda fikir birliği mevcuttur. Ancak afet deyince insanların aklına doğal olarak afetten sonra meydana gelen can kaybı, fiziki hasar ya da yıkım gelmektedir. Bu bağlamda afetin en olumsuz yanının da bu tür sonuçlar olduğunu söylemek mümkündür. Karabulut ve Bekler(2019) genel olarak afetlerin etkileri dört ayrı grupta değerlendirmekte olup bunları şöyle sıralamaktadırlar:

- Yaralananlardan, sakat kalanlardan, zarar görenlerden ve hayatını kaybedenlerden oluşan doğrudan etkiler,
- Bireylerin sosyal ve toplumsal yaşamlarını etkileyen yapı, alt yapı ve tarım sistemleri gibi fiziksel hasarlardan oluşan fiziki etkiler,
- Yaşanan zararın mali ve ekonomik sonuçlarından oluşan ekonomik etkiler,
- Sağ kurtulanların afet sonrası yaşadığı fiziksel, ruhsal ve sosyal travmaların oluşturduğu psikososyal etkiler.

Afetten etkilenen kişiler afetzede olarak nitelendirilmekte olup bu kişiler benzer şekilde dört ayrı grupta değerlendirilmektedir:

- Birinci derece afetzede: afet sırasında afet bölgesinde bulunan ve afetti doğrudan deneyimlenen kişiler.
- İkinci dereceden afetzede: Afetin etkilerini doğrudan deneyimlenen bireyler ile birinci derece ya da ailevi ilişkisi olan kişiler
- Üçüncü derece afetzede: Afet bölgesine hizmet vermek ve yardım etmek amacıyla giden kişiler.
- Dördüncü derece afetzede: Afeti ve sonuçlarını kitle iletişim araçları üzerinden takip eden kişiler (Karabulut ve Bekler, 2019, s. 370-371).

***Son 25 Yılda Türkiye 'de Yaşanan Büyük Depremlerde Meydana gelen
Vefat/Yaralı Sayısı***

Depremler	Hayatını Kaybeden Sayısı	Yaralı Sayısı
Marmara Depremleri	18.243	43.953
Van Depremi	647	1.966
İzmir Depremi	117	1035
K.maraş Depremleri	50783	107.204

Tablo 1.2. Kaynak: Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, “Büyük Depremler” (Çevrimiçi), <http://koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyul-depremler/>, 05.01.2024.

Türkiye’de yaşanan son 25 yıldaki büyük depremlerde meydana gelen can kaybı ve yaralı sayısı incelendiğinde sadece depremler özelinde bile bir afet türünün yarattığı fiziksel hasarın ne kadar büyük boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir. Ancak doğal afetler sadece can kaybı ve yaralanmalarının dışında konut, iş yeri, alt ve üst yapılara da büyük bir hasar vermektedir. Örnek verilecek olunursa: Kahramanmaraş depremlerinde Hatay ilinde 215.255, Kahramanmaraş ilinde 99.326, Malatya’da 71.519 ve Adıyaman’da 56.256 binanın yıkık ve ağır hasarlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda afet sonrasında yaşanan fiziki hasarın öncelikli olarak giderilmeye çalışılması afet yönetimi açısından doğru bir yaklaşım olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

6.2 Afetlerin Ekonomik Etkileri

Meydana gelen bir afetin neden olduğu insani kayıplar dışında ekonomik açıdan önemli etkileri de mevcuttur. Afetlerin yol açtığı ekonomik etkiler iki ayrı başlık altında incelenmektedir. Bunlar; birincil ekonomik etkiler ve ikincil ekonomik etkilerdir. Ulaşım, sanayi, altyapı, enerji ve iletişim gibi sistemlere verdiği doğrudan hasar birincil etkiler kapsamına girmektedir. Makroekonomik açıdan meydana gelen hasarlar başka bir deyişle ülke ekonomisine uzun ve kısa vadede verilen zararlar ikinci ekonomik etkiler olarak nitelendirilmektedir. Afetten bir süre sonra da meydana gelebilen bu durumlar; büyüme, istihdam, fiyatların genel düzeyi ve ödemeler dengesi üzerinde etkileri mevcuttur. Yaşanan etkiler iktisadi büyüme, enflasyon oranları ve

borç dengesindeki bozulmalara yansiyarak kendisini göstermektedir (Altun, 2018, s. 2-3).

Afetlerin ekonomik etkileri konusunda rakamlar üzerinden örnek verecek olursak; Marmara Depreminin ekonomik sonuçları TÜSİAD'ın raporuna göre 17 milyar dolar, DPT'ye göre 15-19 milyar dolar ve Dünya Bankası'na göre 12-17 milyar dolar civarındadır (Akt. Altun, 2018). Cumhuriyet tarihinin büyük afetlerinden olan ve 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş ve Hatay depremlerin ekonomik etkilerine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe başkanlığı bir rapor yayınladı. İlgili raporda meydana gelen afetin ekonomik etkisi üzerine şu ifadeler yer almaktadır:

“Depremin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükü içerisinde en önemli bileşenini yüzde 54,9 oranıyla konut hasarı oluşturmaktadır (1.073,9 milyar TL/56,9milyar dolar). İkinci ağırlıklı hasar kalemi ise kamu altyapısı ve hizmet binalarındaki yıkımdan oluşmaktadır (242,5 milyar TL/12,9 milyar dolar). Konut hariç özel kesim hasarı ise (222,4 milyar TL 11,8 milyar dolar) bir diğer önemli hasar kalemidir. Bu kalem içerisinde imalat sanayii, enerji, haberleşme, turizm, sağlık ve eğitim sektörleri, küçük esnaf ile ibadethanelere ilişkin hasar yer almaktadır. Ayrıca, sigortacılık sektörü kayıpları ve esnafın gelir kayıpları ile makroekonomik etkiler dikkate alındığında, depremin yol açtığı felaketin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünün yaklaşık 2 trilyon TL (103,6 milyar dolar) düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu büyüklüğün 2023 yılı milli gelirinin yaklaşık yüzde 9'una ulaşabileceği öngörülmektedir.” (SBB Deprem Sonrası Değerlendirme Raporu, 2023, s. 8).

Afetler meydana geldiği ülke veya bölgede kimi zaman yüksek kimi zaman düşük ölçekte ekonomik zararlara sebep olmaktadır. Verilen rakamsal ifadeler her ne kadar afet olarak deprem üzerinden verilmeye çalışılsa da Türkiye’de yaşanan sel, heyelan ya da orman yangınları da benzer şekilde hem fiziki hem de ekonomik açıdan tahribat yaratmaktadır. Afetlerin ülke ekonomilerine yarattığı yük artıkça afetin etkisi daha uzun yıllar sürmekte ve afet sonrası iyileşme süreci de planlanandan daha uzun sürmektedir.

6.3 Afetlerin Sosyal ve Psikolojik Etkileri

Afetlerin toplumlar üzerinde fiziki ve ekonomik etkileri olduğu kadar psikolojik ve sosyal açıdan da zarar verebilmektedir. Yapılan afet tanımlarında da görüldüğü üzere afetlerin sosyal bir olgu olduğu ve büyüklüklerine göre sosyal yapılar üzerinde bir takım etkilere neden olabildiğini söylemek mümkündür. Sosyal dengenin bozulması, ani nüfus hareketleri ve aile yapılarında değişiklikler afet sonrasında meydana gelen başlıca sosyal etiktiler arasında sayılabilir. Kaniasty'ye (2020) göre afetlerin sosyal boyuttaki zararları ve bu konudaki yaşantılar ihmal edilen konular arasındadır ancak afetlerin de en temel özelliğı sosyal ilişkiler üzerinde önemli etkilere sahip olmasıdır (Kaniasty, 2020).

Meydana gelen bir doğal afet, topluluğun fiziksel ortamlarından konut, işletme ve alt yapılarına kadar birçok boyutta zarar verirken ayrıca toplumu rutinin dışına çıkararak sosyal ilişkilerin bozulmasına ve topluluğun duygusal açıdan iyi halini uzun bir süre etkilenmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu durumda yapılacak müdahalelerin sosyoekonomik açıdan iyileşme yaratmaları psikososyal unsurlar üzerinden de etki oluşturacağı olasıdır. Bir diğer açıdan mevcut toplumsal ve sosyal iletişimlerin ani bir şekilde bozulması hem psikososyal açıdan olumsuzluklara hem de politik tepkilere ya da kamu kurumlarına karşı güvensizliklere neden olabilmektedir. Bu kapsamda afetzede kişilerin ihtiyaçları, yaşadıkları problemler, bakış açıları ve önceliklerinin doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir (Jamali ve Safadi, 2019).

Afetlerin topluluğun her kesimine aynı şekilde etki etmeyeceğı gibi dezavantajlı olarak nitelenen engelli, yaşlı, kadın ve çocuklar üzerindeki etkilerinin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca afetten direkt etkilenenler, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı olan kişiler, psikiyatrik rahatsızlıkları olan kişiler ile afetin neden olduğı işsizler sosyal açıdan en kırılgan gruplar olarak nitelenmektedir. Afet kendisinin yarattığı dezavantaj ile birlikte sosyal açıdan kırılgan olarak nitelenen grubun stres yükünün iyice arttığı bu durumun da suç ve şiddet gibi bazı sosyal riskler yaratacağı öngörülmektedir. Yapılan araştırmalarda afet sonrası artan kadına şiddet vakaları bu öngörüğü doğrular niteliktedir. Bu kapsamda sosyal

açından savunmasız ve kırılgan olan grupların korunması önem taşımaktadır (Carcedo ve Ayala, 2001; Cutter, Boruff ve Shirley, 2003).

Afetlerin sosyal açıdan bir diğer önemli etkisi de afet sonrası yaratmış olduğu sosyoekonomik zorluklardır. Meydana gelen afetin neden olduğu yıkım ve zarar sonucu oluşan gelir kaybı, yapıların yeniden inşa masrafları ve doğal olarak oluşan iş altyapısının zarar görmesi kaynaklı istihdam sorunları sosyoekonomik zorluklara örnek verilebilir (Lindell, 2013). Bu bağlamda afet sonrası müdahalelerde sosyoekonomik dezavantajın giderilmesi afetzedelerin afet öncesi iyi oluş hallerine kavuşmasında kolaylık sağlayacak ana unsurların başında gelmektedir.

Afet gibi acil bir durumlar, insanların sahip olduğu koruyucu destek mekanizmalarını her düzeyde zayıflatıp çeşitli sorunlar yaratırken ayrıca mevcut olan sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik gibi sorunları iyice şiddetlendirmektedir. Örneğin, deprem ya da sel gibi doğa kaynaklı bir afet yaşandığında sosyoekonomik olarak daha düşük düzeyde kişilerin yaşadığı bölgelerde yıkım veya hasar diğer bölgelere kıyasla orantısız ve yüksektir.

Acil durumlarda, psikososyal ve ruh sağlığı alanlarında yaşanan sorunlar birbiriyle ilişkili olduğu kadar ortaya çıkmalarında psikolojik ya da sosyal açıdan biri diğerine oranla daha baskın bir role hakim olabilir. Sosyal açıdan ortaya çıkan bazı sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Afet öncesi mevcut olan aşırı yoksulluk, işsizlik, toplumdan soyutlanma ya da dışlanma gibi sorunların afetle beraber şiddetlenmesi,
- Afet kaynaklı aileden ayrı kalma, sahip olunan sosyal bağların yitirilmesi, toplumsal yapının zarar görmesi, kaynak ve güvenin yok olması,
- İnsani yardım noktasında ortaya çıkan toplumsal yapı ve destek mekanizmalarının zayıflaması (IASC, 2007, s. 1-2).

Afetler meydana geldikten sonra kitlesel bazı davranışlar ve tepkiler açığa çıkmaktadır. Bu kitlesel durumların yanı sıra bireysel olarak bazı psikolojik sorunların da yaşandığı göz ardı edilmemelidir. Ancak acil durumalar sırasında yaşanan bu kitlesel davranışlara ilişkin eski görüşe göre insanların dürtülerden kaynaklı bencil ve organizasyondan uzak panik durumuna eğilimli oldukları şeklindedir. Yine afet

durumunda yaşanan bir diğer kolektif tepki ise çaresizlik hali ya da afetten sağ kurtulanların kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar şaşkın ve pasif kaldıkları afet sendromu olarak nitelenen davranış durumudur. Üçüncü ve son olarak ise afetlerde hakim olan sivil kargaşa halinin yaşanacağı öngörüsüdür (Drury, Carter, Cocking, Ntontis, Guven , Amlôt, 2019).

Afet Yakınsama Davranışlarının Tipolojisi

Afet Dönüştürücülerin Tipolojisi	Motivasyonların Kısa Tanımı ve Açıklamaları	Kaynak
Geri dönen kişiler	Afet bölgesinden tahliye edilen, kayıplarını değerlendirmek, konutlarından, okullarından veya işyerlerinden mülklerini almak, korumak veya kurtarmak için geri dönen afetzedeler. Ayrıca kalıcı olarak yerlerine dönme arzusuyla da motive olabilirler.	Fritz ve Mathewson, (1957, p. 30)
Endişeli, kaygılı olanlar	Ayrılmış çekirdek ve geniş aile üyeleri veya arkadaşlık gruplarının üyeleri gibi, afet bölgesindeki kişilerle yakın bağları olan ve etkilenen sevdikleri hakkında aktif olarak bilgi arayan kişiler.	Fritz ve Mathewson, (1957, p. 36–37)
Yardımcılar, yardım gönüllüleri	Resmi müdahale ve yardım kuruluşlarının çabalarını desteklemeye çalışan, afet bölgesinin içinden veya dışından gelen spontane, gayri resmi, genellikle koordine edilmemiş gönüllüler. Bu kategori aynı zamanda resmi acil durum müdahale ekiplerini ve yerleşik kuruluşlara ya da gruplara bağlı olup afet bölgesine kendi başlarına gitmeyi tercih edenleri de içerebilir.	Fritz ve Mathewson, (1957, p. 40–41); Kendra ve Wachtendorf, (2003)
Meraklı olanlar	Tipik olarak felaketin acil kişisel tehlikesinden ve diğer insanların güvenliği ve refahı için öncelikli endişelerden uzak olan insanlar. Bir araya gelirler çünkü felaketin kendisi - olağandışı ve dramatik bir olay - dikkatlerini çekmiştir.	Fritz ve Mathewson, (1957, p. 46–47)
Sömürünler, yağma ve istila edenler	Felaketin neden olduğu kamusal talihsizlikten özel kazanç elde etmeye çalışan kişiler. Sömürü, nispeten nadir olmakla birlikte, yağmalama, fiyat kırma veya afetten etkilenen insanlardan ve yerlerden başka şekillerde faydalanma gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir.	Fritz ve Mathewson, (1957, p. 50)
Destekçiler	Hayatta kalanlara, acil durum müdahale ekiplerine ve diğer kurtarma ve yardım çalışanlarına minnettarlıklarını ve onlarla dayanışma içinde olduklarını göstermek için gelen insanlar.	Kendra ve Wachtendorf, (2003)
Yas tutanlar ve anma törenlerine katılanlar	Felakette hayatını kaybedenleri anmak veya hatırlamak ya da kurbanlara ve hayatta kalanlara yardım etmek için fedakârlıkta bulunanları tanımak için gelen insanlar.	Kendra ve Wachtendorf, (2003)

Tablo 2.3. Kaynak: Peek vd., 2021, s. 226

İnsanların afet anında ya da sırasında nasıl davrandıklarına dair basit ve net bir cevabı bulmak pek çok açıdan güçtür. İnsanların davranışları üzerinde durumsal, demografik, politik, çevresel, ekonomik, kültürel ve sosyal açıdan etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bu kapsamda yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen sonuçlar genellikle araştırmacının merceği tarafından şekillendirilmektedir (Peek vd., 2021). Fritz ve Mathewson(1957) tarafından yürütülen bir araştırma ki benzer bir araştırmayı da Kendra ve Wachtendorf(2003) birlikte yürütmüş olup amaçları afet sonrası doğrudan ya da dolaylı olarak afetten etkilenen kişilerin afete dair davranışlarının altında yatan motivasyonları belirleyerek gruplar haline getirmişlerdir.

Afet sonrası bireylerin farklı türde yakınsama davranışı sergilediği tespit edilmiş, Peek ve arkadaşları tarafında yapılan alan yazın araştırmasında bu davranış türleri yukarıdaki tabloda tiplerine ve motivasyon kaynaklarına göre gruplandırılmıştır. Fritz ve Methewson yakınsama davranışını, insanların, mesajların ve malzemelerin afetin vurduğu bir bölgeye doğru kitlesel hareketi şeklinde tanımlamışlardır. Her şekilde bir kişinin birden çok yakınsama kategorisinde olacağı gibi bu kategoriler arasında hareket de edebilmektedir (Fritz ve Methewson, 1957, s. 1). Hem bu çalışma özelinde hem de alıntının yapıldığı kaynakta yakınsama davranışı bireylerin afete ilişkin düşüncelerinin ortak bir paydada buluşması ve bu durumun kitle için motivasyon yaratması anlamında kullanılmıştır.

Quarantelli (1988) ise afet sonrası kolektif davranış ve tepkiler ile ilgili genel kanının aksine beklenenden farklı davranışların meydana geldiğini ve afet anında aşırı tehdit durumlarında öz kontrol korunduğunu savunmaktadır. Panik veya vahşi kaçış, histerik çöküş, duygusal hareketsizlik neredeyse hiç yoktur. Tehlikede olanlar birbirlerine yardım etmeye çalışır. Kişilerin çok korkmuş ya da ürkmüş olması, koruyucu önlemler almayı denemeyecekleri anlamına gelmez. Pasiflik, çarpışmadan hemen sonraki dönemin özelliği değildir. Arama ve kurtarmanın ilk ve en büyük kısmı kazazedeler tarafından olay yerinde gerçekleştirilir. Afetler hiçbir ölçekte ciddi ruh sağlığı sorunlarına yol açmaz. Afet bölgesinde bir araya gelme önemli bir sorundur. Yaygın yağmalama hikayeleri olabilir, ancak afet sonrası durumlarda gerçek yağmalama vakaları çok nadirdir (Quarantelli, 1988, s. 305).

Özellikle sosyologların afet odaklı yaptığı çalışma ve bu konudaki bilgi birikimi artıkça afet gibi yüksek stres oluşan anlarda insan davranışların doğru bir şekilde yansıtılmadığı ve afete sonrasına dair birçok mitin mevcut olduğu fikirleri kabul görmüştür (Fischer, 2008; Quarantelli, 2008; Quarantelli ve Dynes, 1972).

Afet anındaki mit olarak nitelenen davranışların yaygınlığı ve kabul edilebilirliği kamuoyunun bu konudaki algısından kaynaklanmaktadır. Medya ve popüler kültür aracılığıyla afet sırasında panik, yağma, fahiş fiyat artışları ve birçok anti-sosyal davranış türlerinin yaygın olduğu kanısı yaratılmaktadır. İnsanların çoğu da afetlere ilk elden tanık olmaması nedeniyle medyanın yaratmış olduğu bu algı, kamuoyunun düşüncelerini etkileme konusunda belirleyici bir unsurdur (Wilson, 2014). Kahramanmaraş depremlerinden sonra özellikle sosyal medya aracılığıyla birçok kişiye ulaştırılan sahte bilgiler ile yaratılan dezenformasyon, afet alanında bulunan afetzedelere ve afetzede yakınlarına birçok açıdan zarar vermiş ayrıca endişe ve paniğe neden olmuştur.

Amerikan Ulusal Kızılhaçı 2012 yılında afet sonrası toplumların psikolojik açıdan vermiş oldukları tepkilere ilişkin Afet Ruh Sağlığı Hizmetleri El Kitabı başlıklı rehber niteliğindeki yayına göre 5 psikolojik evre yaşanmaktadır. Söz konusu çalışmadan elde edilen sonuçlar afet yaşamış 35 ülkede yürütülen araştırma neticesinde elde edilen verilere dayanmaktadır. Yaşanılan evrelerin uzunlukları ve yoğunlukları bireylerin afet öykülerine, kırılganlık düzeylerine, meydana gelen afetin türüne, fiziksel yıkımın boyutuna ve var olan kaynaklara bağlı olarak değişiklikler göstermektedir (Amerikan Ulusal Kızılhaçı, 2012). Bu evreler aşağıda sıralanmıştır:

1. İlk Evre/Başlangıç Safhası (Initial impact phase): Afet sonrası kaygı ve korkunun artarak karakterize olduğu aşamadır. Bu evrede esas dikkat verilen kamu/toplum çalışanları aracılığıyla yapılacak sosyal müdahalelerdir.

2. Kahramanlık Safhası (Heroic phase): Afetten hemen sonraki ilk iki hafta boyunca toplum üyelerinin birbirlerine yardım ettiği ve adrenalinden kaynaklı özellikle afetin ilk günlerinde kurtarma davranışı sergilediği evredir. Bu safhada afetten sağ kurtulan kişiler afetle başa çıkma motivasyonu ile birbirlerine yardım ederler.

3. Balayı Safhası (Honeymoon phase): Bu evre afetten sonraki altı ay boyunca yaşanan ve afet bölgesine gelen yardımların en yoğun olduğu safhadır. Toplumsal dayanışma en yüksek düzeyde olup insanların hayatın kısa bir süre içinde normale döneceğine dair büyük bir inanç taşır. Bu evrede afetzedeler hayatta kalmanın sevinciyle beraber hem kamu ve özel kuruluşların hem de yardımseverlerin destekleriyle kendilerini özel hissetmektedirler.

4. Düş Kırıklığı Safhası (Disillusionment phase): Afet meydana geldikten yaklaşık 1-2 yıl sonra gerçekleşen bu evrede, insanların yaşadıkları kayıpları gerçekçi bir bakış ile değerlendirdiği, toplumsal bir yorgunluğun yaşandığı ve umudun yerini öfkeye bıraktığı genel olarak rehabilitasyonun yaşandığı bir safhadır. Ayrıca afetin ilk dönemlerinde kendilerine yeterince ve zamanında yardımların ulaştırılmadığı düşüncesini benimseyen topluluk üyeleri kamu kurumlarına ve yetkililere karşı öfke ve hayal kırıklığı beslerler.

5. Yeniden İnşa Safhası (Reconstitution phase): Topluluk üyeleri bu evrede yaşananları yeni bir normal olarak kabul eder ve birkaç yıl içinde yapılanma çabası içine girerler. Bu evrede bireyler yeniden yapılanma adına olan ve düşüncelerini açıklayarak kişisel olarak sorumluluk üstlenme çabası taşırlar (Amerikan Ulusal Kızılhaçı, 2012).

Geriye dönüp bakıldığında Türkiye’de yakın zamanda yaşanan depremlerde özellikle de 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde yukarıda belirtilen safhaları adım adım yaşandığına dair izler görünmektedir. 6 Şubat 2023’te 7,8 ve 7,6 büyüklüğünde iki deprem yaşanmış olup 10 ili etkilemiştir. Meydana gelen her iki deprem de sadece şiddetleri açısından değil etki alanları itibariyle Türkiye tarihinin en büyük afetleri arasına girmiştir (Özer, 2023). Meydana gelen büyük yıkımın hem ardından ‘başlangıç safhası’ olarak nitelenen evrede hem afetzedeler hem de afeti uzaktan yaşayan toplumun geri kalanı için yüksek düzeyde korku ve kaygı yaşanmış olup kamu ve toplum aracılığıyla hızlı bir şekilde sosyal müdahale yapılamaya çalışılmıştır. Meydana gelen afetten hemen sonra sağ ve sağlıklı şekilde kurtulan afetzedeler enkaz altında kalan ya da yaralı durumda olan vatandaşlara etkin bir şekilde yardım ettikleri görülmüştür. Bu durum kahramanlık evresinin önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Afetten sonraki altı ay boyunca depremden etkilenen illere yardım severler

ve kamu kurumları tarafından büyük destekler sağlanmış ve yardım malzemeleri konusunda seferberlik örneği gösterilmiştir. Bu evrede ortaya çıkan üst düzeydeki toplumsal dayanışma balayı safhasının önemli göstergeleri arasındadır. Depremin üzerinden henüz bir yıla aşkın sürenin geçmiş olması düş kırıklığı ve yeniden inşa safhaları ile ilgili net göstergeler ortaya çıkmamaktadır.

Toplulukların kolektif olarak gösterdiği davranışlarda yaşanan afet deneyiminin sosyal bir kimlik yaratabileceğini ve bu kimliğin aynı deneyimi yaşayan birçok afetzede tarafından benimsendiği görülmektedir. Yapılan farklı çalışmalara göre bu kimlik yapısı insanlar benimsediğinde bağımsız bir birey olarak değil de birbirine bağlı bir varlık şeklinde düşünmeye ve hareket etmeye eğilimine sahip olurlar. Örnek olarak, insanların afet öncesi sahip olduğu ve afetten sonra da korunan sosyal bağların verilecek kararlarda kişisel eğitim ve deneyimden daha etkin olduğunu göstermektedir (Bartolluci ve Löders, 2022).

Afet sonrası kitlesel tepki ve davranışlar dışında spesifik olarak bireylerde de bazı tepkiler görülürken bu tepki türleri de beş başlık altında toplanmıştır. Duygusal, fiziksel, bilişsel, davranışsal ve sosyal tepkiler olarak gruplandırılan bu tepkiler olağanüstü bir durumda verilmesi normal tepki türleri olarak kabul edilmektedir.

Bireylerde Afet Sonrası Gösterilen Tepki Çeşitleri

Duygusal Tepkiler	Öfke, çaresizlik, şok, hissizlik, boşlukta hissetme, aşırı korku hali, yas, suçluluk, ümitsizlik, karamsarlık, asabiyet, panik ve utanç.
Fiziksel Tepkiler	Bitkinlik, uyku problemleri, beş ağrısı, tedirginlik, iştahsızlık, yaygın ağrılar, bağışıklık ve sindirim sisteminde rahatsızlıklar.
Bilişsel Tepkiler	Hafıza ile ilgili sorunlar, kontraysan kaybı, yanlış inançların geliştirilmesi, kendine karşı haksız davranışlar.
Davranışsal Tepkiler	Afete dair hatıralardan kaçınma, ani irkilme/korkma.
Sosyal Tepkiler	Yabancılaşma, ilişkilerde çatışma/sorunlar, güvensizlik, yargılayıcı ve suçlayıcı olma, şüphecilik.

Tablo 2.4. Kaynak: (Karancı, A.N, 2008; Akyılmaz ve Karka, 2011)

Afetzedelerin yaşayacağı en yaygın sorunların belirtildiği yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi çoğunlukla psikolojik olarak nitelenebilecek sorunlar olduğu göze

çarpmaktadır. Karancı'nın(1999, s. 7-8) yine afet odaklı yapmış olduğu bir diğer çalışmada, deprem özelinde afetzedelerde görünecek en yaygın sorunları psikolojik sıkıntıları şöyle sıralamaktadır:

- Utanma ve suçluluk hissi. Çevresindeki bireylerin ölümünden bir şey yapamadığı için kendisini sorunlu tutmak.
- Normalin dışına çıkılmasından kaynaklı sinirlilik.
- Özellikle artçı depremlerden kaynaklı ortaya çıkan kaygı, korku ve güvensizlik.
- Öfke, şüphe duyma ve yaşananlar nedeniyle birilerini suçlama isteği. Bu duygular yaşanan olayların birileri tarafından olacağının bilindiği ve engel olunmadığı düşüncesinden kaynaklanmaktadır.
- Sevdikleri kişilerin ve değer verdiği şeylerin kaybindan dolayı yaşanan yas ve üzüntü.
- Afetin tekrar yaşanacağını olan inançtan dolayı binalar girme korkusu.
- Yeterince yardım alınmadığı düşüncesinden dolayı kızgınlık.
- Yaşananları kontrol edemediği için ortaya çıkan güçsüzlük ve çaresizlik duyguları.
- Afetin onların başına gelmesinden dolayı manevi yetim ve kızgınlık (Karancı, 1999, s. 7-8).

Afet sonrasında hem bireysel hem de kitle olarak gösterilen davranışlar ve tepkiler üzerine dair birçok araştırma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ve yukarıda belirtilen tepki çeşitleri de göstermektedir ki her afet sonrası çoğunlukla benzer tepki ve davranışlar ortaya çıkarken bazı durumlarda beklenilenin dışında tepki ve davranışlar ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında unutulmamalıdır ki ortaya çıkan eylemlerin üzerinde de birçok farklı değişkenin(statü, sosyoekonomik durum, cinsiyet, psikolojik yapı, sınıf, afet öyküsü vb.) olduğu aşikardır.

Afet ya da felaket yaşandığında, meydana geldiği bölgede öncelikle afet yönetimi politikaları uygulanır. Bu kapsamda; afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası olmak üzere üç ayrı aşamada uygulamalar hayata geçirilir. Çalışmanın bu bölümünde üzerinde durulan olan afet sonrası fiziki, ekonomik, psikolojik ve sosyal etkilere dair izlerin ortadan kaldırılması afet yönetimi kapsamında gerçekleştirilmektedir. Özellikle

psikolojik ve sosyal hasara yönelik yürütülen ve bu çalışmanın da odak noktası olan ‘psikososyal destek’ faaliyetleri afet deneyimi yaşayan topluluğun iyi oluş haline kavuşması ve ruh sağlığı konusunda benzeriz bir katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda psikososyal destek konusu çalışmanın bu bölümünde ayrıca ele alınması önem taşımaktadır.

7. Psikososyal Destek Nedir?

Çalışmanın bu kısmında psikososyal destek hem kavram olarak hem de uygulama olarak özellikle afet konusu kapsamında ve afet sonrası devlet birey ilişkisi bağlamında açıklanıp psikososyal destek uygulamalarının genel olarak ilke, araç, yöntem ve uygulanış biçimleri açıklanmaya çalışılacaktır.

Bir afet olayından sonra ilk saatlerde afetzedelerin tıbbi, maddi, duygusal ve sosyal ihtiyaçları ortaya çıkabilmektedir. Afetzedelerin fiziksel güvenliklerini sağlama amacıyla geleneksel adımlar atıldıktan sonra bireylere acil olarak psikososyal destek sunmak yaygın bir uygulama halini almıştır. Uygulama, bireylerin yaşadıkları afetin etkisinden kurtulmak için kendi güçlü yanlarına güvenmelerine ve bu güçlü yanların ortaya çıkma fikrine dayanmaktadır. Psikososyal destek sosyal ve psikolojik desteklerin birleşiminden ortaya çıkmış olup sosyal destek 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana insani yardım sağlayan kuruluşların merkezinde yer almaktadır. Sosyal destek kapsamında afetzedelerin pratik ve sosyal ihtiyaçları karşılanmaktadır. Afetin ardından psikolojik destek sağlama fikri ilk olarak afet yerinde görevli askeri personele yönelik yapılması kabul görmüştür (Salmon, 1917; Jacobs, 1995). Ancak travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) 1980 yılında psikiyatrik bir tanı olarak kabul edilmesinden sonra psiko-travmaların önüne geçmek amacıyla bu uygulama 1990’lı yıllardan itibaren kuruluşlar tarafından çalışmaları kapsamına girmiştir (Dieljtens, Moonens, Van Praet, De Buck ve Vandekerckhove, 2014).

Afetlerin insan üzerindeki etkisi iki unsurun birleşimi ile gerçekleşmektedir. Meydana gelen afetin kendi özellikleri ve olayın değerlendirilmesi/algılanması ile afetten etkilenen insanlar üzerindeki etkisi. Bu unsurlardan ilki afetin niteliğine(doğal/insan yapımı, yangın, deprem vb.), doğrudan etkilenen nüfusun oranına, fiziksel hasar ve kaybın boyutuna işaret etmektedir. İkinci unsur ise afetin

öngörülebilirliği, olayın hızı ve süresi, kişisel kayıpların boyutu, kurtarma, yardım ve psikososyal desteğin hızını ifade eder (Aarts, 2001).

Bireylerin iyilik halinin sağlanabilmesi adına ihtiyaçların belirlenmesi, psikolojik uyumsuzluk/bozuklukların giderilmesi, sosyal ilişkilerin(ailevi, toplumsal) yeniden tesisi, olası afet durumuyla baş edebilme ve afetzedenin afet öncesi normaline ulaşması adına kendi gücünün bilincine varabilmesi, iyileşme/toparlanma davranışı göstermesi ve kendi kendine yardım becerilerini geliştirmesi ve yardım eden çalışanların desteklenmesi gibi uygulamaların disiplinli ve sistemli bir şekilde uygulanmasına psikososyal destek denir (Akyılmaz ve Karka, 2011; Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi, 2008; ASHB Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek).

AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü psikososyal destek (psychosocial support) kavramını şu şekilde açıklamıştır:

“Psikolojik ya da psikiyatrik tedavi amacı gütmeyen, afet ve acil durum sonrası ortaya çıkabilecek psikolojik uyumsuzlukların, bozuklukların önlenmesi, aile ve toplum düzeyinde ilişkilerin yeniden kurulması, geliştirilmesi, etkilenenlerin normal yaşamlarına geri dönmesi sürecinde kendi kapasitelerini fark etmeleri ve güçlenmelerinin sağlanması, toplumda gelecekte ortaya çıkması muhtemel afet ve acil durumlarla başa çıkma, iyileşme, toparlanma becerilerinin artırılması ve yardım çalışanlarının desteklenmesini içeren ve afet döngüsünün her aşamasında yürütülen çok disiplinli hizmetlerin tümü” (AFAD, 2014, s. 125).

Uluslararası bir yapı olan Kuruluşlar Arası Daimi Komite'si(IASC) psikososyal desteği, bireylerin psikososyal sağlıklarını korumak ya da desteklemek amacıyla oluşan ruhsal bozuklukları önleme ve/veya tedavi etmeyi amaçlayan her türlü yerel veya dış destekler bütünü şeklinde tanımlamıştır (IASC, 2007; Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu, 2017). Bir diğer uluslararası organizasyon olan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi (IFRC) psikososyal desteği, afetzede bireylerin ve toplumların öncelikle bağımsızlıklarını, onurlarını ve başa çıkma mekanizmalarına saygı gösterilerek bireyin, ailenin ve toplumun

dirençlerini ve toparlanma becerilerini artırmaya yönelik faaliyetlerin uygulandığı süreç olarak tanımlamıştır (IFRC, 2009).

Psikososyal destek, işlevsel olarak birçok farklı psikososyal sorunlarla ilgilenen, sosyal uyum ve sosyal altyapının yanı sıra bireylerin, ailelerin ve toplumların bağımsızlık ile saygınlıklarının yeniden tesis edilmesinin teşvik edildiği süreç olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca patolojik gelişmeleri ve sosyal açıdan yerinden edilmeleri önlemeye hizmet etmektedir (Aarts, 2001).

Yapılan psikososyal destek tanımlamaların iyi anlaşılabilmesi adına ruh sağlığı ile iyi olma hali kavramlarının açıklanması önem taşımaktadır. Ruh sağlığı, bireyin süreklilik halinde kendi kendisiyle ve çevresiyle bir denge ve uyum içinde kalma durumu olarak tanımlanabilir. Ruh sağlığı aynı beden sağlığı gibi koşullar neticesinde değişimler yaşayabilir (Yürükoğlu, 1996). Bir diğer kavram olan iyi olma hali ise kişinin hayatının önemli kısımlarında olumlu duygu oluşturan tecrübelerin, mutluluk, huzur ve memnuniyet gibi mefhumların olumsuz duygu oluşturan yaşantılardan her şekilde daha çok olma durumu şeklinde tanımlamak mümkündür (Dinner, 2000).

7.1 Afetlerde Psikososyal Destek Müdahalesi

Afet sonrası bireylerin iyi oluş hallerinin sağlanabilmesi amacıyla yapılan ihtiyaç belirlenmesi, afet durumlarıyla baş edilebilirlik, iyileşme davranışının sergilenmesi ve yardım sağlayan kişilere destek sunulması gibi faaliyetlere psikososyal müdahale denilmektedir. Psikososyal müdahale ile amaçlanan temel gaye afeti yaşayan toplumun normal yaşantısına geçiş sürecini hızlandırmak ve afet sonrası iyileşme becerilerinin artırılmasını sağlamaktır (Mağden, Ademhan, Şavur, Yeniokatan, Kılıç, Gözden, Çavuşçulu, Akman, Thomas ve Yüksel, (2008; Özkan ve Kutun, 2021).

AFAD'ın Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğünde psikososyal müdahale (psychosocial intervention/response) kavramı şöyle açıklanmıştır:

Afetler sonrasında etkilenen bireylerin, normal yaşantılarına geçiş sürecini hızlandırmaya yardımcı olan, bireylerin ve toplumun var olan gereksinimlerini tespit ederek olası afetlerle başa çıkma ve müdahale

edebilme kapasitelerinin yanı sıra iyileşme becerilerinin de artırılmasına yönelik faaliyet ve hizmetlerin tümü (AFAD, 2014).

Psikososyal destek müdahalesi afetzedenin yaşına ve cinsiyetine duyarlı bir şekilde sunulmalıdır. Çocuklar ve yaşlıların dikkat edilmesi gereken kaygı ve gereksinimlere sahip olması müdahale sürecinde ayrıca özen gösterilmesi gereken gruplar olduğunu göstermektedir. Ayrıca cinsiyet açısından da kadın ve erkeğin farklı tepkilerde bulunması afet sonrası için olası bir durumdur. Bu kapsamda psikososyal destek müdahalesi, afetten etkilenen her birey ve topluluğun farklı tepki ve sonuçlar ortaya çıkarması nedeniyle zorlu, geniş bir sosyokültürel matris içinde gerçekleştiği göz ardı edilmemelidir (Rao, 2006).

Psikososyal destek müdahalesi afet sonrasında dört ayrı aşamada yapılan faaliyetler bütündür. Bu aşamalar, kurtarma, rahatlama, rehabilitasyon ve yeniden inşa aşaması şeklinde sıralanmaktadır. Müdahaleler her aşamada farklılaşmakta ve meydana gelen afetin türü, yapısı ve etkisine göre şekillenmektedir.

1.Kurtarma aşaması: Meydana gelen afetin hemen sonrasını niteleyen bu aşamada afetzedelerin vermiş olduğu duygusal tepkiler anormal bir duruma verilen normal tepkiler olarak nitelenmek önem taşımaktadır. Şok halinde olan afetzedeler önceki bölümlerde belirtilen birçok tepkiyi(keder, yas, korku, çaresizlik, suçluluk vs.) verebilmektedir. Arama-kurtarma ve yardım çalışmalarının ne kadar hızlı ve sağlıklı uygulandığı afetzedelerin psikolojik rahatlığı üzerinde büyük etkiye sahiptir. Bu aşamada panik yaratacak yanıltıcı bilgi ve söylentilerin yayılmasına engel olunması, afetzedelerin ruh hallerini patolojik bir vakaya dönüştürüp nesneleştirilmesinin önüne geçilmesi ve mevcut yardımların nerede bulunduğu bilgisinin aktarılıp organize olunması psikososyal müdahalenin kurtarma aşamasındaki öne çıkan unsurlarıdır. Ayrıca bu aşamada etkin olarak yürütülmesi gereken müdahale aracı psikolojik ilk yardımdır. Kurtarma aşamasında afetzedelerin çoğunun ciddi duygusal tepkiler vereceği olası bir durum olsa da kurtarma çalışmaları, psikolojik ilk yardım ve belirtilen önemli unsurların etkin bir şekilde uygulanması durumunda çoğunluk için bu etkiler azalacaktır (Rao, 2006).

2. Rahatlama aşaması: Bu aşamada afetzedelerin birçoğu halen evlerine dönmemiş olup geçici barınma yerlerinde ya da yardım kamplarında yaşamaya devam

etmektedirler. Bu durum bireylerde uyumsuzluk ve kimlik kaybı gibi bazı sosyal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Yapılacak olan psikososyal müdahale, destekleyici niteliğe sahip, duygusal sıkıntıyı azaltacak, sorun çözmeyi kolaylaştıracak ve normal işleyişe geri dönmeyi hızlandıracak teknikler içermelidir. Bu tekniklerden bazıları şunlardır:

- *Empatik ve aktif dinleme:* İlgili, dikkati dağıtmadan, araya girmekten kaçınarak, göz temasını kaybetmeden ve afetzedenin mahremiyetini sağlayarak yapılan duyarlı ve anlayışlı dinleme şeklidir.
- *Sosyal desteğin harekete geçirilmesi:* Bireyin uzun vadede rahatlık ve güvenlik hissine kavuşması için aile üyeleri ve arkadaşlarıyla temas sağlamasını kolaylaştırmak ve yeni ilişkiler kurabilmesinde yardımcı olmak.
- *Faaliyet planlaması ve ilgi alanlarının dışsallaştırılması:* Anlamla, amaç sahibi ve hedefe odaklı görevlerin yerine getirilmesiyle bireyin öz değerinin sağlanması amaçlanır. Kişi için rutinin normalleştirilmesini sağlarken geçmiş olaylarla meşguliyeti de azaltmaktadır.
- *Rahatlama ve gerginlik azaltma yöntemleri:* meydana gelen travmatik olaydan sonra afetzedelerde fizyolojik işleyiş bozulmakta, beden ve zihin kronik bir uyarılma durumuna girer. Bu durumda yapılacak meditasyon hareketleri ve egzersizler etkili olmaktadır.
- *Ruhsal iyileşme:* Afet gibi kısa sürelerde bireyin hayatını altüst edebilecek olayları kabul etmek ve anlamak afetzede açısından güç bir durumdur. Özellikle manevi doyum yaşanması, yas ritüelleri ve ibadetlerin sağlıklı bir şekilde yapılması fayda sağlamaktadır (Rao, 2006).

3.Rehabilitasyon aşaması: Bu safhada afetzedelerin büyük çoğunluğu kendi evlerine dönmüş ve afet öncesi rutinlerinin bir benzerini kurmuş olacaktırlar. Ancak insanların belli bir bölümü duygusal zorluklar yaşamaya devam edebilir ve bu durumun ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilmesi gerekmektedir. Bazı bireyler travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), majör depresyon, uzun süreli yas, psikosomatik bozukluklar ruhsal sağlık sorunları ile alkol-madde bağımlılığı yaşayabilirler ve ruh sağlığı hizmetlerine ihtiyaç duyabilir (Alexander, 2005).

Afetzede bireyler destekleyici-varoluşçu terapi, bilişsel davranış terapisi, kişilerarası terapi ve yas çalışması gibi bireysel olarak uyarlanmış ve yapılandırılmış psikolojik müdahalelerden yararlanır. Bazılarına ek olarak psiko- tropik ilaç reçete edilmesi gerekebilir. Psikolojik müdahalelerin çoğu Batı toplumlarında geliştirildiğinden, kültürel açıdan hassas bir şekilde uyarlanmaları ve uygulanmaları gerekir (Bryant ve Njenga, 2006).

4.Yeniden inşa ve Kapasite geliştirme aşaması: Ekonomik, sosyal ve büyümeye yönelik toplum düzeyindeki girişimler bu aşamaya kadar mevcut olmalı ve herhangi bir sorun oluşmadan işlemesi gerekmektedir. Ayrıca bu safha aynı zamanda topluluk kaynaklarını güçlendirme ve gelecek olası felaketlerde savunmasız kalma ihtimaline karşı dayanıklılığı artırma aşamasıdır. Afeti önleme ve hazırlığı kapsayan afet ruh sağlığı uygulamaları bu aşamada ayrıca önem kazanmaktadır. Psikososyal destek programı açısından kısa sürede harekete geçirilebilecek eğitilmiş bir gücün hazırda bulunması için kapasite geliştirmeye yatırımlar yapmak manasına gelmektedir (Rao, 2006).

Çalışmasında psikososyal destek müdahale aşamalarını bu şekilde açıklayan Rao(2006), psikososyal desteğin tek seferlik bir müdahale olmadığını, sürekli bir süreç dahilinde olması gerektiğini, afetin doğası gereği ilk zamanlar sosyal bir yapıda olduğu ve toplumun ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerektiğini aktırmaktadır. Sürecin ileriki aşamalarında ruh sağlığı ihtiyaçlarının arttığını ve profesyonel hizmete ihtiyaç duyulacağını bu nedenle uzun vadede sürdürebilir olması için mevcut altyapı sayesinde sağlanan sağlık hizmetleri ile entegre hale getirilmesi öncelikli hedef olmalıdır.

Kitlesel travma yaratan felaket veya olaylardan sonra ilk ve orta vadeli aşamalarda etkili müdahaleler konusunda bugüne kadar kanıta dayalı bir sonuca ulaşılmamıştır. Alan yazındaki bu boşluk psikososyal destek müdahalesi açısından kanıta dayalı bir çerçeve arayışının önünü açmıştır. Yaptıkları çalışma ile bu boşluğu doldurmaya çalışan Hobfoll (2007) ve arkadaşlarına göre afet ve kitlesel şiddet olaylarından sonra psikososyal destek müdahale uygulamalarının ampirik desteğe sahip olan aşağıdaki beş ilke etrafında şekillenmesi gerektiğini aktarmaktadırlar.

- Güvelik duygusuna teşvik,
- Sakinleşmeye teşvik,
- Öz ve kolektif yeterlilik duygusuna teşvik,
- Bağlılığa teşvik,
- Umuda teşvik,

Sıralanan ilkeler müdahalenin merkezi temel unsurları olarak görülmelidir. Bu şekilde politika belirlemede ve strateji tasarlama sürecinde kolaylık sağlayarak bireyden geniş anlamda topluma kadar bütün müdahale süreçleri için geçerli olacaktır (Hobfoll, Watson, Bell, Bryant, Brymer, Friedman, ve Ursano, 2007).

7.2 Afetlerde Psikososyal Destek Araçları

Psikososyal destek müdahalesinin araç ve aşamalarını konu alan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları el kitabı niteliği taşıyor olsa da genel olarak afet alanında görev alan kurum ve kuruluşlar da katkı sunmuştur. Benzer şekilde araç ve aşamaları bir arada belirten bu çalışmalar göre psikososyal destek müdahalesi araç ve aşamaları şu şekildedir (Ramazan ve Thomas, 2014; Kızılay, 2008; Demiröz ve Arslan Tomas, 2019):

1. İhtiyaç ve kaynak tespiti: Afetin özellikle ilk haftasından sonra insanların ne ölçüde etkilendiği, sorun ve ihtiyaçlarının belirlenmesi, toplumun mevcut kaynaklarının ve bunların sunuluş biçimlerinin tespitine dayalı müdahale faaliyetlerinin yapıldığı dönemdir.

2. Toplumu harekete geçirme: Toplumun kendi sorunlarına çözüm bulmak için harekete geçirmeyi, gelecekteki olası sorunlarla başa çıkma yeteneğini geliştirmeyi ve iyileşme sürecini desteklemeyi amaçlayan önlemlerdir. Bu süreçte gönüllülerin ve toplumdaki saygın liderlerin belirlenmesi ve harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Afet sonrası yürütülen psikososyal destek uygulamaları arasında her ne kadar öncelik afetzedelerin travmatik süreçle başa çıkabilmeleri ve travma sonrası iyileşme sürecinde travmayla başa çıkma becerilerini güçlendirebilmeleri olsa da sosyal açıdan yapılacak uygulamalar da hem afetzedelerin iyi oluş hallini hem de afetin yarattığı tahribatı en aza indirmek konusunda işlevseldir (Saakvitne ve Pearlman, 1996). Bu bağlamda toplumu hareket geçirme gibi sosyal olgular afetzedelerin iyi oluşlarına

önemli etkene sahip olup psikososyal desteğin sosyal boyutunun da önemini göstermektedir.

3. Sevk etme ve yönlendirme: Bu aşamada ciddi psikolojik yardıma ihtiyacı olanlar ruh sağlığı uzmanlarına yönlendirilir.

4. Sürdürülebilir projelerin planlanması: Etkilenenlerin kendi ihtiyaçlarına göre harekete geçirildiği, baş etme kapasitelerinin geliştirildiği ve hayatlarının kontrolünü yeniden ele almalarının ve sorumluluk üstlenmelerinin sağlandığı müdahalelerdir.

5. Bilgi merkezi oluşturma: Bireylerin ihtiyaçlarını belirlemelerine yardımcı olduğu, kendilerine yardımcı olabilecek kuruluşlar ve bu kuruluşlardan nasıl yardım alabilecekleri konusunda bilgilendirildikleri müdahale aşamasıdır.

6. Eğitim: afetzedelere ve afet alanında görev alacak katılımcılara (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, STK çalışanları, kamp yöneticileri, öğretmenler, toplum liderleri vb.) eğitim verilerek programlarının toplumun ihtiyaç ve gereksinimlerine göre planlandığı bir aşamadır. Eğitim programları geliştirilirken, programlar farklı yaş ve ihtiyaç grupları için tasarlanmalıdır.

7. Çalışana destek: Bu aşamada, yardım çalışmalarında yer alan gönüllüler veya görevliler, afetin olumsuz etkilerinden korunmaları ve verimliliklerinin artırılması amacıyla desteklenir.

8. İzleme ve değerlendirme: Bu aşama psikososyal müdahalenin istenen etkiyi yaratıp yaratmadığının tespit edilmeye çalışıldığı dönemdir. Bu adımda müdahalenin etkileri ve uygulamalar hakkında bilgi toplanır ve aynı zamanda gelecekteki faaliyetler ve programlar için bir veri tabanı oluşturulur.

9. Psikolojik ilk yardım: afetzedelerin duygularını dış vurmasına ve aktarmasına imkan verildiği, kendilerine temel psikolojik bilgiler aktararak rahatlamalarına olanak sağlandığı; hissettiklerini ve yaşadıklarını anlam vermelerine yardım edildiği yöntemidir.

Psikososyal destek müdahalesinin temel araçlarından biri olan psikolojik ilk yardım; afet, kaza, saldırı gibi bireysel ya da toplumsal düzeyde olumsuz etkiler

yaratan herhangi bir olay sırasında ve sonrasında uygulanılan bir çeşit erken dönem psikososyal müdahale türüdür. Koruyucu bir ruh sağlığı uygulaması olarak kabul edilen psikolojik ilkyardım, meydana gelen olayın bireyler üzerindeki etki ve muhtemel travma sonrası stres semptomlarını olabildiğince aza indirmesi mümkünken aynı zamanda kısa ve uzun dönemde baş etme kapasitesini artırmaktadır (Akt. Demircioğlu, Şeker ve Aker, 2019).

Psikolojik ilk yardım, bireyler üzerinde bir tanı koyacak ya da tedavi sağlayacak bir yöntem değildir. Dünya Sağlık Örgütü(WHO) psikolojik ilk yardımı, *“ciddi kriz yaratan olaylar sonrasında, maruz kalan insanları desteklemek için insani, destekleyici, pratik yardım”* şeklinde nitelemektedir. Psikolojik ilk yardım, afete müdahale koşullarında uygulanabilir ve pratik olması, yaşam boyunca gelişimin tüm aşamalarına uyarlanabilmesi ve kültürel uygulamalarda ortaya çıkabilecek farklılıklara esnek bir yaklaşım sağlaması nedeniyle yaygın olarak kullanılmaktadır (Brymer 2006, World Health Organization 2011).

Psikolojik ilk yardım, afetler veya toplumsal olaylar sonrasında psikososyal hizmetlerin ilk aşamasıdır. Akut aşamada önerilen tedbirler, olaydan etkilenen kişilerin güvenlik ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra psikolojik ilk yardımı da içerir. Bunu orta vadede daha kapsamlı psikososyal faaliyetler ve uzmanlaşmış destek ve psikoterapi gibi daha uzun vadeli tedbirler takip eder (Housley ve Beutley 2007).

2. BÖLÜM ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı, önemi, sorunu, modeli ve desenine, araştırmanın evren ve örneklemine, veri toplama araçlarına, verilerin analizine ve etik boyutuna ilişkin bilgilere yer verilecektir.

2.1.Araştırmanın Amacı

Doğanın rutin devinimleri şeklinde ya da bizzat insan müdahalesiyle meydana gelen afetler çağımızın en önemli sosyal gerçekliklerinden biridir. Afetler, birçok noktada ve olguda yaratmış olduğu tahribat nedeniyle afet öncesi bir hazırlık planı olması ve afet sürecinde bir politika dahilinde hareket edilmesi bu tahribatların yarattığı etki üzerinde çoğunlukla olumlu açıdan önemli bir role sahiptir.

Bu araştırmada nihai amaç afet sahalarında yapılan psikososyal destek çalışmalarında görev alan meslek elemanlarının gözlem ve deneyimlerinden elde edilen bulgular analiz edilerek Türkiye’de uygulanan afet sonrası psikososyal destek çalışmaları afet sosyolojisi bağlamında değerlendirmektir. Ayrıca uygulanan psikososyal destek çalışmalarının niteliği, verimliliği ve sahada görev alan meslek elemanlarının kendi değerlendirmeleri neticesinde yetkinliklerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Psikososyal destek uygulaması her ne kadar afetzede bireylerin iyi oluş hallerine katkı sunuyor olsa da bu araştırma ile ülkemizde uygulamamakta olan psikososyal destek uygulamalarının günün sonunda uygulayıcıların tecrübeleri ve gözlemleri doğrultusunda niteliği ve fayda düzeyi tartışılmaya açılacaktır. Afet sahasında uygulanan psikososyal destek formları özelinde yapılacak araştırma ve analiz neticesinde afet bölgelerinde, afet sonrasında psikososyal destek kapsamında kullanılan uygulama formunun geliştirilmesi için öneriler sunmak hedeflenmektedir.

2.2. Araştırmanın Önemi

Afetler, sosyal işleyişe zarar verip afetzede vatandaşları rutinleri dışına çıkarmakta, afetten etkilenen kişilerin içinde bulunduğu ve işlev gördüğü sosyal bağlarının ve sosyal sermayelerinin zarar görmesine neden olmaktadır. Ayrıca afetler yerel imkan ve kaynak kullanılarak baş edilemeyen ve planlanmış eylemlerin

uygulamaya konulma gerekliliği ortaya çıkaran ani olaylar niteliği de taşımaktadır (Stallings, 1998; Killian, 1954; Polughman, 1997, s. 121; Quarantelli, 2000; Kadioğlu, 2011). Afetlerin belirtilen özelliklerinden dolayı birçok alanda yıkım ve zarar yaratmakta ancak bu durumu sadece can ve mal kaybına indirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Afetlerin psikososyal ve toplumsal açıdan meydana gelen etkileri göz ardı edilmeden afetlerde bireylerin psikososyal iyi oluşlarını sağlamak meydana gelecek olası toplumsal sorun ve riskleri en aza indirmesi olası bir durumdur.

Türkiye’de bütünlük/bütüncül afet yönetim politikaları uygulanmakta yani belli bir afet eylem planı kapsamında hareket edilmekte olup afet sonrasında psikososyal destek kapsamında çalışma ve uygulamaları yürütülmektedir. Söz konusu psikososyal destek uygulama ve çalışmaları belli bir bütünlük ve uygulanabilirlik kapsamında yapılması adına Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının öncülüğünde birçok paydaş kurum ile ortaklaşa yürütülmektedir.

Türkiye’de psikososyal desteğin içeriği, sunumu ve yabancı ülkelerdeki literatürün aktarılması konusunda bir takım bilgi eksikliği olduğu görülmektedir. Araştırma bu yönüyle ülkemizde hem afet sosyolojisi literatürüne hem de psikososyal destek literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu araştırmayla, zaman ve ekonomik açıdan kaynak harcanan psikososyal destek uygulamasının niteliği ve fayda düzeyinin artırılmasına olanak sağlayacak olması araştırmanın önemini farklı bir açıdan daha göstermektedir.

2.3. Araştırmanın Sorunu ve Soruları

Bir afet ülkesi olan Türkiye’de kimi zamanın doğanın devinimleri neticesinde kimi zaman ise insanın müdahalesi sonucu afetler meydana gelmektedir. Bu afetlerinin bazıları can kayıpları, yarattığı yıkım ve tahribat açısından birçok sorun ve risk ardında bırakmaktadır. Afet ülkesi olmasından kaynaklı sürekli bir acil durum riski ile karşı karşıya olan Türkiye’de bu durumlara karşılık mücadele düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Bu mücadelenin temelinde ise modern, bütüncül ve toplumu esas alan bir afet yönetimi ya da afet planının olması temel koşuldur. Afet yönetimi kapsamında bireylerin psikososyal açıdan esenliklerinin göz ardı edilmesi, başarılı bir afet yönetimi planlanmadığını ve uygulanmadığını göstermektedir.

Bu kapsamda Türkiye’de afet yönetimi kapsamında olan psikososyal destek uygulamalarının yeterli nitelikte olması, uygulayıcı kurum ve birimler arasında kopuklukların olması, uygulayıcıların yeterli yetkinlik ve tecrübelerinin bulunmaması, sahadaki uygulayıcıların yeterli eğitimi almamaları nedeniyle psikososyal desteğin önemini göz ardı etmeleri, yöneticilerin de yapmış olmak için uygulamayı afet planına dahil etmeleri düşüncesi bu araştırmanın başlıca sorunları arasında bulunmaktadır.

Bu araştırmayı afet sosyolojisi bağlamında değerlendirmeye çalışma amacım, psikososyal desteğin sosyal boyutunun önemini görünür hale getirmek ve bir sonraki olası afet çalışmalarında bütüncül bir psikososyal destek uygulamasın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede yukarıda araştırmanın amacı ve önemiyle ilintili olarak dört ayrı başlık altında toplanan sorulara cevap aramaktayım. Afet sonrası sahada psikososyal destek uygulamak amacıyla görevlendirilen meslek elemanlarına:

1. Psikososyal desteğin genel olarak değerlendirilmesi

- Psikososyal destek uygulaması ile hedeflenen nedir?
- Psikososyal destek uygulamalarının eksikleri nelerdir?
- Geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir

2. Psikososyal desteğin uygulama araçlarının işlevselliği

• Psikososyal destek formlarının nasıl hazırlandığı konusunda fikriniz var mı? Sizce bu formlar afetin yerine ve türüne göre farklılık göstermekte midir? Eğer fark var ise bunu açıklar mısınız?

• Psikososyal destek formlarının uygulama sırasında işlevsel olduğunu düşünüyor musunuz?

• Psikososyal destek uygulamasını yürütürken formlardaki sorular afetzedelerin durumunu tanımlamada yeterliliği konusunda görüşleriniz nelerdir?

• Psikososyal destek uygulaması formları ile ilgili hangi işlemleri yapıyorsunuz? Bu formların akıbeti konusunda düşünce ve bilgileriniz nelerdir?

3. Psikososyal desteğin afetzedelerin beklentisi ve tepkileri açısından değerlendirilmesi

• Afetzedeler, form ya da psikososyal destek kapsamı dışında talepte bulunuyorlar mı? Bulunuyorlarsa nasıl bir yönlendirme yapıyorsunuz?

- Afetzedeler kendilerine yönetilen soruların mevcut durumlarını tanımlamada ne kadar yeterli görüyorlar?
- Afetzedeler genel olarak psikososyal destek uygulamalarına nasıl tepkiler vermektedir?
- Psikososyal destek uygulamasının afetzedelerin psikolojik, sosyal, ekonomik vb. ihtiyaçlarını belirlemede yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Belirlenen ihtiyaçların hangi yollarla giderildiğini gözlemlediniz?

4. Psikososyal destek uygulayıcıların öz değerlendirmesi

- Psikososyal destek sağlama konusunda yetkin olduğunuzu düşünüyor musunuz?
- Psikososyal destek uygulayıcıları hangi konularda desteklenmelidir?

Sonuç olarak bu araştırma ile afet sonrası psikososyal destek uygulayıcılarının gözlem ve tecrübeleri ışığında yapılacak afet sosyolojisi bağlamında değerlendirme ile uygulamaya dair niteliğin artırılması, psikososyal desteğin sosyal boyutunun daha görünür hale gelmesinde katkıda bulunulması, afetzedeler açısından daha işlevsel hale getirilmesinin sağlanması, uygulayıcılara daha konforlu bir uygulama alanı sağlanması ve son olarak afet sosyolojisi alan yazınına bir nebze de olsa katkıda bulunulması hedeflenmektedir.

2.4. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Afetler yarattıkları etkiler nedeniyle sosyal birer olgudur. Sosyal olgulara ilişkin yürütülecek çalışmalarda ise sosyal araştırma çeşitlerinden faydalanılmaktadır. Bu tez çalışmasında görüşme yapılan kişilerin deneyimlerine odaklanılması ve belirlenmiş bir olgunun bireylerce nasıl algılandığını anlaşılması hedeflenmiş olduğundan sosyal bilimler araştırmalarından nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yönteminin seçilmesinin bir diğer nedeni de psikososyal destek sağlamak amacıyla afet sahasına giden uygulayıcıların deneyimlerini derinlemesine inceleme olanağı sağlıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Nitel araştırma, görüşme yapılan kişilerin yaşamlarını, deneyimlerini ve sosyal dünyalarını inceleyen, inceleme ve görüşme yaparken de onların şahsi bakış açılarına ve öznel tecrübelerine öncelik sağlayan bir sosyal araştırma modelidir. Nitel

araştırmalarda, katılımcıların aktardığı kelimeler ile araştırmacının yorum ve açıklamalarının yan yana kullanılması, okuyucuya araştırmacının sağlamış olduğu veriler hakkındaki özgünlük iddialarının değerlendirilmesinde kolaylık sağlamaktadır (Fossey, Harvey, McDermott ve Davidson, 2002).

Nitel araştırma yöntemi, insanlara ve kültürlere ilişkin derinlemesine, ayrıntılı ve bütünsel bir tanım yapma imkanı sunmaktadır. Ayrıca insanların bir gerçekliğe ya da olguya yüklemiş oldukları anlamı ve bu sürecin kavrayış ve anlayışlarını ortaya çıkarmayı sağlayan bir araştırma biçimidir (Kuş, 2012). Yıldırım'a (1999) göre nitel araştırma, olaylar ve algıların doğal ortamlarında bütüncül ve gerçekçi bir yaklaşımla ortaya konmasına ilişkin bir sürecin izlendiği, bu süreçte de gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir araştırma modelidir (Yıldırım, 1999, s. 10).

Nitel araştırmalarda etnografik, gömülü teori, örnek olay ve fenomenoloji desenleri kullanılmaktadır. Bu tez çalışmasında fenomenolojik desenden faydalanılmıştır. Fenomenoloji, insan tarafından bir olay deneyimlendiyse bu deneyimin özünü anlamaya çalışır. Fenomenolojik desen sosyal bilimlerde var olanın özünü kavramak amacıyla hareket eder ve onu bilinç içeriklerine ulaştırmayı sağlar. Bir başka deyişle fenomenolojik desen, görerek, anlam belirleyerek, anlam ayrımı yaparak ve aydınlatarak istenilen noktaya doğru yol alır. Ayrıca karşılaştırma, ayırım yapma, bağlama, ilişkiye sokma, parçalara bölme ve öğelerine ayırma gibi farklı işlevleri vardır (Husserl, 2003: s. 83). Fenomenoloji deseni, yaşam boyunca ya da yaşamın bir noktasında ayrıca deneyimlenen ve hakkında detaylı bilgi sahibi olunmasana yahut üzerine yeterince düşünülmeyen fenomenleri derinlemesine inceleyen nitel araştırma desenlerinden biridir. Fenomen olarak nitelenen herhangi bir olay, deneyim, yönelim, kavram, durum ya da algı olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 69).

Fenomenoloji desenin bahsedilen bu özellikleri ve işlevlerinden dolayı bu tez çalışmasında uygun desen olarak seçilmiştir. Bu araştırmada, afet bölgelerinde psikososyal destek sağlamak amacıyla bulunan uygulayıcılarının, psikososyal destek uygulamasına ilişkin bilgi, gözlem, yaklaşım ve yaşantılarına ilişkin deneyimlere

odaklanılacağından fenomeloji desenin bahsedilen adak noktalarına dair veriyi elde etmede en uygun desen olacağı düşünülmüştür.

2.5. Evren ve örneklem

Bu tez çalışmasının evrenini, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı öncülüğünde afet sonrası uygulanan psikososyal destek uygulamalarında görevlendirilen ve görev almış olan uygulayıcılar oluşturmaktadır. Türkiye Afet Müdahale Planı gereği psikososyal destek Hizmetlerine yönelik koordinasyonu sağlamakla görevli olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, paydaş birçok bakanlık ve kurumdan (Diyanet İşleri Başkanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Türk Kızılay, STK, Özel Sektör) afet sahasında psikososyal destek uygulamak amacıyla kamu personeli görevlendirmektedir. Kartopu örneklem yöntemi ile araştırmacı olarak kendi çevremden başlayarak seçilen az sayıdaki örneklem, daha sonra bu örneklemin kendi yakınlarına ulaşarak hedeflenen görüşmeci sayısına(20) ulaşılmıştır. Araştırma örnekleminde yer alma şartları ise:

- Türkiye’de meydana gelen herhangi bir afet türünde bir ya da birden fazla psikososyal destek sağlamak amacıyla görev yapmış olmak,
- Araştırmaya katılmaya gönüllü olmaktır.

2.6. Veri Toplama Tekniği ve Araçları

Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi olmak üzere üç ayrı veri toplama aracı bulunmaktadır. Bir veri toplama aracı olarak görüşme tekniği, insanların düşünceleri, deneyimleri, bilgileri ve duyguları hakkında doğrudan bilgi almak amacıyla kullanılmaktadır (Patton, 2005: s. 1633). Bu tez çalışmasında, kişiler ile yapılan görüşmelerde doğrudan duygu, deneyim, fikir ve bilgi alınıp aktarılmasının sağlanması için derinlemesine görüşme yöntemi kullanılması planlanmıştır. Derinlemesine görüşme, yapılan araştırma konusuna, görüşme yapılacak kişi sayısına ve görüşmede kullanılacak soruların yapısına göre yapılandırılmamış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmış görüşme olmak üzere üç ayrı türden oluşmaktadır. Görüşme türlerinde kullanılan yapılandırma kavramı esneklik anlamı taşımaktadır. Bu

bağlamda, araştırmada kullanılan derinlemesine görüşmelerin belli bir yapıda esnek olması için yarı yapılandırılmış görüşme formatı tercih edilmiştir (Buran, 2015).

Araştırma için yapılan görüşmelerde esneklik oluşması için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla iki ayrı form kullanılmış olup ilk olarak katılımcıların sosyodemografik bilgilerinin alınması için Tanıtıcı Bilgi Formu(EK 1) ve katılımcıların deneyim, bilgi ve gözlemlerinin alınması için de Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu(EK 2) kullanılmıştır.

Tanıtıcı bilgi formunda katılımcıların; yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, medeni durumu, mesleği, mesleki deneyim süresi, çalışma/görev yaptığı afetler ve psikososyal destek ile ilgili aldığı eğitimler bilgisi edinilmesi hedeflenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise katılımcılara 13 adet açık uçlu sorulmuş olup görüşme sırasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin sunmuş olduğu esneklikten faydalanılmış ve görüşmenin seyrine göre katılımcılardan bütün sorulara cevap alınması hedeflenmiştir.

Araştırmada, toplam 20 katılımcı ile görüşme yapılması hedeflenmiş ve bu hedef doğrultusunda gönüllük esası ile 20 katılımcıyla 15.04.2024-17.05.2024 tarihleri arasında yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Katılımcılardan bir kısmı ses kaydı alınmasına müsaade etmemesi nedeniyle bazı görüşmelerde ses kaydı alınamamıştır. Verilerin toplanması, katılımcıların mesleki çalışma yaptıkları ortamlarında gerçekleşmiş olup ortalama 20-45 dakika süre içerisinde gerçekleşmiştir.

2.7. Araştırmanın Etiği

Bu araştırmanın etik yönden uygunluğunun onaylanması amacıyla görüşmelere başlanmadan önce Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları ve Bilimsel Yayın Etik Kurulu Başkanlığından (16.04.2024 tarih 2024/432014 sayılı karar) etik onay alınmıştır (EK 3). Katılımcılara ise görüşme yapılmadan önce araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir ve katılımcılardan sözlü onam alınmıştır. Katılımcılar tamamen gönüllük esasında araştırmaya katılmış olup katılımcıların gizliliği önemsenmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan katılımcılardan kişisel herhangi bir bilgi istenmemiştir.

Görüşmelerin hepsinin ses kayıtları alınamamış olup ses kayıtları olan görüşmelerin tek bir kopyası tez yazarının bilgisayarında tutulmuştur. Ayrıca ses kayıtları araştırmacı tarafından yazılı Word dosyasına aktarılmıştır. Araştırmanın yazılma aşamasında, katılımcıların kimliklerinin gizliliğini sağlamak için her katılımcı farklı bir isimle etiketlenmiştir. Ayrıca sonuçların paylaşımı aşamasında katılımcıların ifadeleri değiştirilmeden kullanılmıştır.



3. BÖLÜM BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırma sürecinde elde edilen bulgulara ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmiştir. Araştırma kapsamında amaç, afet sosyolojisi bağlamı gözetilerek Türkiye’de afet sonrasında psikososyal destek sağlayan uygulayıcıların psikososyal destek çalışmalarında gözlem ve deneyimlerinden elde edilen bulgular analiz edilerek Türkiye’de uygulanan afet sonrası psikososyal destek çalışmalarını değerlendirmek, sunulan hizmetin niteliğini ve uygulayıcıların bu konudaki yetkinliğini tartışmaya açmaktır.

Bu bölümde bulguların değerlendirilmesi, dört ana konu başlığı altında yapılacak olup bu başlıklar: Psikososyal desteğin genel olarak değerlendirilmesi, psikososyal desteğin uygulama araçlarının işlevselliği, psikososyal desteğin afetzedelerin beklentisi ve tepkileri açısından değerlendirilmesi ve psikososyal destek uygulayıcıların öz değerlendirmesi şeklindedir. Araştırma kapsamında görüşmelere katılan her katılımcıların gizliliğinin korunması adına birer kod tanımlanmış olup katılımcıların gizliliğinin korunmasına özen gösterilmiştir. Bulguların aktarımı ve değerlendirilmesi neticesinde bölüm tartışma kısmıyla sonlandırılacaktır.

3.1. Katılımcıların sosyodemografik özelliklerin Değerlendirilmesi

Tez çalışmasında derinlemesine görüşmeler yapılmış olup 11’i erkek 9 kadın olmak üzere 20 kişi ile görüşme yapılmıştır. Söz konusu katılımcılardan 8’i evliyen 12’si bekardır. Katılımcıların yaş olarak en küçüğü 26 yaşındayken en büyükleri ise 39 yaşındadır. Çalışmaya 7 sosyal çalışmacı, 6 psikolojik danışman/rehber öğretmen, 5 psikolog, 1 sosyolog ve 1 çocuk gelişimci katılmıştır. Katılımcıların 18’i lisans düzeyinde bir eğitim durumuna sahipken 2 katılımcı ise yüksek lisans düzeyinde bir eğitim durumuna sahiptir. Katılımcıların mesleki deneyim süreleri ise en az 2 yıl ve en fazla 10 yıl arasında değişmekte olup ortalama 3 yıl 9 aylık bir mesleki deneyim süresi bulunmaktadır.

Tablo 2.5. Katılımcılara Ait Sosyodemografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Düzeyi	Medeni Durum	Meslek	Mesleki Deneyim	PSD Kapsamında Görev Alınan Afetler	PSD ile İlgili Alınan Eğitimler
K1	29	K	Lisans	Evli	Psikolog	5 Yıl	6 Şubat Depremleri	Sağlık bakanlığı tarafından verilen Psikososyal Destek konulu ruh sağlığı eğitim.
K2	29	K	Lisans	Bekar	Psikolog	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K3	29	K	Lisans	Bekar	PDR	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K4	27	K	Lisans	Bekar	Sosyal Çalışmacı	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Temel Düzeyde Afet Dönemi Psikososyal Destek Eğitimi
K5	30	E	Lisans	Evli	Sosyal Çalışmacı	5 Yıl	6 Şubat Depremleri(2 Kez) ve Kastamonu Sel Felaketi	Lisans Dersi Afetlerde Sosyal Hizmet
K6	39	E	Lisans	Evli	Sosyal Çalışmacı	10 Yıl	6 Şubat Depremleri(2 Kez	Lisans Dersi Afetlerde Sosyal Hizmet, PSD Hizmet Grubu(TAMP Organizasyonu)
K7	29	K	Lisans	Evli	PDR	4 Yıl	6 Şubat Depremleri	Deprem ve Afet Bilinci, AFAD Farkındalık Eğitimi
K8	29	K	Lisans	Bekar	Sosyolog	3.5 Yıl	6 Şubat Depremleri	Saha Hazırlık Süreci, Psikolojik İlk Yardım
K9	27	K	Lisans	Evli	Sosyal Çalışmacı	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım

K10	30	K	Lisans	Bekar	PDR	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K11	29	E	Lisans	Bekar	PDR	6 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K12	29	E	Lisans	Evli	PDR	4 Yıl	6 Şubat Depremleri	Bakanlık Tarafından Verilen Online Eğitim
K13	30	E	Lisans	Bekar	Psikolog	4 Yıl	6 Şubat Depremleri	Krizle Mücadele Eğitimi, Doğal Afetlerde Psikososyal Destek
K14	31	E	Lisans	Bekar	PDR	4 Yıl	6 Şubat Depremleri(2 Kez)	Eğitim Almadım
K15	27	E	Lisans	Bekar	Psikolog	3 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K16	32	E	Lisans	Evli	Sosyal Çalışmacı	9 Yıl	6 Şubat Depremleri	Afet Sonrası Psikososyal Destek
K17	27	K	Lisans	Bekar	Psikolog	2.5 Yıl	6 Şubat Depremleri	Eğitim Almadım
K18	29	E	Y. Lisans	Bekar	Sosyal Çalışmacı	4 Yıl	6 Şubat Depremleri ve Kastamonu Sel Felaketi	Eğitim Almadım
K19	26	E	Lisans	Evli	Çocuk Gelişimci	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Psikolojik İlk Yardım
K20	28	K	Y. Lisans	Bekar	Sosyal Çalışmacı	2 Yıl	6 Şubat Depremleri	Afet Öncesi ve Sonrası Psikososyal Destek

Katılımcılardan 9 kişi psikososyal destek ile ilgili herhangi bir eğitim almadığını belirtirken 4 kişi afet öncesinde bu konuda eğitim aldığını belirtmiş, geri kalan 7 katılımcı ise afet konulu eğitimler aldıklarını ancak bu eğitimleri lisans dersi olarak ya da online olarak aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların afet sahası

psikososyal destek sağlama tecrübelerine bakıldığında ise sadece 2 katılımcının birden fazla afet sahasında psikososyal destek sağlamak için çalışma yaptığı görülmüştür. Geri kalan 18 katılımcının ilk afet sahası psikososyal destek sağlama deneyiminin 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri olduğu görülmektedir.

Araştırmada görüşme yapılan katılımcıların cinsiyet olarak ve medeni durum olarak dengeli dağılımı gözlem ve deneyim aktarımları konusunda iki ayrı perspektifin en iyi şekilde yansıtılması konusunda önem taşımaktadır. Bir diğer konu ise katılımcıların 6 ayrı meslek kolundan oluşması yine deneyim ve gözlemlerin farklı bakış açılarından aktarılması konusunda kolaylık sağlamaktadır.

3.2. Psikososyal desteğin genel olarak değerlendirilmesi

Araştırma öznelerinin psikososyal destek uygulaması hakkında genel görüşleri, uygulayıcısı oldukları bu hizmetin hedefleri, psikososyal destek uygulamasının eksikleri ve geliştirilmesi gereken noktaları ve uygulamanın bir bütün olarak değerlendirilmesine ilişkin bulgular bu başlık altında ele alınmıştır.

3.2.1. Uygulayıcıların psikososyal destek sağlama hedefleri

Afetzedelere psikososyal destek sağlarken, kişilerin psikolojik ya da ruh sağlığı durumlarında iyileşme sağlanması öncelikli hedef olarak görülmektedir. Bu durum psikososyal desteğin sosyal boyutunun psikolojik boyutuna nazaran daha az önem verilmesinden kaynaklanmaktadır.

“Bana göre psikososyal destek uygulaması ile hedeflenen(..)yaşamış olduğu afet nedeniyle dezavantajlı durumda olan insanların içinde bulundukları o ruhsal çöküş halinin iyileşme sürecinde onlara destek olarak onların bu durumdan en az zararla çıkabilmesine katkı sunmaktır.” (K6-E-SÇ-10Y)

“Uygulama sırasında asıl hedefimiz afetin yıkıcı etkisini azaltmak, oluşan travmaların etkisini azaltma ve toplumsal iyileşmeyi hızlandırmaktır.” (K12-E-PDR-4Y)

“Afet sonrası ihtiyaç sahibin bireylere ulaşarak onlara psikolojik destek sağlamak.” (K10-E-PDR-2Y)

“Yardıma ihtiyacı olan insanları tespit etmek ve tespit ettikten sonra bu kişilere psikolojik açıdan destek sağlamak.” (K14-E-PDR-4Y)

“Psikolojik ilk yardım sağlamak diye biliyorum. Afet durumuna maruz kalan bireylere yönelik ilk yardım çalışması yapmak, ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlamak ve duygu-düşüncelerinin aktarılmasına imkan vermektir.” (K15-K-PSK-3Y)

Afetzedelerin, yaşamış oldukları dezavantajlı durumdan dolayı uygun sosyal hizmet modellerine ulaşmalarını sağlamak, temel ihtiyaçlarını sağlamak, hayatlarını kolaylaştırma adına kaynaklara ulaşılması konusunda rehberlik yapmak, afetzedelerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirme yapmak psikososyal desteğin hedefi olarak görülmektedir.

“Yaşanan travmatik olaylarda (afetler vb.) kişilerin yaşamlarına adapte olmalarını kolaylaştırmak, kişilere ve ailelere zor anlarında eşlik etmek(..)söz konusu kişilere yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla yararlanabilecekleri kaynaklar hakkında bilgilendirme ve rehberlik yapmak.”(K17-K-PSK-2.5Y)

“Biz oraya gittiğimizde hedefimiz yardıma ihtiyaç duyan, tespit edilen veya edilemeyen afetzedelere ulaşarak sosyal hizmet alanında hizmetlere ulaşımının kolaylaştırılmasını sağlamaktır.” (K7-K-PDR-4Y)

“Bir afet olduğunda öncelikle bireylerin kriz durumlarında temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve destek sunulması gerekmektedir(..)Biz de bir nebze olsun bunu sağlıyoruz.” (K8-K-SOS-3.5Y)

“Bence bizim PSD sağlarken hedefimiz, insanların yaşamış olduğu süreç sonrasında karşılaşmış olduğu zorluk ve sorunları minimuma indirmekle beraber insanların istek ve ihtiyaçlarını tespit ederek karşılanmasına yönelik gerekli tedbir ve çalışmaları hedefler.” (K18-E-SÇ-9Y)

Psikososyal destek sağlamayı bir bütün olarak görüp hem psikolojik boyutunu hem de sosyal boyutuna ilişkin mesleki çalışmalar yapılması hedeflenmektedir. Afetten etkilenen bireylerin afet öncesi durumlarına ulaştırılması da hedeflenmektedir.

“PSD ile hedeflenen bence kişilerin yaşadığı zorlu durumlardan sonra zarar gören sosyal, psikolojik ve ekonomik bütünlüklerini tekrar sağlamak ancak bu ne kadar sağlanıyor bilemiyorum.” (K1-K-PSK-5Y)

“Afetten etkilenmiş toplumun psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik anlamda sorunlarını tespit etmek, çözüm bulmak ve rehberlik etmek.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Afet sonrası bireylerin doğal olarak birçok sorunları oluyor(..) bizim de amacımız bireylerin yaşadığı bu sorunlarla psikolojik ve sosyal olarak baş edebilmeleri için yardımcı olmak. Ayrıca bu süreçte eksikler de bir yandan tespit edilmeli.” (K20-K-SÇ-2Y)

“Kelime anlamında olduğu gibi afet bölgesinde kişilere psikolojik ve sosyal yönden destek sağlamak, tabi detaylarını açın dersiniz çok da hakim değilim açıkçası.” (K19-E-ÇG-2Y)

Afetzedelerin olağan hayatlarına afet öncesi rutinlerine dönüşünü sağlama hedefi ile psikososyal destek sağlandığı görülmektedir.

“Bireylerin normal bir hayatları vardı aslında afetten önce(..)psikososyal destek ile bireylerin olağan yaşam akışına geri dönmelerini sağlamak ve bunu en hızlı şekilde sağlamak.” (K9-E-SÇ-2Y)

“Kişilerin iyilik halini korumak yani bunu afetten sonra yeniden sağlamak ya da oryantasyon becerilerine kavuşmalarına öncülük etmek diyebilirim.” (K11-E-PDR-6Y)

3.2.2. Uygulayıcıların Psikososyal Destek Sağladıktan Sonra Geri Bildirimleri

Psikososyal destek sağladıktan sonra uygulayıcılar yeteri kadar önem verilmediklerini, geri dönüşlerinin dikkate alınmadığını ve iletişim konusunda yetersizlikler yaşadıklarını belirtmişlerdir.

“Ben sahada çalıştıktan sonra yani görevlendirilip sahada işim bitene kadar süreçte yeterince önemsenmediğimi ve fikirlerimin dikkate

alınmadığını düşündüm. Bir başka nokta ise psikososyal destek uygulanmadan önce uygulayıcılara verilen desteklerin artırılması gerektiğini düşünüyorum.” (K1-K-PSK-5Y)

“Sahaya giden personele öncelikle motivasyon sağlayacak şeyler sunulmalı(..)bu birçok şey olabilir. Gönderilen ekiplerin sahada daha uzun zaman geçirmesi ve bu sürede ihtiyaçlarının giderilmesi psikososyal destek sağlama konusunda daha fazla yardımcı olabileceğini düşünmekteyim.” (K18-E-SÇ-9Y)

“Personele kesinlikle zorla görevlendirme yapılmamalı(..)bu iş gönüllülük esasına göre yapılmalı ki nitelikli olsun yani. Sahaya gidenlerin temel ihtiyaçları karşılanmalı ve verilen emeğe de saygı gösterilmeli ben bu konuda şikayetçiyim.” (K15-K-PSK-3Y)

Afet bölgesinde psikososyal destek sağlayan uygulayıcıların nitelik, donanım ve alınan eğitimler konusunda eksiklik yaşadığı belirtilmektedir. Kimi afetlerde ise afet bölgesinde verimli çalışacak uygulayıcı yerine rastgele kişilerin seçilmesi psikososyal desteğin verimliliğini düşürdüğü görüşü ifade edildiği görülmektedir.

“PSD uygulamalarında gönüllü olarak çalışan veya ilgili kurumlarda çalışan personellerin yeterli nitelikte olmadığını düşünüyorum buna kendimi de dahil ediyorum çünkü eğitim almadan gittik(..)personeller için eğitimlerin düzenlenmemesi gerekiyor öncelikle, görev alan kişilerin bölgedeki hane sayısına göre az sayıda olması da sorun, görev alan uygulayıcıların kısa zamanda değişmesi ve bu nedenle söz konusu hanelere ilişkin bilgilerin aktarılması ve uygulama yapılmasının aksamasına neden oluyor, afetten etkilenen kişilerin ihtiyaçları için yönlendirildikleri yerlerden dönüt alamamalarını birçok kez şahit oldum, kurumlar arasında ihtiyaçların sağlanması konusunda ortaklıkların olmayışı gibi eksiklikler afetzedelerin ihtiyaçlarının giderilmesinde engel(..)bu konuların geliştirilmesinin yararlı olabileceğini düşünüyorum.” (K17-K-PSK-2.5Y)

“İlk başta personel donanımlı olacak donanımlı bir hale getirilecek,

ben kendim de PSD için gittiğimde en büyük eksiklik buydu(..)keşke eğitim almış olsaydım diyorum gitmeden önce .” (K3-K-PDR-2Y)

“Gördüğüm kadarıyla psikososyal destek uygulamasının birçok eksiği bulunmakta(..)ama en büyük eksiği görev yapacak kişilerin eğitim seviyeleri ve gönülsüz olarak görevlendirilmeleridir. Verilecek kaliteli ve sürekli bir eğitim hem uygulayıcıların yetkin hale gelmesini hem de vakalara daha profesyonelce yaklaşabilmelerini sağlayacaktır. Bunun dışında afet bölgesinde gelebilecek her türlü olumsuz duruma karşı hazırlıklı olunması ve paydaş kuruluşların sayısının artırılması afetlerde uygulanacak hizmetlerin kalitesinin artması noktasında destek olacaktır.” (K6-E-SÇ-10Y)

“Destek sağlayacak kişiler kesinlikle seçilmeli, yani belli şartlar olmalı. Uygulayıcılar yeterli hale getirilip öyle gönderilmeli sahaya.” (K19-E-ÇG-2Y)

“Yapılan iş zor bir iş(..)bu yüzden daha tecrübeli kişiler seçilmeli ve yeterince de eğitim almış olmaları gerekli bana göre. (K10-K-PDR-2Y)

“Kesinlikle gerekli eğitimler sağlanmalı(..)saha koşulları uygulayıcılar açısından iyileştirilmeli mesela, acil müdahale gerektiren durumlar olabiliyor bu nedenle alanında uzman ve kişiler orda olmalı.” (K14-E-PDR-4Y)

Uygulayıcılar, afet bölgesinde kurum ve kuruluşlar arasında meydana gelen iletişimsizlikten dolayı psikososyal desteğin niteliği ve veriminin düştüğü konusunda görüş bildirmişlerdir.

“Gördüğüm kadarıyla sorunlar tespit ediliyor ancak çözümler yavaş kalıyor(..)koordinasyon konusunda büyük sorunlar var. Kimi kurum ve kuruluşlarla asla iletişim kurulamıyor herkes aynı hassasiyetle işini yapmıyor.” (K8-K-SOS-3.5Y)

“Daha afetin üzerinden 72 saat geçmeden PSD sağlamaya gidiyoruz(..)bu bana normal gelmiyor, öncelikle orda yeterli alt yapı ve ortam sağlanmalı en önemlisi iletişim kurulamıyor bu da ihtiyaçların

giderilmesinde engel.” (K9-E-SÇ-2Y)

“Belirlenen ihtiyaç durumları neticesinde yani bunlar psikolojik, sosyolojik ya da fiziksel olabilir(..)gerekli mercilere bildirilmeli ancak diğer kurumlar arasında iletişim ve koordinasyon güçlendirilmeli.” (K4-K-PSK-2Y)

Psikososyal desteğin, afet sahasında fizyolojik ihtiyaçlar karşılandıktan sonra yapılması gerektiği görüşü mevcuttur. Önceliğin temel insani ihtiyaçlara verilmesi, bu ihtiyaçlar gerçekten karşılandıktan sonra psikososyal desteğin uygulanması gerektiği düşünülmektedir.

“Önce hızlı ve etkin bir şekilde afet bölgesinin ve afetzedelerin temel insani haklara erişimi sağlanmalı(..)bu ihtiyaçlar sağlandıktan sonra yapılacak psikososyal destek verimli olur yoksa biz meslek elemanlarının afetten hemen sonra orda olmamızın bir anlamı kalmıyor bazen.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Ben edindiğim tecrübelerden yola çıkarak şunu söyleyebilirim(..)bunu eğitim hayatımızda öğrendik ve bu işle alakası olan çoğu kişi de bilir Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi var ona göre davranılmalı afet bölgesinde(..)önce fizyolojik ihtiyaçlar karşılanmalı kişilere güvenli bir ortam sağlanmalı.” (K6-E-SÇ-10Y)

“PSD için ben ilk kez Maraş depreminde görev aldım(..)sahada afetzedelerin ihtiyaçlarını tespit etmeye çalışıyoruz ama sorduğumuz sorular gereksiz ve çok uzun, bunların afetzedelerin ihtiyaçlarını göre düzenlenmesi gerekiyor ama önce temel ihtiyaçlar sonra psikolojik ihtiyaçlar karşılanmalı.” (K12-E-PDR-4Y)

3.3. Psikososyal Destek Sağlama Araçlarının İşlevselliği

Bu bölümde psikososyal destek sağlanırken uygulayıcıların afetzedelerin durum tespitinde kullanmış olduğu formun işlevselliği, afetzede bireylerin ihtiyaçlarını tespitinde ilgili formun fayda durumuna, uygulayıcıların afetzede bireyle görüştüktan sonra almış olduğu bilginin işlenme süreci hakkındaki bilgilerine yer verilmiştir.

3.3.1. Psikososyal Destek Uygulama Formları

Afet bölgesinde psikososyal destek sağlanırken uygulayıcıların kullanmış olduğu formun hazırlanışı konusunda genel kanı ihtiyaçlara göre hazırlanmış olduğu yönündedir. Bu formların şekillenmesi, afet tecrübeleri ve deyimlerinden yola çıkılarak yapıldığı görüşü mevcuttur.

“Açıkçası bu formların hazırlanma sürecinde hiç bulunmadım; ancak gördüğüm kadarıyla formların genel şeması aynı olmakla afetin türüne göre bazı farklılıklar görülebilmektedir. Uzun, aile-yakın, iş kaybı vb. durumlarda insanların bulunduğu ruh hali, yaşadıkları travmalar benzerlik gösterse de afetin türü, afetten etkilenme durumlarına göre oluşan ihtiyaçlar şekillenebilmektedir.” (K6-E-SÇ-10Y)

“PSD yaparken sahada kullandığımız destek formları durum tespiti yani ihtiyaçları belirleme yönelik olarak hazırlandığını düşünüyorum. Temel olarak her formun amacı aynıdır fakat sorular yere ve türe göre farklı gösterebilir. Bu fark zarar gören grubun yaş, cinsiyet, zarar görme şekli gibi değişkenlere bağlı olarak oluşabilir.” (K1-K-PSK-5Y)

“Psikososyal destek formlarının bölgede görev alan personeller ile afetten etkilenen kişilerin sosyal, psikolojik, ayni ve nakdi ihtiyaçları doğrultusunda hazırlandığını düşünüyorum. Formların temel olarak kişi bilgileri, ailede hastalık, engellilik vb. durumların varlığı, psikolojik olarak PSD uygulamasından daha detaylı desteğe ihtiyacı bulunan kişilerin varlığı var mı gibi soru başlıklarının içermesi gerektiğini, bu tarz soru başlıklarının afete göre değişkenlik içermeyeceğini fakat afetin yeri ve türü değiştiğinde afetten etkilenen kişilerin ihtiyaçları da değişebileceğinden formların değişkenlik gösterebileceklerini düşünüyorum. Örneğin afetin hangi coğrafi bölgede olması, iklim şartlarının değişmesine göre ihtiyaç duyulan eşyaların da değişmesi vb.” (K2-K-PSK-2Y)

“Bu noktada bence tecrübe önemli, ülkemiz afet ülkesi zaten(..)destek formları sahada yaşanmış olan kriz anlarından sonra tecrübeye dayalı

oluşturulduğunu ve geliştirildiğini düşünmekteyim. Bu destek formları insanın temelinde ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik çalışmalar benzerlik gösterebilir de afet türü ve afetin yerine göre sorunların çözümünde insanların baş etme yöntemlerini uygulamasında farklılıklar göstermektedir. Ben hem Maraş depremlerinde hem de Kastamonu sel felaketinde görev aldım ama formların benzer olduğunu sanmıyorum, depremde kullanılan form daha detaylı ve dolgun bir formdu. Ancak ikisinin de geneli sosyal hizmet modeli sağlama ya da temel ihtiyaç tespiti üzerineydi.” (K18-E-SÇ-4Y)

Afet türlerine göre sahada kullanılacak psikososyal destek araçlarının ve tarama formlarının farklılık göstermesi gerektiğini düşünülmektedir. Katılımcılarının çoğunun tek bir afet bölgesi psikososyal destek tecrübesi olması nedeniyle bu konuda net cevaplar yerine görüş ya da kanı bildirilmiştir.

“Bana göre yaşanan olayın doğurmuş olduğu ihtiyaçların tespitine yönelik hazırlanmaktadır, yani öyle hazırlanmalıdır(..)Her afet ve olayın ihtiyaçları farklılık gösterdiğinden formlar da değişiklik göstermektedir.” (K-3-K-PDR-2Y)

“Açıkçası bu formların standart yapıldığını ya da çok benzer oldukların düşünüyorum(..)birey, aile ve grupların afet sonrası risk değerlendirmelerinin derecelendirilmesi amacıyla yapıldığını düşünmekteyim. Formlar üzerinde büyük farklılıklar olduğunu düşünmüyorum. (K8-K-SOS-3.5Y)

“Bu konuda çok bilgim yok. Ancak formların afetin türü yeri ve zamanına göre değişkenlik gösterdiğini düşünüyorum.” (K19-E-ÇG-2Y)

“Bahsettiğiniz bu formlar afetlerle ilgili verilmiş eğitim, yapılmış tatbikat, geçmişte yaşanmış afet tecrübesinde bulunanların psikososyal ihtiyaçlarına dönük hazırlanmıştır(..)ben birçok kez psikososyal destek amacıyla afet ya da olay bölgelerinde bulundum.. Bu formlar afetin yerine göre coğrafi ve sosyo-kültürel açıdan farklılık gösterir. Örneğin

Doğu Anadolu bölgesi fay hattında deprem riski fazla iken Akdeniz bölgesinde orman yangını riski daha fazladır.” (K16-E-SÇ-9Y)

3.3.2. Psikososyal Destek Formlarının İşlevselliği

Afet sahasında kullanılan psikososyal destek sürecinde kullanılan formların işlevselliği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Formların sosyal hizmet modeli ya da temel ihtiyaç belirlemede işlevsel olduğu düşünülürken kimi durumlarda bu için angaryaya dönüştüğü sadece kâğıt üstünde bir sayı olarak görüldüğü düşünülmektedir.

“Evet, bence bu formlar uygulama esnasında genel olarak işlevsel; ancak zamanla ve tecrübeli insanların katkılarıyla olumlu yönde geliştirmeler sağlanması ihtiyacı doğacaktır. Çünkü bazı durumlarda yeterince işlevsel olamıyor.” (K6-E-SÇ-10)

“Ben ilk kez depremde görev aldım, orda 6 Şubat depreminde kullandığımız formlarda sorulması gerek tüm konular yer almaktaydı. Bu nedenle işlevsel olduğunu düşünüyorum.” (K2-K-PSK-2Y)

“Ben çok bir işlevi olduğunu düşünmüyorum, basit bir danışma noktası bile aynı işi yapabilir(..)bence bizlerin bu form dolaştırma işinden ziyade daha önemli konularda görev almamız gerekiyor.” (K1-K-PSK-5Y)

“İlk başta bana form doldurmak tuhaf gelmiştir ancak afetten etkilenen kişilere dair yapılan bölge taramasında kişilerin ihtiyaç alanlarının gözden kaçmaması adına işlevsel olduğunu düşünüyorum(..) fakat kişilerle birebir görüşme sırasında formların dikkat dağıtan ve kişilerin kendilerini anlatmalarını engelleyebilecek bir durum olabileceğini de gözlemledim.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Ben bu formların kısmen işlevsel olduğunu düşünüyorum(..)yani olsa da olur olmasa da. Bana biraz ASDEP saha gezilerini anımsattı. Orda sayı kaygısı güdülüyor idareciler tarafından aynı kaygı deprem bölgesinde de vardı(..)sayı, ulaşılan kişi ne kadar çoksa o kadar iyi ama bu reklam malzemesi işte.” (K11-E-PDR-6Y)

Katılımcı 11'in bahsetmiş olduğu ASDEP(Aile Sosyal Destek Programı) "aile ve bireylerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlere olan ihtiyaçlarının tespiti, ihtiyaca göre sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerin planlanması ve uygulanması, gerektiğinde diğer kamu hizmetlerinden (eğitim, sağlık, istihdam vs.) yararlanılmasının sağlanması amacıyla sürecin tüm aşamalarında rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini de içeren bir Programdır. ASDEP ile nihai olarak, yaşam koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca Bakanlığımızın sağladığı sosyal yardımların amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı yerinde, etkin bir şekilde denetlenebilecektir" (www.aile.gov.tr /erişim tarihi: 30.05.2024).

"İşlevsel olduğunu kesinlikle düşünmüyorum(..)bana göre belli bir süreden sonra psikososyal destek sağlanmaktan ziyade yaptığımız iş anketörlük gibi oluyor(..)tabi vatandaşlar da rahatsız oluyor kimi tepki bile gösterdi bize." (K12-E-PDR-4Y)

Örneklem içerisinde psikososyal destek uygulama sırasında kullanılan formları, 8 katılımcı işlevsel olduğunu düşünmekte, 4 katılımcı işlevsel olmadığını düşünmekte iken 8 katılımcı ise kısmen işlevsel olduğu konusunda fikir belirtmiştir.

3.3.3 Psikososyal Destek Formlarının Afetzedede İhtiyaçlarını Belirlemesi

Afetzede vatandaşların yaşadıkları afetten kaynaklı bir dezavantajları bulunmaktadır. Psikososyal destek yapılırken sahada kullanılan formların içerik olarak afetzedelerin durumunu tanımlamada kısmen yeterli olduğu düşünülmektedir. İlk aşama için afetzedelerin temel ihtiyaç tespiti konusunda yeterli görülürken ileri safhalarda yetersiz kaldığı düşünülmektedir.

"Yani sorular afetzedelerin genel durumu hakkında ilk etapta yeterli bilgiler elde edilmesini sağlayabilmekte(..)ancak zaman geçtikçe bazı noktalarda farklı durumlar oluşabildiğinden afetzedelerden formda olmayan talepler gelebilmektedir(..) ki bunlara denk de geldik ve elimizden de pek bir şey gelmedi. Ama genel olarak bence yeterliydi eğer daha ayrıntılı ve fazla olsaydı afetzedelerin cevaplama isteğini de etkileyebilirdi." (K11-E-PDR-6Y)

“Sahaya çıktığımızda bize hane durum tespiti için bir form verildi(..)bu formla hem hanenin ihtiyaçları, dezavantajları ve afetten dolayı kaygı düzeyi olarak yüksek riskli durumda olanların tespiti isteniyordu(..)günde bilmem kaç hane kaç kişi nasıl ayırt edeceksin herkese dikkatini veremezsin ki(..)ben açıkçası yeterli derecede afetzedeye yardımcı olacak sorular sorulmadığını düşünüyorum.” (K1-K-PSK-5Y)

“İki ayrı form mevcuttu(..)formlarda afetten etkilenen kişilerin ekonomik, aile ve sosyal yaşantı, sağlık durumu gibi konu başlıklarından oluşmak üzere ilk aşamada genel şartlar hakkında tarama yapmak amacıyla yeterli olduğunu düşünüyorum(..)ileri seviyede yani psikolojik olarak kötü olan kişilere yardımcı olacağını düşünmüyorum ama.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Ben kısmen yeterli olduğunu düşünüyorum(..)niye dersiniz benim biraz da ilgi alanım vaka önceliklendirme diye bir şey var(..)bu tarz şeyler için yani harita yapma konusunda etkili ancak detaylı bir yönlendirme için eksik kalıyor daha şematik çalışmalar yapmak gerekli.” (K20-K-PSK-2Y)

“Sahada çalışırken o kadar çok insan var ki(..)afettede kime güveneceğini şaşırtıyor. Zaten sorulan sorular da yüzeysel yapmak için yapılıyor çoğu zaman(..)insanlar da kendini açmıyor güvenmiyor size.” (K11-E-PDR-6Y)

Afet sahasında ortak ihtiyaç tespitinde etkili olduğu düşünülürken nispeten spesifik vakalarda ya da özel olarak ilgilenilmesi gereken kişilerde afetzedenin durumunun tespitinde eksik kaldığı düşünülmektedir.

“Afetin türüne göre genel yani ortak ihtiyaçlarda bu formlar gayet işe yarıyor bence(..) sıkıntılı vakalarda durum tespiti konusunda işe yaradığını söylemek güç.” (K17-K-PSK-2.5Y)

“İnsanların yaşadığı ya da içinde bulunduğu duygu durumu ortak bir form ile özetlemek çok zor(..)kaygı düzeyi artanlar var belki TSSB

yaşayacaklar olacak mesela onların tespitinde yeterli değil. Ama ilk olarak temel düzeyde yeterli afetzedelerin ilk ihtiyaçları benzer zaten bu durumda iyi tanımlaya biliyor.” (K13-E-PSK-4Y)

Örnekleme içerisinde, psikososyal destek uygulama sırasında kullanılan formların afetzede durumlarını tanımlamada 6 katılımcı yeterli olduğunu düşünmekte, 5 katılımcı yeterli olmadığını düşünmekte iken 9 katılımcı ise kısmen yeterli olduğu konusunda fikir belirtmiştir.

3.3.4. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Talepleri

Afetzedelerin formlardaki soruları durumlarını tanımlamada yeterli bulmadığı uygulayıcılar tarafından gözlemlenmiştir. Afet sahasında fizyolojik ihtiyaçların eş zamanlı giderilmemesi psikososyal desteği amacı dışına çekebilmektedir. Afetzedeler açısından aynı bir yardım verileceği beklentisi oluştuğu görülmektedir.

“Benim görev yaptığım yerde afetzedeler genel olarak formlardaki soruları yanıtırsız bırakmıyorlardı(..)bazı arkadaşlar yanıt alamadığı durumlar da oldu tabi(..)burada teklif edilen ihtiyaçlara olumlu tepki veriyorlar; ancak az evvel de bahsettiğim gibi zaman zaman forma işlenmemiş farklı taleplerde bulunabilmektedirler.” (K6-E-SÇ-10)

“Yaptığımız görüşmelerimin sonunda eklemek istedikleri ve bahsetmek istedikleri ekstra bir durum olmuyordu(..)bazen gereksiz gördüklerini fark ediyordum çünkü bir kısmı daha güvenli korunaklı bir yerde kalmıyordu doğal olarak akıllarında ihtiyaçları vardı.” (K2-K-PSK-3Y)

“Bana göre soruların yetersiz olduğunu gözlemliyorlar(..)görüşmenin sonunda bir beklenti oluşuyor ve onun karşılanmadığı belli oluyordu.” (K8-K-SOS-3.5Y)

“Afetten etkilenen kişilere yöneltilen soruların ailelerin genel durumlarını yansıttığını fakat kişilerin form dışında da ihtiyaç belirttiklerini, kişilerin çoğunluğunda formlardaki soruları yöneltmenin aynı ihtiyaçlarının sağlanacağı yönünde bir algı oluşturabileceğini gözlemledim.” (K13-K-PSK-4Y)

“Açıkçası yaptığımız uygulamada sorulardan ziyade afetzedeler sonuç odaklıydılar(..)birçoğu sorunlarını bildirmişti bizi de devlet görevlisi ya da yetkili olarak görüyorlardı(..)sorunlar da çözülmeyince bizim yaptığımız görüşmeleri anlamsız bulanlar oluyordu.” (K16-E-SÇ-10Y)

Psikososyal destek sağlanırken afetzedelerin çoğunlukla kapsamın dışında bir talepte bulunduğu, bu taleplerin de temel ya da fizyolojik ihtiyaçlar olduğu görülmektedir.

“Evet, afetzedeler içinde bulundukları durum nedeniyle, kaygı çekebilmekte bu da farklı isteklerde bulunmalarına yol açabilmektedir. Bu durumlarda genelde paydaş kurumlara (AFAD, KIZILAY,vb.) yönlendirerek çözüm bulmaya çalışmaktayız.” (K1-K-PSK-5Y)

“Çoğunlukla ekonomik ve konteynerdeki ihtiyaçlarına yönelik oluyordu. Eğer ekonomikse SYDV’ ye konteyner ile alakalıysa AFAD’ a yönlendirme yapıyordum.” (K9-K-SÇ-2Y)

“Afetten etkilenen kişilerin kaldıkları konteyner-çadır durumlarına ve ekonomik durumlarına(...) örneğin, sağlık problemi olan bireyin hastaneye yakın bir bölgede kalma talebinin olması, yaşanan alandaki yatak koltuk veya kıyafet ihtiyaçlarının belirtilmesi, çocuklar için ders çalışma ve oyun alanlarının olması, iş bulma talepleri ilişkin ihtiyaçlarını belirttiklerini gözlemledim. Kişileri ihtiyaçlarına göre bölgeden sorumlu AFAD görevlilerine, kaymakamlığa, ilgili sosyal marketlere yoksa eğer bölgede sosyal market kurulmadıysa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yönlendirdik.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Daha çok fizyolojik ihtiyaçlara yönelik taleplerde bulunuyorlar. İlgili kurumlara yönlendirme yapıyordum genelde.” (K7-K-PDR-4Y).

“Çok bulunuyorlar, ilgili kişilere yönlendirme yapıyorum veya sorulan soru konusu bilgili değilsem ben cevabını bilmiyorum ancak öğrendiğim zaman size bilgi veririm diyordum.” (K2-K-PSK-2Y)

“Genelde temel insani haklar konusunda talepte bulunuyorlar(...)konu ile ilgili gerekli talepleri yeri gelince ilgili kuruma kendilerinin iletmesi

gerektiğini belirtirken yeri gelince ise tarafımızca iletildiğini düşünüyorum.(K16-E-SÇ-10Y)

“Psikososyal destek ve hizmet kapsamı dışında anlık ihtiyaçlar doğrultusunda talepte bulunula biliyorlardı. Yetkili kişilere durum hakkında bilgi verilerek çözüm bekleniyor genelde.”(K14-E-PDR-4Y)

3.3.5. Psikososyal Destek Formlarının İşlenme Süreci

Uygulayıcılar, afet sahasında psikososyal destek sağlama amacıyla bulundukları sürede afetzedelerden bilgi ve veri topladıklarını, bu bilgi ve verilerin psikososyal destek formlarına işlendiğini, ilgili formların da bir üst ekip tarafından alındığını ve verilerin bir gün sonu raporu şeklinde teslim edildiğini aktarmışlardır. Katılımcılar, teslim edilen formların nasıl işlendiği, nasıl muhafaza edildiği ve geri dönüşlerin nasıl yapıldığı konusunda düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Ben afet bölgesinde iki kez görev aldım(..)bir görevim de seçime(31 Mart 2024 Türkiye Yerel Seçimleri) denk gelmişti(..) Görev yaptığımız deprem bölgesinde öncelikle, düzenlenmiş formları kontrol ederek afetzedelere nasıl bir yaklaşım sergilememiz gerektiği konusunda fikir sahibi olarak harekete geçtik. Daha sonra bu formlardaki bilgileri afetzedelere aktarırken herhangi bir yanlış veya eksik kalmamasına özen gösterdik. Formları bu doğrultuda, olabilecek en kullanışlı şekilde işlemeye çalıştık. Görev yaptığımız Diyarbakır ve Malatya illerinde, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü’nün koordinasyonu gayet tertipliydi(..)özellikle ikinci görev yerim olan Malatya ’da burda afetten sonra iki ay geçmişti bir düzen oturmuştu artık(..)biz de doldurulan formları günlük olarak kendilerine teslim ettik ve her gün ekibimize geri bildirimde bulunarak formların işlevsel olduğunu bize göstermiş oldular.” (K6-E-SÇ-10Y)

“Görev saatimiz bitiğinde formları doldurduktan sonra İl müdürlüğü personeline teslim ediyorduk. Formlar dijital ortama geçiriliyordu bu yüzden güvenli olduğunu düşünüyorum(..) ama formlar bizden çıktıktan sonra ne tür geri dönüş yapıldığını çok gözlemleyemedim.” (K1-K-

PSK-5Y)

“Bu formları gün sonunda görev aldığım ildeki görevlilere gün sonu raporu gibi kaç haneye ziyaret yapıldı, kaç kişi ile bireysel görüşme yapıldı, bölgedeki eksiklikler neler gibi sorulardan oluşan bir rapor şeklinde oluşturarak teslim ediyorduk(..)formların görevlilerce veri girişlerinin yapıldığını ve görevlilerce ihtiyaçlara ilişkin toplantıların yapıldığını gözlemledim.” (K4-K-SÇ-2Y)

Katılımcıların bir kısmı, formların veri işleme sürecinde afetzedelerin fizyolojik ihtiyaçlarına dönüş sağlayacak şekilde işlendiğini, dezavantajı olan bireylerin bu dezavantajlarını giderecek sosyal hizmet modelinin belirlenmeye çalışıldığını belirtmişlerdir.

“Dezavantajlı kesimin tespiti, vaka önceliklendirme yapılıyor. Buna göre de kaynakların doğru yönlendirilmesi yapılıyor(..)bir öneride bulunacak olursam bir sonraki afetlerde de bu sonuçlara göre çalışmalara yön verilebilir.” (K20-K-PSK-2Y)

“Biz sahada görüşme yaparken ilk değerlendirme yapılıyor(..) daha sonra bu formu teslim ettiğimiz kişiler risk değerlendirmesi yapılarak afet sonrası süreci sağlıklı yürütmeyi kolaylaştırdığı ve hızlı müdahaleyi sağladığı yönünde düşüncem var.” (K9-K-SÇ-2Y)

“Yönlendirme ve rehberlik hizmeti doğrultusunda gerekli ihtiyaç kayıt altına alınıyor(..) ancak formlar ne derece dikkate alınıp kayıt altında muhafaza ediliyor bilmiyorum.” (K17-K-PSK-2Y)

“Öncelikle sahada afetzede insanların ihtiyaçları olan hizmet modelinin belirlenebilmesi adına bilgi topladık(..) topladığımız bilgileri ilgili kişiler teslim ettik onlarda muhtemelen kişilerin ihtiyaçlarına göre yardım yapmıştır(..)bizde çoğu zaman PSD çadırımızda çocuklar ile etkinlik yaptık en azından onların eğlenerek bu süreci atlatmaları için.” (K8-K-SOS-3.5Y)

Veri analizi sürecinin sağlıklı yapılmadığını, paydaş kurumlarla veri alışverişinin sınırlı olduğunu yeterli analizlerin yapılmadığını düşünen katılımcılar düşüncelerini şu şekilde aktarmışlardır:

“Biz sahada birçok kişiyle görüştük sürekli bu formları doldurmamız istendi(..) bazen karışıklıklar oluyordu bir kere gidilen yere birken daha gidiliyordu(..)bazı kişilerle birden çok kez görüşme yapılıyordu ayrı ayrı kurumlar aynı yere birçok kez gidiyordu yani.” (K12-E-PDR-4Y)

“Bence bu veriler sadece sayısal olarak toplanıyor(..) kaç hane ile görüştün, kaç kişi ile görüştün tamam bu kadar(..) çoğu zaman ikili ilişkilerimizi de kullanıyorduk bazı afetzedelerin ihtiyaçları için ama çok var hangisine yetiyeceksin ki(..) bu formların sadece sayı olarak görülmemesi gerekiyor(..) bir de dikkatimi çeken bir diğer şey PSD için gelenlerde hızlı bir sirkülasyon oluyo, insanlar orda kalmak istemiyor kaldıkları sürenin sonuna doğru yaptıkları işte ciddiyetlerini kaybediyorlar.” K18-E-SÇ-4Y)

3.4. Psikososyal Desteğin Afetzedelerin Beklentisi ve Tepkileri Açısından Değerlendirilmesi

Afetzede vatandaşların yaşamış oldukları dezavantajlı durumdan kaynaklı bir beklentileri oluşmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde psikososyal destek sağlanırken bu beklenti temelinde uygulayıcıların almış olduğu tepkiler ve afetzedelerin beklentilerine yer verilmiştir.

3.4.1. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Beklentileri

Afetzedelerin psikolojik, ekonomik ve sosyal açıdan birçok beklentisi olduğu ve bu beklentilerin karşılanmasının talep edildiği görülmektedir. Katılımcılar, ihtiyaçların belirlenmesi aşamasında etkin bir süreç yürütüldüğünü belirtirken bu durumun afetzedelerin beklentilerinin karşılamasında yeterli olmadığını düşünmektedirler.

“Sonuçta bu insanlar bir felaketten kurtulmuş(..) ve bir an önce toparlanmak istiyorlar. Tabi ilk etapta bazı eksikler olabiliyordu; ancak ortak görev yaptığımız diğer kurum ve kuruluşlarla iletişim ve

etkileşimde bulundukça eksikler ve talepler en üst düzeyde karşılanmaktaydı. Mesela beklentiler çeşitli oluyordu(..)beslenme ihtiyacı Kızılay ve gönüllü kuruluşlar karşılıyordu, tekerlekli sandalye ihtiyacı bunu da Sağlık İl Müdürlüğü, konteyner ve çadır kentlerde kalan insanların güvenlik ihtiyacı kolluk kuvvetlerince giderilmekteydi ve herkes ne yapacağı konusunda genel olarak bilinçliydi(..) beklenti çoktu karşılanıyordu ama eksik ama tam.” (K16-E-SÇ-9Y)

“Açıkçası beklentiler fazlaydı tabi haklı olarak(..) bizim yaptığımız iş ise ihtiyaç belirlemede yeterliydi(..)bazı vatandaşların psikolojik destek beklentisi vardı ama ciddi madda ve uzman psikologların görüşme yaptığını gördüm fakat ekonomik ihtiyaçlar için ne gibi destek sağlandığına şahit olmadım(..)sanırım o ilerleyen safhada gerçekleşti biz kısa bir süre kaldık. ((K1-K-PSK-5Y)

“PSD yaparken gördüğüm kadarıyla insanlar devlet yetkilileri ya da memurlardan hep bir beklenti içerisindeydi(..)biz uygulama yaparken afetten etkilenen kişilerin ihtiyaçlarını belirlemede tarama yapma olan ilk aşamada etkin olduğumuzu düşünüyorum(..)Vatandaşın doğal olarak ekonomik ve eşya ihtiyaçları da çoktu en çok da konteyner kentten sorumlu olan AFAD görevlileri vasıtasıyla ve gönüllü kişilerin gönderdiği yardımlar ile bunun sağlandığını gözlemledim(..)psikolojik ve sosyal ihtiyaçlara ilişkin bölgede gönüllü Kızılay ekiplerinin etkinlik düzenlediklerini, Sosyal Hizmet Merkezi bünyesinde çalışan klinik psikologların görüşme yapmak amacıyla bölgeye geldiklerini gözlemledim(..)fakat tespit edilen ihtiyaçların sağlanması konusunda konteynerlerin fiziksel şartları, çocuklar için ders ve oyun alanları gibi ortak sosyal alanların olmaması, gıda, su ve eşyaların yetersiz düzeyde olması, destek sağlayacak personelin az sayıda olması vb. yetersizlikler bulunmaktaydı(..)bir diğer mevzu da biz görüşme yaparken insanların ihtiyaçları kesin karşılanacak beklentisi oluşuyordu ama çoğu kişi haya kırıklığına uğruyordu(..)bazı kişiler beklentilerini ifade ediyordu ama karşılanmadığını da görüyordum.” (K2-K-PSK-2Y)

Katılımcılar, afetzedelerin yapılan görüşmelerden sonra beklentisini arttığını, her haneyle her bireyle görüşme çabasının bu beklentiye artırdığını ifade etmişlerdir.

“Afetzedelerle sürekli görüşüyorduk(..) herkese ulaşma çabamız vardı, biz işimizi iyi yapmaya çalışıyorduk, insanlara sıcak davranıyorduk(..)tabi bazı vatandaşlar ihtiyaçlarını dile getiriyordu biz not ediyorduk iletiyorduk bazı arkadaşlar hiç yapmıyordu göstermelik davranıyordu(..)e bu durum da kişinin beklentisi artırıyor(..)şöyle düşünüyorlardır muhtemelen ben ihtiyacımı söyledim ve bana ulaştırılacak çünkü öyle bir görüntü hava var(..)bu algı kimilerinin işine yarıyor yani göstermelik bir dünya yaratılıyor bilmem şu kadar kişiye ulaştık(..)günün sonunda biz hal hatır sormayla kalıyorduk o ihtiyaçlar da karşılanıyor muydu Allah bilir” (K-18-E-SÇ-4Y).

“Ben bazı şeylerin yanlış olduğunu düşünüyorum(..)insanlara bir sürü soru soruyorduk ve onlar da her şeye cevap veriyorlardı bu kadar araştırma soruşturma yapınca ister istemez beklenti oluşuyordu(..)günün sonunda özellikle barınma, beslenme, güvenlik, eğitim gibi temel insani hakların gönüllü kuruluşlarca ya da aralarındaki dayanışma ile sivil toplum kuruluşlarınca karşılanmakta olduğunu gözlemledim.” (K10-K-PDR-2Y)

Afetzedelerin beklentilerinin çoğunlukla fizyolojik ihtiyaçlar ya da maddi ihtiyaçlar ekseninde olduğu görülmektedir. Birçok katılımcı yaptıkları psikososyal destek sürecinde afetzedelerin önceliklerini ekonomik kaygıları olduğunu belirtmişlerdir.

“Bir deprem oluyor ve bütün birikimin mal varlığını toprak oluyor(..)bu çok zor bir durum yaşamayan bilmez, doğal olarak da bu kişi maddiyat isteyecek kendisine çocuğuna barınacak yer, yeme içme ihtiyaçlarını karşılamak isteyecek(..) beklenti tamamen bu yönde(..)ben afet bölgesinde yaşıyorum psikososyal destek de yaptım ben kendi açımdan baktığımda önceliğim maddi ihtiyaçlar bu afetzedelerin yüzde sekseni doksanında da böyledir.” (K14-E-PDR-4Y)

“Açık söyleyeyim ben de bir meslek elemanıyım ama yaptığımız PSD sadece insanları biraz rahatlatıyor dertleşiyorlar bizle(..) bekledikleri esas şey ekonomik kaygılarının giderilmesi yani bu çok normal(..) düşünsenize bir gece her şeyinizi kaybediyorsunuz bir canınız kalıyor(..)bana göre psikososyal destek biraz geri aşamada kalmalı öncelik herkesin maddi ihtiyaçlarının giderilmesi ki benim gördüğüm kadarıyla afetzedelerin hepsinin beklentisi önceliği ekonomik şeylerdi.” (K9-K-SÇ-2Y)

3.4.2. Psikososyal Destek ve Afetzedelerin Tepkileri

Psikososyal destek sağlanırken birçok afetzede ile görüşme yapan katılımcılar farklı farklı tepkiler aldıklarını aktarmışlardır. Genel olarak vatandaşların dışardan gelecek her desteğe açık olmaları bu nedenle olumlu bir tepki alındığını belirtmişlerdir.

“Daha öncede söylediğim gibi ben deprem bölgesine iki kez gittim(..)ilk görev yerimiz olan Diyarbakır’a depremden 4 gün sonra gitmiştik(..)ancak orada psikososyal destekten ziyade insanların fiziki ihtiyaçları daha fazlaydı ve genel olarak onlara, kendilerinin de talepleri doğrultusunda, fiziki ihtiyaçlarını karşılama noktasında destekte bulunduk(..)bu bizim işimiz değildi ama insanı yön orda devreye giriyor yani gerekirse enkaz da kazardık ama profesyoneller vardı bize gerek kalmıyordu(..) ikinci görev yerimiz olan Malatya’ya depremden 3 ay sonra gittik, orada havaların da ısınmasıyla fiziki ihtiyaçlar azalmış ve artık afetzedeler yaşamış oldukları depremin oluşturduğu travma ile karşı karşıyaydılar(..)bu da psikososyal destek taleplerini artırmıştı. Burada bizi gören her afetzede yanımıza gelmekte ve halk tabiriyle ‘‘dertleşme’’ isteğinde bulunmaktaydılar.” (K6-E-SÇ-10Y)

“Olumlu anlamda tepkiler alıyorduk genel anlamda geri çeviren ya da sorununu paylaşmak istemeyen olmuyordu(..)ayrıca fazla umutlu yaklaşıyorlardı formlara yazdığımız şeylerden geri dönüş olacağı konusunda(..)bu durum beni biraz rahatsız ediyordu çünkü ihtiyaçları karşılanmıyordu ya da zor bela karşılanıyordu.” (K1-K-PSK-5Y)

“Ben biraz sıcakkanlı biriyimdir hemen iletişim kurarım insanlarla(..)afetten etkilenen kişilerin PSD uygulamalarına genellikle ekonomik veya eşya yardımı verileceği veya fiziki şartlara ilişkin ihtiyaçların giderileceği yönünde bir algıyla tepki veriyorlardı(..) ihtiyaçları karşılamayanlar biraz ters tepki veriyordu ama bazı kişilerde ise onlar için farklı illerden gönüllü olarak gelinmesinin, durumları hakkında onlarla görüşülmesinin olumlu etki bıraktığını, ilk görüşme sonrasında kişilerin psikolojik olarak da görüşme yapmaya devam etme ve birlikte vakit geçirme taleplerinin olduğunu gözlemledim çoğu zaman.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Afet bölgesinde genelde olumlu tepki verdiler ben gittiğimde iki ay geçmişti hemen hemen(..)kişiler o an her türlü desteğe, konuşmaya, yaşadıkları sıkıntıları anlatamaya ihtiyaç duyduklarından olumlu tepkiler vermektedirler.” (K11-E-PDR-6Y)

Afetzedelerin fiziksel ihtiyaçları belli bir oranda karşılandıktan sonra olumlu tepki verdiklerini katılımcılar aktarmışlardır. Kimi afetzedeler ise yaşanan koordinasyonsuzluktan kaynaklı birden çok kez görüşme yapılırca olumsuz tepkiler yansıttığını katılımcılar belirtmişlerdir. Bir kesim de psikososyal destek uygulayıcılarının kamu personeli olması nedeniyle afet öncesi önlem alınmamasından sorumlu tutarak olumsuz açıdan tepki verdiği belirtilmiştir.

“Benim yaptığım görüşmelerde öncelikle iyi tepkiler verildi(..)ancak bazı noktalarda tekrarlayan anket düzenlenir şeklinde yapılan formlar o formlarda verilen yanıtlara göre giderilmeyen eksiklikler olması nedeniyle insanlarda bıkkınlık oluşmuştu(..)bu durumda olumsuz ya da sert tepkiler aldık(..) kimi zaman tepkiden ziyade gönülsüz olarak da katıldıklarını gördük hani bitse de kurtulsam gibi oluyordu.” (K15-E-PSK-3Y)

“Biz orada görevli olarak gidiyoruz ama yine de devleti temsil ediyoruz kamu kimliğimizden dolayı(..)bize sorulan yani tepki olarak verilen şeylerin başında afet olmadan önce neden önlemler alınmadı

şeklindeydi(..)bu durum yaşanmayabilirdi şeklinde tepkiler yoğundu(K8-K-SOS-3.5Y)

“Sosyal hizmetin acil ve afet anında sahada olması, ihtiyaçların ve taleplerin değerlendirilmesi noktasında muhatap bulmaları olumlu etki yaratıyor(..)bizi dertlerini sıkıntılarını anlatacak biri olarak görüyorlardı(..)ayrıca devlet çalışanı olduğumu için de sevgi ve saygı besliyorlardı(..)yakınlarını ya da mal varlığını kaybedenler özellikle birilerini sorumlu tutma ihtiyacı hissediyor bu yüzden arada biz de kaynıyorduk bize de sert tepki gösterdikleri olmuştu.” (K4-K-SÇ-2Y)

“Ben iki ayrı afette görev yaptım hem Kastamonu/Bozkurt sel felaketinde hem de Maraş depremlerinde(..)ikisinde de gördüğüm insanların onlara uzatılacak bir ele ihtiyaç durdukları(..)kimi tepki gösteriyordu biz neticede devleti temsil ediyoruz(..)soruyor vatandaş devlet niye koruyamadı bizi bir şey diyemiyorsun sadece dinleye biliyorsun vatandaşı(..)insanların birçoğu olumlu tepki gösteriyordu yani hal hatır sorarak yaklaşınca onlar da olumlu tavır sergiliyorlardı(..)tabi maddi destek beklentisi, zararının karşılanma beklentisi olduğu için çok umursamayan da oluyordu.” (K18-E-SÇ-4Y)

3.4.3. Psikososyal Desteğin İhtiyaçları Karşılama Durumu

Afet bölgesinde psikososyal destek sağlayan uygulayıcılar, psikososyal destek uygulamasının afetzedelerin önceliği konusunda ihtiyaçları karşılamadığını, birçok alanda beklentinin altında kaldığını, bazı noktalarda psikososyal desteğin amacı dışına çıktığını aktarmışlardır.

“Bence birçok noktada eksik kalıyor bu uygulama(..)belki ilk deneyimim olduğu için böyle düşünüyorum ama(..)psikolojik, sosyal, ekonomik, sağlık, eğitim gibi alanların hiçbirinde tam aktif ihtiyaçların karşılandığını düşünmüyorum.”(K1-K-PSK-5Y)

“Psikososyal destek uygulamalarının kişilerin ihtiyaçları için ilgili yerlere yönlendirilmesini sağladığından orta düzeyde etkili olduğunu düşünüyorum(..)niye orta düzey diye sorarsanız(..)kişilerin

yönlendirildikleri yerlere ulaşma konusunda zorluk yaşadıklarını, psikolojik görüşme yapılması veya sosyal etkileşim kurmaktan çok temel ekonomik ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik hareket ettiklerini gözlemlemem ile açıklayabilirim(..)bana göre de en çok yaşanan yerin koşullarının iyileştirilmesi, aynı yardımları sağlanması, ailelerle psikolojik ilk görüşme yapılması konularında destek sağlandığını gözlemledim(..)bunlar da ne kadar kapsamında bilemem. (K2-K-PSK-2Y)

“Bu durum her afet bölgesine göre değişir(..)afetin büyüklüğüne göre daha doğrusu(..)Maraş depremlerinde kesinlikle karşılamadı, birçok açıdan eksik kaldı(..)bir diğer konu da yaşanan olayın süresine bağlı olarak ihtiyaç duydukları destek türü değişmektedir(..) mesela afetin ilk anlarında herkesin önceliği fizyolojik ihtiyaçlar daha sonrasında psikolojik ihtiyaçlar öncelikli hale gelmektedir(..)son afet gösterdi ki bize fizyolojik ihtiyaçlar karşılanmadan o kadar insanı oraya göndermek anlamsız oluyor daha çok soruna neden oluyor(..)bu durumların bize ders olması gerekiyor birçok afet yaşadık hala hazır değiliz mesela.” (K16-E-SÇ-9Y)

“Afet sahasında benim gördüğüm fiziki ihtiyaçları sağlama noktasında, hem devletin hem de vatandaşların seferber olmasıydı(..)bazı aksaklıklar ve geç kalınmalara rağmen, başarı sağlanmıştır(..)ancak psikososyal destek hizmet sunan görevlilerin bazılarının gönülsüz olması, bu konuda uzman eğitimi almaması, görevlilere sağlanan imkanların kısıtlı ve tabi sürecin de uzun olması gibi nedenlerle psikososyal destek hizmetinin aslında eksik kaldığı söylenebilir.”(K6-E-SÇ-10)

Psikososyal desteğin sadece ihtiyaç tespitinde etkili olduğu, vatandaşların varsa ihtiyacı olanların sosyal hizmetlerden faydalanması konusunda tespit ve yönlendirmede etkin olduğu düşünülmektedir.

“Deprem bölgesinde çalışırken amacımız hep ihtiyaçların tespiti

üzerineydi(..)evde engelli var mı, yaşlı var mı sosyal ve ekonomik destek alır mı?(..)aslında amacımız sosyal hizmet sağlamak bunu vatandaşın ayağına götürmek.” (K12-E-PDR-4Y)

“Vatandaşların ihtiyaçlarını belirli ölçüde sağlamaktayız(..)tabi bu da şartlara göre değişiyor ama insanların neye ihtiyaçları var o konuda etkili yani bir harita çıkarılabiliyor günün sonunda(..)bu noktada akıllara şu soru geliyor sıradan biri yani insan ilişkileri iyi biri de bunu yapabilir ben mesleki olarak ne katıyorum düşüncesi ortaya çıkabilir(..)ama en azından sosyal hizmet modeli belirlemede etkin oluyoruz.” (K9-K-SÇ-2Y)

“Kastamonu’da psikososyal destek yaparken aklıma ilk gelen şey bizim burda ne işimiz var? İnsanlar hala çamurun balçığının içinde bizim kimseye faydamız olmuyor diye düşünüp durdum(..)hanelere görüşme yapmak için gittiğimizde arabam sele kapıldı, hayvanım telef oldu evim battı yıkıldı gibi birçok serzeniş duydum(..)elimden de bir şey gelmiyor bu aşamada insanlara psikososyal desteği anlatamazsın(..)Maraş depremlerinde de aynı süreç yaşandı(..)depremin ikinci günü psikososyal destek için yola çıkasın denildi(..)bölgede artçılar devam ediyor ve deprem riski çok yüksek ki Hatay’da sonradan oldu yani bizim güvenliğimiz Allah’a emanet(..)bu durumda afetzedelere psikososyal destek sağlamak çok güç(..)çoğu arkadaşım çocuklarla oyunlar oynayıp bazı formlar doldurup geri geldi(..) fizyolojik ihtiyaçlar sağlanmadan belli bir aşamaya gelinmeden psikososyal destek yapılmamalı diye düşünüyorum ki yapacaklar da tecrübeli ve alanında uzman kişiler olmalı.” (K18-E-SÇ-4Y)

Afet sahasında yapılan psikososyal desteğin istenilen nitelikte olmamasının sebeplerini bazı katılımcılar uygulayıcılar için uygun şartların oluşmaması, gerekli motivasyonun yaratılmaması ve görevlendirilen uygulayıcıların yeterli donanıma sahip olmaması nedenlerinden kaynaklandığını aktarmışlardır.

“Bence yetersiz kalıyor(..)ben kendim çocuk gelişimciyim insanlara

psikososyal destek sağlayacak mesleki donanımım yok ancak deprem bölgesinde görev yaptım ve insanlarla görüştim çünkü bana verilen görev buydu(..) bu konuda yeterli personeller görevlendirilmeli.” (K19-K-ÇG-2Y)

“İlk olarak oraya gönderilen personel yani biz zorla görevlendiriliyoruz(..)ne kadar faydalı olabiliriz ki(..)ayrıca bölgeden kaynaklı olumsuz şartlar, verilen hizmetin kalitesini düşürdüğünden olması gereken kadar ihtiyaçları karşılamıyor maalesef.” (K11-E-PDR-6Y)

“İnsanların travmaları var bazıları aşırı kaygı dolu oluyor(..)ben psikolog olarak kendimi yetersiz hissettim hem mesleki deneyimim az bir de afet bölgesinde ilk kez görev aldım(..)orda çalışırken uzman psikologlar vardı ancak bana sorarsanız çok kapsamlı değildi görüşmeler(..)oldu bittiyse getiriliyordu inşalar kendi imkanları ile bu durumdan kurtulabilir, biraz daha donanımlı personelle ve uygun şartlar yaratılırsa etkin bir psikososyal destek süreci uygulamak mümkün aslında.” (K17-K-PSK-2.5Y)

3.5. Uygulayıcıların Öz Değerlendirmeleri ve Psikososyal Destek Konusunda Yetkinlikleri

Araştırmanın bu bölümünde uygulayıcıların yetkinlik durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Ayrıca yapılan psikososyal destek hizmetini niteliğinin uygulayıcıların tecrübeleri doğrultusunda yapılacak desteklerle nasıl arttırılabileceğine dair bulgulara da yer verilmiştir.

3.5.1. Psikososyal Destek Uygulayıcıların Yetkinlik Durumları

Psikososyal destek uygulayıcıları yetkinlik durumlarını alacakları eğitim ve edinilecek tecrübeler doğrultusunda değişeceğini aktarmışlardır. İlk afet bölgesi psikososyal destek deneyimleri olanlar eğitim almamaları nedeniyle yetkin olmadıklarını aktarmışlardır.

“Doğu kültürüne aşina olmam nedeniyle aslında depremzedelerle iletişim, etkileşim noktasında gayet yetkin olduğumu

düşünüyorum(..)ancak profesyonel psikososyal destek sağlama noktasında elbette eksiklerim var, görev yapanların istikrarlı bir eğitim, ciddiye ve hassasiyetle yetkinliğe ulaşabileceklerini düşünüyorum.” (K6-E-SÇ-10Y)

“Hayır yetkin olduğumu düşünmüyorum(..)görevlendirme çıktığında kendim çabaladım eğitim almayı düşündüm ama yeterli olmuyor(..)hizmet içi kaliteli eğitimler mutlaka yapılmalı.” (K11-E-PDR-6Y)

“Psikososyal destek sağlama konusunda tam anlamıyla yetkin değilim(..)meslekten ötürü biraz bir şeyler yapmaya çalıştık, mesleğimden dolayı psikolojik açıdan yetkin olduğumu söyleye bilirim ama ayrıca eğitim şart.” (K-1-K-PSK-5Y)

Psikososyal destek sağlama konusunda yetkinlik durumunun daha çok tecrübe kazanımına dayalı olduğunu düşünen katılımcılar bulunmaktadır.

“Açıkçası ben yetkin olarak tanımlıyorum kendimi(..)meslekte dokuzuncu yılım ve birçok afette görev aldım bu iş de tecrübe kazanımına bağlı(..)ne kadar afet deneyimin varsa o kadar afetzedelere katkıda bulunmuş olursun.” (K16-E-SÇ-9Y)

“Bu konuda yeterli olmadığımı düşünüyorum çünkü ilk kez böyle bir deneyimim oldu(..)bir de eğitim de almadık öncesinde, eğitim alınır yine de tecrübe şart(..)ilk günler biz de olayın şokundaydık daha kendimizi veremedik bir süre.” (K7-K-PDR-4Y)

Katılımcılar, psikososyal desteğin niteliğinin artırılmasının uygulayıcılara yapılacak eğitimlere bağlı olduğunu, bu eğitimlerin de profesyonel ve yeterli olması gerektiğini belirtmişlerdir.

“Afet bölgesinde insanlara faydamızın dokunabilmesi için bazı konularda uzman olmak gerekiyor(..)örneğin travma, kriz, yas ve ölüm danışmanlığı yapabilecek düzeye getirilmeli uygulayıcılar.” (K17-K-PSK-2.5Y)

“Afet bölgesine ilk gittiğimde ne yapacağımı bilemedim(..)bize verdikleri iş neyse onu yaptık(..)en çok zorlandığımız da insanlarla nasıl iletişim kuracağımız konusu, yani orda insanlar her şeyini kaybetmiş ne diyeceğini bilemiyorsun(..)nasıl teselli etmek gerekiyor, ilk yaklaşım nasıl olmalı bunlar hep soru işaret(..)bunları öğrenmek için de alandan uzman kişilerden kaliteli bir eğitim alınmalı diye düşünüyorum.” (K18-E-SÇ-4Y)

“Ben eğitim almıştım, krizle mücadele olsun, PSD olsun bu konularda gerekli eğitimler aldım ama yeterli değil daha çok ve güncel olmalı(..)eğitimin yanında tecrübede lazım ne kadar eğitilmiş olursan ol tecrübe olmadı zor.” (K13-K-PSK-4Y)

“Psikolojik ilk yardım eğitimi almıştım ben bunun faydasını gördüm sahada(..)direk psikososyal destekle ilgili bir eğitim de almak isterdim açıkçası bu sahada işimizi daha kolaylaştır.” (K8-K-SOS-3.5)

Katılımcılardan 5’i yetkin olduğunu belirtirken, 6 kişi kısmen yetkin olduğunu ifade ederken kalan 9 kişi yetkin olmadıklarını aktarmışlardır.

3.5.2. Psikososyal Destek Uygulayıcıların İhtiyaç Duydukları Destekler

Katılımcılar, psikososyal destek için görevli oldukları bölgelerde yeterli konfor alanının sağlanmadığını bu durumun kendilerini zorladığını ve yeterince sahada verimli olamadıklarını aktarmışlardır.

“Belki biraz tuhaf gelebilir; ancak gördüğüm kadarıyla, psikososyal destek uygulayıcıları çalışma saatleri dışındaki süreçte zorlanmışlar(..)kaliteli bir dinlenme ortamı bulamadıkları için gün boyu yüklendikleri stres ve diğer olumsuz duygularını regüle edememişler(..)bu da tabi bir süre sonra uygulayıcıları olumsuz etkiliyor(..)bu nedenle çalışma saati dışında konforlu bir ortam sağlamak uygulayıcılara verilecek belki de en büyük destektir.” (K6-E-SÇ-10)

“Barınma ve beslenme konularında bölge şartlarında uygulayıcılar

için iyileştirmeler yapılabilir(..)Malatya’da görev yaptım kaldığımız yer çok kötüydü güvenli değildi bir sürü kişi aynı yerde kalıyorduk(..)tamam şartlar zor ama bu imkanlar sağlanmadan biz insanlara faydalı olamayız.” (K10-K-PDR-2Y)

Katılımcılar, psikososyal destek sürecinde psikolojik öz bakımlarını sağlayamadıklarını, dolaylı olarak travmalara maruz kaldıklarını, sosyal hayatlarına dönüşte bunun zorluklarını yaşadıklarını aktarmışlardır.

“Öncelikle iyi bir eğitimle daha donanımlı hale getirilmeliler(..)daha sonrasında saha çalışmaları bittiğinde kendileri de destek almalıdır çünkü yaşananlardan dolaylı olarak uygulayıcılar da etkilenmektedir.” (K5-E-SÇ-5Y)

“Bence deneyimi olamayan psikososyal destek uygulayıcılarına eğitim verilmeli, öncelikle bakması gerekenin kendi olduğu, sınırlılıkları öğretilmeli ve alan tanımada desteklenmelidir.” (K11-E-PDR-6Y)

“Psikolojik danışma konusunda destek verilmeli(..)orda gördüklerimiz duyduklarımız kolay şeyler değil bizim de bir psikolojimiz var döndüğümüzde bir hayatımız var(..)bu konuda ayrıca destek verilmeli gerekirse bakanlığın anlaşmalı psikiyatri doktorları bile olabilir(..) bir de kurumlara erişimin kolaylığı konusunda desteklenmeli.” (K9-K-SÇ-2Y)

Katılımcılardan bazıları psikososyal destek sağlama konusunda gönüllülük esasının aranması gerektiğini belirtirken bir kısmı da motivasyon kaynağı olarak ekstra maddi gelir sağlanması gerektiğini aktarmışlardır.

“Gönüllülük esas olmalı kesinlikle yoksa oraya zorla gönderilen biri hiçbir işe yaramadan geri döner ve ayrıca da külfet olur(..)bir diğer konu da anketörlükten ziyade kişilerin uzmanlığına güvenilmeli(..)orda sadece form dolaştırma işi yaptırmak çok saçma herkes yapabilir bunu.” (K15-K-PSK-3Y)

“Bence psikososyal destek uygulayıcılara tatmin edici gün başı ücret ödenmeli(..)bakanlık aracılığıyla yeterli eğitimler verilmiyor

maalesef(..)verilecek bir ücretle en azından kendimiz ekstra eğitimler alabiliriz ya da oraya gittiğimizde daha fazla motive olmuş oluruz(..)bir diğer konu da bizim konfor alanımız artırılmalı yani çok bir şey istemiyoruz barınma yeme içme gibi konularda uygun şartlar sağlansa bizim için daha iyi olur.” (K18-E-SÇ-4Y)



4.BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tez çalışmasının bu bölümünde araştırma neticesinde elde edilen bulgular, bu başlık altında alan yazını ile karşılaştırılarak değerlendirme yapılmış ve sonuçlar bölümler halinde sıralanmıştır. Söz konusu sonuçlar ışığında ortaya çıkan öneriler “Öneriler” başlığı altında aktarılmıştır.

Psikososyal desteğin genel olarak değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar

Araştırma katılımcıları ile yapılan derinlemesine görüşmelerde katılımcılar, psikososyal destek ile afetzedelerin afetten kaynaklı dezavantajlarını gidermek, yaşanan ruhsal çöküş ve travmalara engel olmak, toplumsal iyileşmeyi sağlamak, bireylerin afet öncesi rutinlerine dönüşü hızlandırmak gibi hedefleri dile getirmişleridir. Katılımcıların psikososyal destek sağlama hedefleri ile mevcut literatürde bulunan psikososyal desteğin amaçları arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Psikososyal desteğin önemli amaçları arasında afeti yaşayan toplumun normal yaşantısına geçiş sürecini hızlandırmak ve afet sonrası iyileşme becerilerinin artırılmasını sağlamak bulunmaktadır (Mağden vd., 2008; Özkan ve Kutun, 2021). Aarts’a(2001) göre ise psikososyal desteğin hedefi, sosyal uyum ve sosyal altyapının yanı sıra bireylerin, ailelerin ve toplumların bağımsızlık ile saygınlıklarının yeniden tesis edilmesinin teşvik edilmesidir.

Katılımcıların bir kısmı psikososyal desteğin hedeflerini bütüncül olarak hem sosyal hem psikolojik açıdan değerlendirirken bir kısmı da afetzedelerin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılanması ekseninde psikososyal destek yapmayı hedeflemiştir. Akyılmaz ve Karka’nın(2011) çalışmasında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek(2008) başlıklı rehberinde de benzer seklide tanımlanan bireylerin olası afet durumuyla baş edebilmesi ve afet öncesi normaline dönmesi için kendi gücünün farkına varmasının sağlanması hedefine ulaşılmasının bütüncül bir psikososyal destek sürecinin sağlanmasıyla mümkün olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda fizyolojik ya da sosyal yardım merkezli bir psikososyal destek sürecinin afetzedelerin nitelikli bir psikososyal destek almalarının önüne geçtiğini söylemek mümkündür.

Katılımcıların birçoğu, psikososyal destek uygulamasının bazı noktalardaki eksikliklerinden dolayı afetzedeler açısından yeteri kadar verimli geçmediğini aktarmışlardır. Sahada çalışma yapan uygulayıcıların psikososyal destek uygulama konusunda eğitim ve afet sahası tecrübe düzeylerinin düşük olması öne çıkan eksiklikler arasında belirtilmiştir. Alkara Özcan'ın(2018) AFAD' da çalışan sosyal hizmet uzmanlarının psikososyal destek uygulama deneyimlerine yönelik yaptığı çalışmada ve Oral'ın(2023) afetlerde derneklerin psikososyal destek kapasiteleri ile ilgili çalışmalarında benzer sonuçlara varmış olup hizmet içi ve alanda uzmanlık eğitimlerinin yetersiz olması, afet sahasında tecrübesi eksik olan uygulayıcı sayısının fazla olması verilen hizmetin niteliğini düşürdüğü sonucuna ulaşması benzer sonuçların olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların psikososyal destek uygulama süreciyle ilgili belirttikleri bir diğer eksikliğin de kurum ve kuruluşlar arasında afet sahasında yaşanan iletişimsizlik ve koordinasyonsuzluk olduğu yönündedir. Afet yönetim döngülerinde ya da afet eylem planlarında öncelik arama kurtarma çalışmaları ve afetzedelerin fizyolojik ihtiyaçlarının sağlanmasıdır (AFAD, 2014; Poser ve Dransch, 2012, s. 3). Psikososyal destek sağlanırken afetzedelerin ilk safhalarda giderilmeyen temel ve fizyolojik ihtiyaçlarının bulunuyor olması bireylerin psikososyal destek kapsamı dışına odaklanmalarına ve uygulayıcıları da bu kapsamın dışına çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda yaşanan kurum ve kuruluşlar arası meydana gelen iletişimsizlik ve koordinasyon eksikliği psikososyal destek sürecinin verimliliğini düşürmekte olup Cömert(2021) ve Oral'ın(2023) yapmış olduğu çalışmalarda benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen bir diğer sonuç da katılımcılar afet bölgesine afetin akut anında psikososyal destek yapmak amacıyla afet sahasına çıkmalarının birçok soruna neden olduğunu hem afetzedelerin uygulayıcılara tepki gösterdiği hem de bu durumun birçok riske açık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Ekşi'ye(2016) göre afet meydana geldikten hemen sonra acil sağlık ve arama-kurtarma faaliyetlerinin büyük önemi olduğunu, akut dönemde çevresel birçok riskin bulunduğunu, afetin türüne göre barınma, bulaşıcı hastalık, içme suyu temini, insani

atıkların meydana getirdiği riskler ve çeşitli kirlilikler; gerek afetzedeler açısından gerek sahada görevliler açısından birçok sorunu meydana getirebilir.

Araştırma kapsamında varılan bir diğer sonuç da Türkiye’de yapılan psikososyal destek uygulamalarının, ilgili bakanlıklar ve üst kuruluşlar tarafından görüşme sayısı ve görünürlük kaygısı ile yapıldığı bu durumun da hem uygulayıcı motivasyonunu düşürüldüğü hem de yapılan uygulamamanın niteliğini düşürüldüğü sonucuna varılmıştır. Maraş depremlerinde yapılan psikososyal destek uygulamaları sonucunda deprem bölgesinde 12.401 personel ile 3.198.242 kişiye ulaşıldığı, deprem bölgesi dışında ise 5.469 personel ile 911.407 kişiye ulaşıldığı bilgisi edinilmiştir (EK-4). Sayısal verilere göre bir uygulayıcının ortalama 230 kişi ile psikososyal destek kapsamında görüşme yaptığı görülmüştür.

Psikososyal Destek Sağlama Araçlarının İşlevselliğine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan uygulayıcılar, afet sahasında psikososyal destek sürecinde bağlı oldukları bir formun olduğunu, bu form ile psikososyal destek yaptıklarını belirtmişlerdir. Alan yazınında psikososyal destek formları hakkında bir araştırmanın yapılmadığı, bu araştırma neticesinde elde edilen sonuçlar göre:

- Uygulayıcılar psikososyal destek formlarının afet tecrübeleri ve deyimlerinden yola çıkılarak hazırlandığı, yaşanan afet tecrübeleri neticesinde formaların daha işlevsel hale geleceği,
- Afet türlerine ve afet bölgelerine göre uygulanacak olan psikososyal destek formlarının çeşitlilik göstermesinin sürecin verimliliği ve fayda göstermesi açısından önemli olduğu,
- İşlevsellik konusunda ortak bir fikir birliğinin bulunmadığı, 8 katılımcı işlevsel olduğunu düşünürken, 4 katılımcı işlevsel olmadığını düşünmekte ve 8 katılımcı ise kısmen işlevsel olduğunu,
- Afetzedelerin ihtiyaçlarını belirleme konusunda yine işlevsellikte olduğu gibi ortak bir fikir birliğinin bulunamadığı, uygulayıcılardan 6 kişi afetzede ihtiyaçlarını belirlemekte yeterli olduğunu düşünmekte, 5 katılımcı yeterli olmadığını düşünmekte iken 9 katılımcı ise kısmen yeterli olduğu,

- Katılımcılar, psikososyal destek formlarının özel vakalarda yeterli kolaylığı sağlamadığını, sosyal hizmet modeli belirleme ve afetzedelerin ihtiyaçlarını belirleme konularında yeterli oldukları,
- Katılımcılardan bazıları formların veri analizi sürecinin yeterince iyi olmadığını çıkan sonuçlarının paydaş kurumlarla paylaşılması konusunda eksiklikler olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Psikososyal Desteğin Afetzedelerin Beklentisi ve Tepkileri Açısından Değerlendirilmesine İlişkin Sonuçlar

Katılımcılardan elde edilen bulgular neticesinde, afetzede vatandaşların yaşamış oldukları afet durumdan kaynaklı dezavantajlar yaşadıklarını, akut dönemde bu ihtiyaçların karşılanması durumuna göre afetzedelerin tepki ve beklentilerinin değiştiği sonucuna varılmıştır. Psikososyal destek sürecinde bulgular ışığında elde edilen sonuçlara göre:

- Afetzedelerin ihtiyaçlarının belirlenmesi aşamasında etkin bir süreç yürütüldüğünü belirtirken bu durumun afetzedelerin beklentilerinin karşılanmasında yeterli olmadığı,
- Yapılan psikososyal destek görüşmeleri sonucunda afetzedelerin beklenti düzeylerinin arttığı,
- Karşılarında bir devlet yetkilisi bulmanın motivasyonlarını yükselttiğini,
- Afetzedelerin taleplerinin çoğunlukla fizyolojik ihtiyaçlar ya da maddi ihtiyaçlar ekseninde olduğu, bu taleplerinin karşılanmaması durumunda ileriki aşamalarda olumsuz tepkiler alındığı,
- Afetzede vatandaşların dışardan gelen her desteğe açık oldukları bu nedenle uygulayıcılara karşı ilk intibalarının olumlu olduğu,
- Yaşanan koordinasyon eksikliğinden kaynaklı aynı aile ya da birey ile birden fazla görüşme yapılırca olumsuz tepkiler yansıtıldığı,
- Afetzedelerin, afet öncesi yeterli önlemlerin alınmamasında kaynaklı tepkili oldukları, psikososyal destek uygulayıcıların da kamu görevlisi olmaları nedeniyle bu tepkilere maruz kaldıkları,

- Afetzedede vatandaşlardan sosyal hizmet modellerinden birine ihtiyaç duyanların sosyal hizmetlerden faydalanması konusunda tespit ve yönlendirmede etkin olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Uygulayıcıların Öz Değerlendirmeleri ve Psikososyal Destek Konusunda Yetkinliklerine İlişkin Sonuçlar

Araştırma katılan psikososyal destek uygulayıcıları, psikososyal destek için görevli oldukları bölgelerde yeterli konfor alanının sağlanmadığını bu durumun kendilerini zorladığını ve yeterince sahada verimli olamadıkları, psikososyal destek sürecinde psikolojik öz bakımlarını sağlayamadıklarını, dolaylı olarak travmalara maruz kaldıklarını, sosyal hayatlarına dönüşte bunun zorluklarını yaşadıklarını aktarmışlardır. Psikososyal destek sağlama konusunda gönüllülük esasının aranması gerektiği ve motivasyon kaynağı olarak ekstra maddi gelir sağlanması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

Öneriler

Bu tez çalışması neticesinde elde edilen bulgular ve varılmış olan sonuçlar neticesinde yapılan öneriler ise aşağıda sıralanmıştır:

- Afet bölgesinde görev alacak psikososyal destek uygulayıcılarının öncelikle ruh sağlığı çalışanları arasında seçilmesi ve bu kişilerin yetkinlik düzeylerinin artırılması adına psikososyal destek ile ilgili hizmet içi eğitimler ve süper vizyonlar sağlanması gerekmektedir.
- Her ilde psikososyal destek uygulayıcı havuzunun oluşturulması bu havuzda bulunan kişilerle belli periyotlarda görüşmeler sağlanarak bilgilerinin güncel tutulması gerekmektedir.
- Havuzda bulunan uygulayıcılara akreditasyon sağlanarak afet bölgesine giden her uygulayıcı güncel verilerle afet sahasından alınan afetzedede bilgilerine göre öncelikli müdahale yapılma şansının verilmesi yakın kaybı yaşayan, psikososyal açıdan durumu riskli olan bireylerin süreci daha kolay atlatmasını sağlayacaktır.

- Afet bölgesinde özellikle akut dönem sonrası psikososyal destek sürecinin başlatılması hem uygulayıcılar hem de afetzedeler açısından belli riskleri ortadan kaldırmaktadır. Akut dönemde sahaya gidecek uygulayıcıların tecrübeli ve gönüllü olanlar arasından seçilmesi uygulamanın niteliğini artıracaktır.
- Afet sonrası özellikle orta dönemde psikososyal destek uygulayıcıların tecrübe kazanması adına gönüllülük esasında görevlendirmeler yapılması afet sahasında deneyimli uygulayıcı sayısının artması nitelikli psikososyal destek sağlanması için önem taşımaktadır.
- Afet psikoloğu, afet sosyoloğu ve afet sosyal çalışmacısı gibi afet konusunda deneyeyim yüksek, afet bilinci olan ve yeterli eğitimleri almış meslek elemanlarının bulunması alanda uzmanlaşma sağlayabilir.
- Psikososyal destek uygulayıcılarının motivasyonunu artırmak adına konfor alanlarının iyileştirilmesi, maddi olanaklar sağlanması ve gerektiğini görev yerlerine döndüklerinde izin verilmesi uygulayıcıların psikososyal destek sağlama konusunda motivasyonlarını artıracaktır.
- Psikososyal destek uygulamasının sosyal boyutunu göz ardı edilmiş olması uygulayıcıların sadece afetzedelerin psikolojik durumlarına odaklanması uygulamanın bütüncül olarak yürütülmesini engel olmaktadır. Bu nedenle uygulayıcıların afetlerin sosyal boyutu konusunda farkındalıklarının yükseltilmesi uygulamanın bütüncüllüğüne katkı sağlayacaktır.
- Afet sonrası meydana gelen göç hareketleri ve yerinden edilme durumlarının psikososyal destek kapsamında takip edilmesi, bu durum ile karşı karşıya kalan afetzedelerin oluşan dezavantajlarının giderilmesi adına ilgili kurum ve kuruluşlarla irtibata geçilmesi sağlanmalıdır.
- Aile ve sosyal hizmetler il müdürlüklerinde, psikososyal destek biriminin kurulması, bu birimde görevli personelin yetkin ve mesleki açıdan tecrübeli olması, il genelinde psikososyal destek uygulayıcı havuzundaki kişilere yetkinlik ve donanım açısından eğitimler sağlanması afet sahalarına yetkin ve özgüvenli uygulayıcıların gitmesi konusunda önem taşımaktadır.

- Psikososyal destek uygulayıcısı olan meslek gruplarının lisans derslerinde psikososyal destek ve psikolojik ilk yardım derslerinin konulması, uygulayıcıların bu konularda mesleki bilgi, beceri ve değerlerine katkı sunacaktır.
- Afetzedeler ya da psikososyal destek yapılan hedef grupla yapılacak çalışmalar, söz konusu bireylerden elde edilecek veriler ışığında uygulamanın diğer yüzünü göstermiş olacak ve uygulamanın eksikleri ve aksaklıklarını giderme konusunda katkı sağlayacaktır.



KAYNAKÇA

- Aarts, P. G. H. (2001). Guidelines for programmes: Psychosocial and mental health care assistance in post-disaster and conflict areas. Utrecht, The Netherlands: International Center, Netherlands Institute for Care and Welfare.
- AFAD 2014 Afet Farkındalığı ve Afetlere Hazırlık Araştırması, Erişim Tarihi: 21.11.2023 https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3923/xfiles/turkiye-afet-farkindaligi-ve-afetlere-hazirlik-arastirmasi_-2014-edited.pdf
- AFAD 2014 Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. T.C. Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Kasım, 2014
- AFAD 2022 TAMP Türkiye Afet Müdahale Planı, Erişim Tarihi: 21.11.2023 [ulusal afet müdahale planı \(afad.gov.tr\)](https://www.afad.gov.tr/ulusal-afet-mudahale-planı)
- Akgüngör, A. Ç. (2010). Toplumbilim perspektifinden afeti düşünmek. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 3-22.
- Akgüngör, A. Ç. (2011). 17 Ağustos 1999 Depreminde İki Çimento Fabrikası ve Bir Afet Sosyolojisi Çalışması. Beta Basım Yayım.
- Akyel, R. Afet Yönetim Sistemi (2007). Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Akyılmaz, F. D. ve Karka O. (2009). Afetlerde Psikolojik İlk Yardım, İstanbul Valiliği İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü İstanbul.
- Alakara Özcan, G. (2018). Afetlerde Psikososyal Destek Hizmetlerinin Afad’ Da Çalışan Sosyal Çalışmacılar Tarafından Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018
- Alkın, R. C. (2020). Dünyada ve Türkiye’de Afet Sosyolojisi, Afetlerin Sosyolojideki Yeri İlişkin Literatür Taraması, İ. Can (Ed.), Afet Sosyolojisi içinde, 63-81.
- Altun, F. (2018). Afetlerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. Sosyal Çalışma Dergisi, 2(1), 1-15.
- Arslan Tomas, S., Şavur, E., ve Uygun, E, (düzenleme) Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri: Saha Çalışanları İçin El Rehberi (43-48). Ankara: T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayını.

- Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a New Modernity, London: Sage.
- Beck, U. (2005). Siyasallığın İcadı, İstanbul: İletişim Yayınları
- Beck, U. (2014). The brave new world of work. John Wiley ve Sons.
- Bozkurt, V. (1999). Deprem ve toplum. Alfa Basım Yayım.
- Buran, A. (2015). Nitel Araştırmada Veri Toplama. F. N. Seggie ve Y. Bayyurt (Ed.), Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları (1. Baskı) içinde (s. 43-59). Ankara
- Can, İslam, Afet Sosyolojisi(2020). İstanbul. Çizgi Kitapevi. 1. Basım
- Carcedo, F. J. Ayala. Natural Disasters Mitigation in The World and Sustainable Development: a Risk Analysis Approach, The World Bank 2001.
- Christie, A. ve Mitler, H. (1999) Partnership and Care Groups in the Risk Society, Child and Family Social Work, 4:231-240.
- Cutter, S. L., Boruff, B. J., ve Shirley, W. L. (2003). Social vulnerability to environmental hazards. Social Science Quarterly, 84(2), 242-261.
- Çapcıoğlu, İ. , ve Çapcıoğlu, F. (2023). Psikososyal Boyutlarıyla Afetler ve Din. Nobel Yayınları. Ankara.
- Delibaş, K. (2017). Risk toplumu. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Demiröz, F. ve Arslan Tomas, S. (2019). Psikososyal Müdahaleler ve Temel İlkeleri.
- Devellioğlu, F. ve Güneyçal, A. S. (1993). Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat: eski ve yeni harflerle; haz. Ferit Devellioğlu.
- Dijltsjens, T., Moonens, I., Van Praet, K., De Buck, E. ve Vandekerckhove, P. (2014). A systematic literature search on psychological first aid: lack of evidence to develop guidelines. PloS one, 9(12), e114714.
- Diener, E., (2000). Subjective well-being: the science of happiness and a proposal for a national index, American Psychologist
- Drabek, T. E. (2004). Social Dimensions of Disaster, 2nd ed. Emmitsburg, Maryland: Emergency Management Institute, Federal Emergency Management Agency.
- Drabek, T. E. (2005). Sociology, disasters and emergency management: History, contributions, and future agenda. Retrieved from <https://training.fema.gov/emiweb/downloads/drabeksociologydisastersandem.pdf>

- Drury J, Carter H, Cocking C, Ntontis E, Tekin Guven S, Amlôt R. (2019). Facilitating Collective Psychosocial Resilience in the Public in Emergencies: Twelve Recommendations Based on the Social Identity Approach. *Front Public Health*.
- Duman, M. Z. (2016). Sosyolojik açıdan deprem ve din: depremlerin dini inanç ve davranışlar üzerindeki etkisi. Rağbet Yayınları.
- Dynes, R. R., Quarantelli, E. L., ve Kreps, G. A. (1972). A perspective on disaster planning (p. 0098). Columbus, OH: Disaster Research Center, Ohio State University.
- E. Fossey, C. Harvey, F. McDermott ve L. Davidson (2002). Understanding and Evaluating Qualitative Research, *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 36 ss. 717–732
- Ergünay, Oktay, “Comprehensive Disaster Management”, Afete Karşı Hazırlık ve Yönetimi Kursu Seçme Bildiriler, Bayındırlık ve iskan Bakanlığı-Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Yayın No:64, Ankara 1993.
- Özmen, B., Gerdan, S., ve Ergünay, O. (2015). Okullar İçin Afet Ve Acil Durum Yönetimi Planları. *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Fişek, G. O., Kabasakal, H., ve Akkoç, S. (2008). Afet ve insan: 1999 Marmara depreminin yansımaları. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Fritz, C. E., ve Mathewson, J. H. (1957). Convergence behavior in disasters: A problem in social control (No. 9). National Academy of Sciences-National Research Council
- Fritz, C.E. (1961) Disaster. In: Merton, R.K. and Nisbet, R.A., Eds., *Contemporary Social Problems*, Harcourt, Brace and World, New York, 651-694.
- Furedi, F. (2007). The changing meaning of disaster. *Area*, 39(4), 482-489.
- Giddens A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*, Çeviren: E. Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Giddens A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*, Çeviren: O. Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
- Gülnerman, A. G., Tezer, A. ve Göksel, Ç. (2014). Kriz yönetiminde konumsal tabanlı bir iletişim modeli önerisi ve mevcut uygulamalarla karşılaştırılması. 5.

- Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2014), 14-17 Ekim 2014, İstanbul.
- Harrison, S. E. ve Johnson, P. A. (2016). Crowdsourcing the disaster management cycle. *International Journal of Information Systems for Crisis Response and Management (IJISCRAM)*, 8 (4), 17-40.
- Hobfoll, S. E., Watson, P., Bell, C. C., Bryant, R. A., Brymer, M. J., Friedman, M. J., ve Ursano, R. J. (2007). Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 70(4), 283-315.
- Howe, D. (1994) Modernity, Post Modernity and Social Work, *British Journal of Social Work*, 24:513-532.
- Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders*, Çev. Harun Tepe, Bilim ve Sanat Yay, Ankara.
- IASC, (2007). *Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings*.
- IASC, (2017). *Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu*
- IFRC, (2009). *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Community Based Psychosocial Support, Participant's Book Denmark: IFRC*
- Jacobs GA (1995) The development of a national plan for disaster mental health. *Professional Psychology: Research and Practice* 26: 543–549.
- Jamali, D., ve El Safadi, W. (2019). Adaptations of CSR in the Context of Globalization the Case of the GCC (pp. 10-23). This Chapter Is Distributed under the Terms of the Creative Commons Attribution License.
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E. (Der.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri içinde* (ss. 1-34), JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.
- Kadıoğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*. İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.
- Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, “Büyük Depremler” (Çevrimiçi), <http://koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyul-depremler/>, 05.01.2024.

- Kaniasty, K. (2020). Social support, interpersonal, and community dynamics following disasters caused by natural hazards. *Current Opinion in Psychology*, 32, 105-109.
- Karabulut, D., ve Bekler, T. (2019). Doğal Afetlerin Çocuklar ve Ergenler Üzerindeki Etkileri. *Doğal Afetler Ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376. <https://doi.org/10.21324/dacd.500356>
- Karaman, Z. T. (2016). Afet Yönetimine Giriş ve Türkiye’de Örgütlenme. *Bütünleşik Afet Yönetimi* (ss. 1-39). Editörler Karaman Z.T. ve Altay A. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Karancı, N. A., Aker, T. A., ve Işıklı, S. (2009). Yetişkinlerde Travmatik Olay Yaşama Yaygınlığı, Travma Sonrası Stres Bozukluğu ve Travma Sonrası Gelişimin Değerlendirilmesi.
- Kasapoğlu, A. M. (2023). Afet ve Toplum: İnsan Doğa İlişkisi. Töz Yayınları. Ankara.
- Kasapoğlu, M. A., ve Ecevit, M. C. (2001). Doğu Marmara 1999 Depreminin Sosyolojik Araştırması: Hasarları Azaltma ve Toplumu Depreme Hazırlıklı Kılma.
- Kendra, J. M., ve Wachtendorf, T. (2003). Reconsidering convergence and converger legitimacy in response to the World Trade Center disaster. In *Terrorism and disaster: New threats, new ideas* (pp. 97-122).
- Killian, L. M. (1954). Some accomplishments and some needs in disaster study. *Journal of social Issues*, 10 (3), 66-72.
- Koç, T., Çavuş, C., Sarış, F., ve Çalışkan, V. (2005). Çanakkale kar fırtınası afetinin sosyal ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi. *Sivil Savunma*, 181, 5-10.
- Kreps, G. A. (1984). Sociological inquiry and disaster research. *Annual review of sociology*, 10(1), 309-330.
- Kuruluşlar Arası Daimi Komite (IASC) Acil Durumlarda Ruh Sağlığı ve Psikososyal Destek Kılavuzu, 2012.
- Kuş E. (2012) Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, 4. Baskı. Ankara, Anı Yayıncılık, 2012.
- Lindell, M. (2013) Recovery and Reconstruction after Disaster. In: Bobrowsky, P.T., Ed., *Encyclopedia of Natural Hazards*, Springer, Dordrecht, 812-824.
- Luhmann, N. (1993) Risk: A Sociological Theory. de Gruyter, Berlin.

- Mağden, Ç., Ademhan, Ç., Şavur, E., Yeniokatan, İ., Kılıç, M., Gözden, M., Çavuşçulu, M., Akman, P., Thomas A., S., ve Yüksel, S. (2008). Afetlerde Psikososyal Destek Uygulama Rehberi, Türk Kızılayı, Ankara.
- Moe, T. L., ve Pathranarakul, P. (2006). An integrated approach to natural disaster management: public project management and its critical success factors. *Disaster Prevention and Management*, 15(3), 396-413.
- Odabaş, Z. Y. (2010). Sürdürülebilir afet yönetimi ve kadın. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Özden, A. T. (2016). Yerel Topluluklarda Afet Bilinci Oluşturulması: Türkiye-Japonya Karşılaştırması Üzerinden Afet Kültürü Tartışması. M. Tiryakioğlu (Dü.) içinde, *Afetlerle Kalkınma* (s. 109-133). Ankara: Efil Yayınevi.
- Özer, Y. E. (2014). Afetlerin Kalkınmaya Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme. Z. T. Karaman, ve A. Altay içinde, *Bütünleşik Afet Yönetimi* (s. 183-200). İzmir: İlkem Yayıncılık.
- Özkan, B. ve Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256.
- Özmen, B., Gerdan, S. ve Ergünay, O. (2015). Okullar için afet ve acil durum yönetimi planları. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Özmen, B., Gerdan, S., ve Ergünay, O. (2015). Okullar için afet ve acil durum yönetimi planları. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Pauchant, T. C. ve Mitroff, I. I. (1992). *Transforming the crisis-prone organization*. San Francisco: CA: Jossey-Bass Publishers.
- Peek, L., Wachtendorf, T., ve Meyer, M. A. (2021). *Sociology of disasters. Handbook of environmental sociology*, 219-241.
- Perry, R. W. (2018). Defining disaster: An evolving concept. In *Handbook of disaster research* (pp. 3-22). Springer, Cham.
- Perry, R. W ve Lindell, M. K. (2007). *Emergency planning*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Ploughman, P. (1997) Disasters, the Media and Social Structures: A Typology of Credibility Hierarchy Persistence Based on Newspaper Coverage of the Love Canal and Six Other Disasters, *Disasters*, 21:118-137.

- Poser, K. ve Dransch, D. (2010). Voluntered geographic information for disaster management with application to rapid flood damage estimation. *Geomatica*, 64 (1), 89-98.
- Prince, S. H. (1920). Catastrophe and social change, based upon a sociological study of the Halifax disaster. Ph.D. Thesis. New York: Columbia University Department of Political Science.
<https://www.gutenberg.org/files/37580/37580-h/37580-h.htm>
- Quarantelli, E. L. (1987). Disaster studies: An analysis of the social historical factors affecting the development of research in the area. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 5(3), 285–310.
- Quarantelli, E. L. (2000). Disaster research. In E. Borgatta ve R. Montgomery (Eds.), *Encyclopedia of sociology* (pp. 682–688). New York, NY, USA: Macmillan.
- Quarantelli, E. L. (2008). Conventional beliefs and counterintuitive realities. *Social Research: An International Quarterly*, 75(3), 873-904.
- Rao, K. (2006). Psychosocial support in disaster-affected communities. *International Review of Psychiatry*, 18(6), 501-505.
- Saakvitne, K.W. ve Pearlman, L.A. (1996). Transforming the pain: A workbook on vicarious traumatization. W. W. Norton & Company.
- Salmon TW (1917) The Care and Treatment of Mental Diseases and War Neuroses ("Shell Shock") in the British Army. New York: War Work Committee of the National Committee for Mental Hygiene.
- Shimoyama, S. (2003). Basic characteristics of disasters. In R. Torrence ve J. Grattan (Eds.), *Natural disasters and cultural change* (pp. 19-27). New York, Routledge. ISBN 0-203-16510-1.
- Slattery, M. Sosyolojide Temel Fikirler. (2008). Sentez Yayıncılık.
- Sorokin, P. A., ve Horowitz, I. L. (2017). *Man and society in calamity*. Routledge.
- Sorokin, P. (1942). *Man and society in calamity: The effects of war, revolution, famine, pestilence upon human mind, behavior, social organization and cultural life*. New York: E. P. Dutton and Company.
- Stallings, R. A. (1998). Disaster and the theory of social order. In E. L. Quarantelli (Ed.), *What is a disaster: Perspectives on the question* (pp. 127–145). London: Routledge.

- Şıkar, A. (2023) Afet sosyolojisinde Sosyal Sermayenin Güven Boyutunun İncelenmesi: 2020 İzmir Depremi Örneği. Yüksek Lisans Tezi. tez.yok.gov.tr
- Tierney, K. (2019). Disasters: A sociological approach. John Wiley ve Sons.
- Turner, B. A. ve Pidgeon, N. F. (1997). Man-made disasters. Butterworth-Heinemann.
- UNDRR. (2019). Terminology, disaster management. 11 Aralık 2019 tarihinde <https://www.undrr.org/terminology/disaster-management> adresinden erişildi.
- UNISDR (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction. Geneva. Switzerland.
- Verbruggen AE, Dieltjens M, Wouters K, De Volder I, Van de Heyning PH, Braem MJ, Vanderveken OM. Prevalence of residual excessive sleepiness during effective oral appliance therapy for sleep-disordered breathing.
- Yavaş, H. (2005). Doğal Afetler Yönüyle Türkiye’de Belediyelerde Kriz Yönetimi. Ankara: Orion Yayınevi.
- Yavuz, A., ve Dikmen, S. (2016). Doğal Afetlerin Zararlarının Finansmanında Kullanılan Afet Öncesi Finansal Araçlar. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3(2), 303-322.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. Eğitim ve Bilim, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, G. G. (2021). Afetlere sosyolojik bakış ve Türkiye’de afet yazınına kuramsal bir yaklaşım. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1), 195-204.
- Yörükoğlu, A. (1996) Çocuk Ruh Sağlığı. İstanbul: Özgür Yayınları. 20. Basım.

EKLER

EK1.Tanıtıcı Bilgi Formu

Görüşme Tarihi:
Görüşme Süresi:
Görüşme Türü: () Yüz Yüze () Çevrimiçi

Sosyodemografik Özellikler

1)Yaşınız	
2) Cinsiyetiniz	
3) Eğitim Düzeyiniz	() Ön Lisans () Lisans () Yüksek Lisans () Doktora
4) Medeni Durumunuz	() Evli () Bekâr
5) Mesleğiniz	() Sosyal Çalışmacı () Psikolog () Psikolojikdanışman/Rehberöğretmen () Sosyolog () Çocuk Gelişimci () Diğer.....
6) Mesleki Deneyim Süreniz	
7) Çalışma/Görev Yaptığınız Afetler	
8) Psikososyal Destekle İlgili Aldığınız Eğitimler	

Ek2.Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Psikososyal destek uygulaması ile hedeflenen nedir?
2. Psikososyal destek formlarının nasıl hazırlandığı konusunda fikriniz var mı? Sizce bu formlar afetin yerine ve türüne göre farklılık göstermekte midir? Eğer fark var ise bunu açıkla mısınız?
3. Psikososyal destek formları uygulama sırasında işlevsel olduğunu düşünüyor musunuz?
4. Psikososyal destek uygulamasını yürütürken formlardaki sorular afetzedelerin durumunu tanımlamada yeterliliği konusunda görüşleriniz nelerdir?
5. Afetzedeler kendilerine yönetilen soruların mevcut durumlarını tanımlamada ne kadar yeterli görüyorlar?
6. Afetzedeler, form ya da psikososyal destek kapsamı dışında talepte bulunuyorlar mı? Bulunuyorlarsa nasıl bir yönlendirme yapıyorsunuz?
7. Psikososyal destek uygulaması formları ile ilgili hangi işlemleri yapıyorsunuz? Bu formların akıbeti konusunda düşünce ve bilginiz nelerdir?
8. Psikososyal destek uygulamasının afetzedelerin psikolojik, sosyal, ekonomik vb. ihtiyaçlarını belirlemede yeterli olduğunu düşünüyor musunuz? Belirlenen ihtiyaçlarının hangi yollarla giderildiğini gözlemlediniz?
9. Afetzedeler genel olarak psikososyal destek uygulamalarına nasıl tepkiler vermektedir?
10. Psikososyal destek sağlama konusunda yetkin olduğunuzu düşünüyor musunuz?
11. Psikososyal destek uygulamaları, afetzedelerin ihtiyaçlarını karşılamada ne kadar etkili? En çok hangi alanlarda destek sağlanmaktadır?
12. Psikososyal destek uygulayıcılar hangi konularda desteklenmelidir?
13. Psikososyal destek uygulamalarının eksikleri nelerdir? Geliştirilmesi gereken yönleri nelerdir?



Yaralarımızı Sarmak İçin NELER YAPTIK?

Deprem bölgesinde



12.401
personelimiz ile



3.198.242
kişiy e

Deprem bölgesi dışında



5.469
personelimiz ile



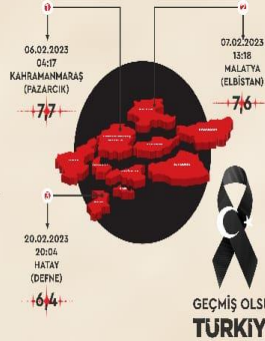
911.407
kişiy e

“psikososyal destek hizmeti” sunduk.

Kurum bakımımızda bulunan



2.610 kişiy i
farklı illere naklettik.



Asrın
Birlikteliği